

ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES

O'ZBEKISTONDA ILMIY TADQIQOTLAR:

DAVRIY ANJUMANLAR

DAVRIYLIGI: 2018 | 2022

ZIGMUND FREYD
(1856-1939)

Mening dunyom befarqlik
ummonida suzib yuruvchi
kichik og'riq oroli!

2022

MAY

№40

CONFERENCES.UZ

Toshkent shahar, Amir
Temur ko'chasi, pr.1, 2-uy.

+998 97 420 88 81

+998 94 404 00 00

www.taqqiqot.uz

www.conferences.uz

**ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР: ДАВРИЙ
АНЖУМАНЛАР:
7-ҚИСМ**

**НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЗБЕКИСТАНА: СЕРИЯ
КОНФЕРЕНЦИЙ:
ЧАСТЬ-7**

**NATIONAL RESEARCHES OF
UZBEKISTAN: CONFERENCES
SERIES:
PART-7**

ТОШКЕНТ-2022

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” [Тошкент; 2022]

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” мавзусидаги республика 40-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 май 2022 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2022. - 68 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Ёшлар ишлари агентлиги ҳузуридаги ёшлар муаммоларини ўрганиш ва истиқболли кадрларни тайёрлаш институти)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР

1. Ахунова Қундузой Отабек қизи О ВОПРОСЕ МЕДИАТЕКСТОВ В АРАБСКОЙ ПРЕССЕ	8
2. Содиқов Ҳасан АҲАМИЯТИ МАЪЛУМОТИ “ТАЗКИРАТУ-ШИ-ШУАРО”-И МУТРИБИИ САМАРҚАНДҲИ ДАР ШИНОХТИ ШОИРОНИ ТОШКАНДҲИ	12
3. Shirinova Manzura Qarshiyevna ONA TILINI O’QITISHDA O’QUVCHILARDA KOMPETENSIYA ELEMENTLARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI	15
4. Mòminova Gulchehra Adashovna O’QUVCHILAR YOZMA SAVODXONLIGIDA DIKTANTLARNING O’RNI	17
5. Mo‘minova Noila Salohiddinovna ONA TILINI O’QITISHDA O’QUVCHILARNING BILISH FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH	19
6. Murodillayeva Sarvinoz Kobiljon qizi LEXICAL AND SEMANTIC FEATURES OF THE CONCEPT OF DISTANCE	21
7. Safarova Gulbahor Rahmatovna, Jalolova Yulduz Sa’dullayevna BOSHLANG’ICH TA’LIM ONA TILI DARSLARIDA QO’SHIMCHA MASHQLAR BAJARISH	24
8. Усманова Дилдора СРАВНИТЕЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КАТЕГОРИИ СОСТОЯНИЯ В РУС- СКОМ ЯЗЫКЕ И ЕЁ АНАЛОГИ В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ.	26
9. Hamroyeva Nargiza Abdumannonovna O’QUVCHILAR YOZMA NUTQ SAVODXONLIGINI OSHIRISH	29
10. Jarimbetova Nigora Muratbaevna GREEK AND LATIN ROOTS AND AFFIXES	31
11. Hamida Ortiqova Maxmud qizi ASSOTSIATIV TAJRIBA VA UNI TASHKIL QILISH USULLARI XUSUSIDA	32
12. Saidova Farida Allayor qizi TARJIMA LUG’ATLARIDA SINONIM LEKSEMALARNI BERISH TARTIBI	34
13. Turayeva Jumagul Ibragim qizi OILA NUTQIDA MAQOLLARNING ROLI	37
14. Utepova Gavxar Elmuradovna NUTQIY XATOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO’LLARI	38
15. Abdulazizova Mahbuba Umidjon qizi, N.A.Rasuleva BOLALAR UCHUN YARATILGAN DETEKTIV ASARLAR	40
16. Abdurahmonov Islomjon Abdulakim o‘g‘li OMONIMLARLARNING USLUBIY XUSUSIYATLARI	43
17. Atajanova Nazokat ONA TILI VA ADABIYOT FANINI O’QITISHDA ZAMONAVIY TA’LIM TEKNOLOGIYALAR	44
18. Darvishova Gulchehra Kenjabayevna THE DEPICTION OF PATRIARCHAL IDEOLOGY AND GENDER IN THE WORKS OF CHARLOTTE BRONTE	46
19. Gofurova Khamrokhon SEMANTIC GENDER SYSTEM OF THE ENGLISH LANGUAGE	48
20. Gullola Soliyeva Nizomiddinovna The importance of teaching English through videos.	50
21. Naqibova Muxtasar Muhiddin qizi LANGUAGE GAMES IN TEACHING ENGLISH	52

22. Nurboyeva Gulshan Ibragim qizi OILADA OTA –ONANING MULOQOT XULQI	54
23. Xamdamova G.X. “QO’L”(“HAND”) SOMATIZMINING O’ZBEK VA INGLIZ MAQOLLARIDA QO’LLANILISHI	56
24. Shirinova Nilufar, Shirinova Nargiza EXPRESSION OF SPECIFIC MEANINGS IN TRANSLATION OF ZAHIRIDDIN BABUR’S POEMS	58
25. Temirova Sayyora Mirmahmud qizi THE IMPORTANCE OF PROFESSIONAL AND METHODOLOGICAL CREATIVITY IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING	59
26. Zarnigor Homidova Shavkatjanovna, Komiljonova Guloyim Farhodjonovna AUTHENTIC TEXT MATERIALS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE	60
27. Ачилова Нигора Ниматовна РАБОТА НАД ГЛАГОЛОМ В IV КЛАССЕ	62
28. Мирзаева Ибодат Мирзохид кизи, Насимов Хусанбой Мамарасулович КЕЙСЫ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО	64
29. Pirmonova Munajat Oktamboyevna XORIJY TIL DARSJARIDA OG’ZAKI NUTQ VA TINGLAB TUSHUNISH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA DIDAKTIK MATERIALLARNING VA INTERFAOL O’YINLARNING AHAMIYATI	66

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

О ВОПРОСЕ МЕДИАТЕКСТОВ В АРАБСКОЙ ПРЕССЕ

Ахунова Кундузой Отабек кизи

Магистр Ташкентского государственного
университета востоковедения
Телефон: +998946268331
shmobelkin@gmail.com

АННОТАЦИЯ: В современных условиях становления информационного общества особую актуальность приобретает изучение дискретных единиц медиапотока. Вне всякого сомнения, основой такой единицей является медиатекст, рамки которого позволяют объединить такие разноплановые и многоуровневые понятия, как газетная реклама, интернет-реклама и прочие виды продукции средств массовой информации. Массовая коммуникация добавляет к традиционному пониманию текста новое измерение. Так в прессе вербальная часть текста сочетается с графической и иллюстративной.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: СМИ, массмедиа, медиалингвистика, медиатекст, хабар, рекламный текст.

В своем развитии арабские средства массовой информации прошли долгий и плодотворный путь: от непритязательных газетных листков к высокотехнологичным спутниковым каналам, от изданий местечкового характера к масс-медиа с аудиторией, исчисляемой миллионами, от трансляции государственной пропаганды к независимому освещению событий.

В современном мире наблюдается рост интереса и внимания в научных кругах к функционированию языка массовой коммуникации. Активное изучение языка массмедиа началось в XX в., причем в поле зрения ученых попали различные его аспекты. В числе наиболее известных теоретиков, занимающихся указанной проблематикой, можно указать представителей Санкт-Петербургской школы – И.П. Лысакову¹, С.И. Сметанину², московской – Т.Г. Добросклонскую³, В.Г. Костомарова⁴.

Важное изучение языка массмедиа принадлежит западным исследователям, таким как Теун Ван Дейк⁵, Алан Белл⁶, Мартин Монгомери⁷.

Следует добавить, что вопросы структуры и содержания речи массмедиа изучались в рамках различных направлений научных дисциплин, среди которых можно назвать психолингвистику, социоллингвистику, лингвокультурологию и др.

Одной из важнейших составляющих черт языка СМК как системы является соотношение элементов вербальных и аудиовизуальных компонентов, которое находится в прямой зависимости от конкретного средства коммуникации – прессы, телевидения, радио, электронных СМК. На базе этого родилось новое направление в лингвистических исследованиях, получившее название медиалингвистика. В рамках медиалингвистики

1 Лысакова И.П. Тип газеты и его стиль публикации. СПб., 1989.

2 Сметанина С.И. Медиатекст в системе культуры: динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX в., СПб., 2002.

3 Добросклонская Т.Г. Вопросы изучения медиатекстов. М., 2000; Язык средств массовой информации. М., 2008.

4 Костомаров В.Г. Языковой вкус эпохи. Анализ речевой практики массмедиа. М., 1993

5 Ван Дейк Т. Язык. Познание. Коммуникация / пер. с англ. М., 1989.

6 Bell A. The language of News Media. Oxford, 1991.

7 Montgomery M. The Media. London, 1996.

определяется функционально-стилевой статус языка, способы описания различных медиа текстов, влияние социокультурных факторов, а также технологии, использующиеся для оказания воздействия на аудиторию.

Термин «медiateкст» был введен в научный оборот английскими исследователями во второй половине прошлого века и прочно укрепился в международных и национальных научных кругах. Особенностью медiateкста в отличие от обычного вербального текста является его объемность и возможность говорить о нем, как о слиянии вербального текста со свойствами того типа коммуникации, посредством которого он был доставлен в аудиторию. В прессе вербальный текст может сочетаться с графикой и иллюстрациями, на телевидении - со звуковым и графическим сопровождением и т. д. В медiateксте выделяются следующие основные параметры для его типологического описания:

- способ создания (авторский корпоративный, устный письменный);
- способ воспроизведения (устный - письменный);
- канал распространения (средство массовой коммуникации);
- функционально-жанровый тип текста (новость, комментарий, реклама);
- тематическая доминанта (политика, культура, спорт и т. п.).

С точки зрения функционально-жанрового типа все распространяемые в массмедиа тексты можно разделить по четырем основным группам¹:

- новости (в отечественной журналистике иногда используют слово информация);
- информационно аналитические тексты (интервью, комментарий, репортаж);
- аналитические тексты (проблемные статьи);
- рекламные тексты.

Особенно следует выделить то, что названо «аналитическими текстами», поскольку англоязычная научная литература вместо этого применяет термин «features», заменяющий общее название для проблемных статей. Введение сюда рекламных текстов является также достаточно новым явлением, т. к. еще два десятилетия назад в отечественной науке реклама и рекламные тексты практически не получали ни должного внимания, ни освещения в научных публикациях.

В настоящее время лингвисты уделяют очень большое внимание рекламным текстам, рекламным сообщениям как одной из разновидностей так называемого «медiateкста».

Реклама как сферы человеческой деятельности, бизнеса, направленного на создание рекламной продукции, Базовым текстом в СМК является, безусловно, новостной текст или новость. В англоязычной традиции это «story» и «news» (новости.) В арабском языке термином ربح (мн. ч.) хабар (ахбар) обозначают новость.

В современной арабской лексике средств массмедиа распространено использование аббревиатурных форм, для понимания и объяснения которых требуется фоновое знание. Например, палестинская организация حثاف (ФаТах) имеет соответствующее объяснение, которое следует из обратного (т. е. слева направо) прочтения. При этом за каждой согласной «скрывается» слово. Так, ح х - это первая буква слова حركة «движение», ت т - первая буква слова تحرير «освобождение», ف ф первая буква слова فلسطين «Палестина». Объединив слова, получаем: حركة تحرير فلسطين «Движение за освобождение Палестины».

Лингвистические способы для выражения оценки весьма разнообразны, принимая форму открытых (эксплицитных) и закрытых (имплицитных). В языке СМК они выражаются в виде использования оценочных словосочетаний, привлечения идеологически ориентированной лексики (например: راحتن! интихари «самоубийца», شادي «герой, отдающий жизнь за дело борьбы», مutamarrid «повстанец»), включение в тексты сравнений, метафор. В текстах могут применяться такие синтаксические построения, как вопросы, повторы и т. п.

Рекламные медiateксты имеют свои особенности и свойства. Воздействие на аудиторию с последующим ожидаемым действием является главным элементом рекламы. Вызвать заинтересованность потребителя информации, убедить его в необходимости приобретения товара или услуги - главная цель рекламы. В некоторых работах рекламу современного

1 Во многих арабских странах ввиду значительного жанрового разнообразия СМК ведущие печатные издания ориентируются на т.н. основную школу, т.е. жанровую классификацию, используемую в ВБ и США.

общества по силе своего инструктивного воздействия сравнивают с ролью мифа в древнем человеческом обществе. Реклама существует в виде готового медиатекста, содержащего словесный ряд и совокупность экстралингвистических средств-видеоряда, звукоряда, графики и т. п.

При этом языку рекламного текста (تانالغا) при той простоте задач, которые он перед собой ставит («получи простую модель поведения и действуй») свойственны и соответствующие языковые приемы. Медиатексты в прессе, на радио, телевидении, в Интернете, посредством которых реализуется реклама, как правило, обладают набором экстралингвистических средств. Среди них используются такие, как изображения, графики - в печатных средствах, звуковой ряд – на радио, образный ряд в видеосюжетах и видеозарисовках - на телевидении.

Типологизация рекламы крайне сложна из-за обилия рекламируемых товаров и услуг, вида и характера аудитории, на которую она направлена, а также вида коммуникации, посредством которого производится ее распространение. Собственно эти три критерия в основном и ложатся в основу практически всех предлагаемых систем описания рекламного текста.

Рекламный текст в арабской прессе может подаваться в виде вопроса, как это видно в рекламе автомобилей «Ауди». Под рекламный текст отводится целая полоса «аш-Шарк ал-Аусат». Помимо изображения дается следующий текст:

قالب الصل زعت نأ في فخال نزولل نكمي لہ
хал йумкин ли-л-вазни л-хафиф «ан ту аззазу с-салаба?»

Можно ли при легком весе укрепить прочность?¹.

Существуют рекламные обращения с блоком англоязычных текстов. Это обычно касается продукции крупных западных фирм. В частности, это можно проследить по египетской газете ал-Ахбар». На первой полосе рекламируется EPSON и Ultra Fair. В то же время на последней полосе помещены объявления местного значения, такие как:

سوق جمعة قوس
сук, ал-джум'а Рынок ал-Джум'а

سوق تاجت نمدل لكل لم اش قوس
хусумат ва тахфийфат «понижение и скидки»².

На радио и телевидении часто используются короткие слоганы. Например, реклама мобильного оператора Mobinil (ليني بوم) функционирующего на территории Египта, звучит следующим образом:

ليني بوم بلقل نمدلكت ،
мубинил: иткаллим мин-ал-калб «Мобинил: говори от души!».

Внутренняя структура рекламного текста сводится обычно к следующей схеме: заголовок, основной рекламный текст и/или эхо-фраза. Например, реклама мобильного телефона Motorola с сим-картой оператора связи выглядит следующим образом:

طخلاب لي ابوم - ركوجل ضرع! فخا رعس وف فخ نزو! طخلاب الوروتوم

мутурула би л-хат! ўазан хафиф уси ар «ахафх! «арду л-джукир - мубайл би л-хат. «Мобильный телефон «Моторола» с сим-картой оператора связи! Легкий на вес и еще легче в цене! Предложение-джокер - мобильный телефон с сим-картой оператора связи»³.

Заголовок привлекает внимание, и в нем содержится рекламное обращение. Основной текст развивает рекламное обращение в объеме, который может достигать нескольких десятков слов и служит целям коммуникативной модели, выбранной составителями. Модели бывают весьма разнообразными. Среди них уже ранее упомянутые модели рекламы-вопроса, рекламы-инструкции. Существуют рекламы-диалоги, рекламы сравнения, рекламы-диалоги с потребителями и др.

К основным морфосинтаксическим признакам рекламы относится частое употребление императивных форм глагола. К рекламным языковым приемам можно отнести аллюзии, метафоры, сравнения. Более того, важно отметить, что рекламные тексты в странах Ближнего Востока насыщены элементами разговорного арабского языка, что, несомненно, упрощает процесс восприятия рекламируемой информации у потенциальных покупателей.

Особенности функционирования языка арабских СМК свидетельствует, во-первых, о наличии очевидного соответствия между западной жанровой классификацией и той,

1 طسوال قرشال Еженедельное издание, Бейрут, 2007. 28.08. С.3.

2 رابخال Еженедельная егип. газета, 2005.27.06. С.4.

3 مارخال Аль-Ахрам, еженедельная египетская газета. 2007. 21.04. С.10.

что была выделена нами при исследовании арабских медиатекстов. Такой вывод идет в разрез с традиционной арабской классификацией, как правило, не предусматривающей информационно-аналитических и публицистических жанров в качестве видов медиатекстов. Во-вторых, изучив стилистическую, лексическую и грамматическую составляющие арабских медиатекстов, мы можем говорить о наличии достаточного набора собственно языковых средств для дальнейшего полноценного развития языка арабских СМК. В то же время, язык арабских СМК подвержен значительному влиянию процессов глобализации, охвативших практически все страны Ближнего Востока. Это влияние отражается в способах формирования современного языка арабских СМК, в частности - это заимствование, клиширование, калькирование и внедрение обиходно-разговорной речи.

Список использованной литературы:

1. Лысакова И.П. Тип газеты и его стиль публикации. СПб., 1989.
2. Сметанина С.И. Медиатекст в системе культуры: динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX в., СПб., 2002.
3. Добросклонская Т.Г. Вопросы изучения медиатекстов. М., 2000; Язык средств массовой информации. М., 2008.
4. Bell A. The language of News Media. Oxford, 1991.
5. رابخألا Еженедельная егип. газета, 2005.27.06. С.4.
6. مارهألا Аль-Ахрам, еженедельная египетская газета. 2007. 21.04. С.10.

АҲАМИЯТИ МАЪЛУМОТИ “ТАЗКИРАТУ-Ш-ШУАРО”-И МУТРИБИИ
САМАРҚАНДӢ ДАР ШИНОХТИ ШОИРОНИ ТОШКАНДӢ

Содиқов Ҳасан

донишҷӯи донишгоҳи

давлатии Самарқанд

Телефон: +998949385333

Почтаи электронӣ: hasansulaymoni@gmail.com

Аннотатсия: “Тазкирату-ш-шуаро”-и Мутрибии Самарқандӣ дар қатори “Тазкирату-ш-шуаро”-и Давлатшоҳи Самарқандӣ, “Маҷолис-ун-нафоис”-и Алишери Навоӣ, “Музаққири аҳбоб”-и Хоҷа Ҳасани Нисорӣ ва “Музаққир-ул-асҳоб”-и Малехои Самарқандӣ аз сарчашмаҳои муҳими адабӣ ба ҳисоб меравад. Муаллифи мақолаи мазкур дар бораи аҳамияти ин тазкира дар шинохти шоирони тошкандӣ, ки дар асрҳои XVI-XVII дар муҳити адабии Самарқанд зиставу эҷод кардаанд, мулоҳиза рондааст.

Калидвожаҳо: “Тазкирату-ш-шуаро”, Мутрибии Самарқандӣ, муҳити адабии Самарқанд, шоирони тошкандӣ, асрҳои XVI-XVII

SIGNIFICANCE OF MUTRIBI SAMARKANDI’S “TAZKIRATU-SH-SHUARO” IN
THE RECOGNITION OF TASHKENT POETS

Sodiqov Hasan

the student of the

Samarkand State University

Annotation: “Tazkiratu-sh-shuaro” by Mutribi of Samarkand along with “Tazkiratu-sh-shuaro” by Samarkand State, “Majolis-un-nafois” by Alisher Navoi, “Muzakkiri ahbob” by Khoja Hassan Nisari and “Muzakkir-ul-Ashab” of Malehi of Samarkand is one of the important literary sources. The author of this article discusses the importance of this commentary in the recognition of Tashkent poets who lived and worked in the literary environment of Samarkand in the XVI-XVII centuries.

Keywords: “Tazkiratu-sh-shuaro”, Mutribi of Samarkand, literary environment of Samarkand, Tashkent poets, XVI-XVII centuries

Самарқанд – сарзамини тамаддунофар, қарнҳои қарн ба ҷомеаи умумбашарӣ нобиғаҳои бемислумонандро тӯхфамесозад, кияке аз онҳо шоир ва мутафаккир Мавлоно Султон Мухаммад маъруф ба Мутрибии Самарқандӣ мебошад. Ӯ соли 1559 таваллуд шуда, илмҳои ибтидоиро дар зодгоҳаш гирифтааст. Баъдан барои такмили дониш ба Бухоро меравад. Пас аз таҳсили Бухоро ба Самарқанд баргашта, баъди фурсате ба Балху Ҳиндустон низ сафар менамояд ва фаъолияти илмиву эҷодии худро давом медиҳад. Муҳаққиқон соли вафоти ӯро байни солҳои 1630-1631 тахмин мезананд ва бино ба маълумотҳо дар зодгоҳаш, яъне дар Самарқанд даргузаштааст. Дар баъзе манбаъҳо Мутрибиро дар қатори шоирони соҳибдеворон низ зикр менамоянд. Вале то ҳол девони ӯ пайдо нагардидааст. Шеърҳои ӯ асосан дар дохили тазкираҳои ба шакли пароканда то ба мо омада расидаанд. Ӯ асосан бо ду тазкирааш “Тазкирату-ш-шуаро”, ки соли 1605 дар Самарқанд ва “Нусхаи зебои Ҷаҳонگیرӣ”, ки соли 1625 дар Ҳиндустон навишта шудааст, маъруф мебошад.

Дар асрҳои XV-XVII тазкиранависӣ миёни нависандагон хеле сабақат гирифта буд, ки маҳз дар ҳамин асрҳо тазкираҳои гаронбаҳо амсоли “Тазкирату-ш-шуаро”-и Давлатшоҳи Самарқандӣ, “Маҷолис-ун-нафоис”-и Алишери Навоӣ, “Музаққири аҳбоб”-и Хоҷа Ҳасани Нисорӣ, “Тазкирату-ш-шуаро”-и Мутрибии Самарқандӣ ва “Музаққир-ул-асҳоб”-и Малехои Самарқандӣ, ба вучуд омаданд. Ҳар яки ин тазкираҳо хусусиятҳои ба худ хос дошта, аз ҳамдигар тафовут ва бо ҳам ҷиҳатҳои муштарақ низ доранд. Тазкираи Мутрибӣ, ки дар пайравии тазкираи Ҳасани Нисорӣ навишта шудааст, дар бисёр ҷабҳа ба тазкираҳои пешин шабоҳат дорад. “Тазкирату-ш-шуаро”-и Мутрибӣ аз қисми оғозӣ ва ду фасл иборат буда, фаслҳо дар навбати худ ба се қисм тақсим шудаанд. Қисми аввали фаслҳо, шоиронро дар бар мегирад, ки Мутрибӣ бо онҳо вохӯрда ва намунаи ашъори онҳоро бевосита ба даст овардааст. Қисми

дуввум, шоиронеро дар бар мегирад, ки муаллиф онҳоро дида, вале мулоқот накардааст ва шеърхояшонро ҳам аз дигарон шундааст. Қисми сеюм, ба шоироне бахшида шудааст, ки Мутрибӣ онҳоро надидааст ва намунаи ашъорашонро ба воситаи дигарон дастрас кардааст. Асар дар бораи 343 нафар шоиру адиб ва олиму соҳибзавқони адабиёту санъати нимаи дуюми асри XVI ва ибтидои асри XVII маълумот медиҳад. Инчунин, дар фасли аввал 17 нафар ҳокиму амалдорон ҳам зикр гардидаанд, ки дар баробари корҳои давлатӣ ба шеърӯ шоирӣ низ сару кор доштаанд. Дар тазкира номгӯи шоирон аз рӯи ҳисоби абҷад пайдарпай оварда мешавад. Мутрибӣ онро ба ҳокими ҳамоноқтаи Мовароуннаҳр Валимуҳаммад Баҳодурхон (1604-1612) бахшида будааст.

Тошканд аз қадим ҳамчун шаҳри мутамарказ ва мутараққӣ ба ҳисоб мерафт ва бо номҳои Чочу Шош ё Бинкату Банокат дар саросари ҷаҳон шуҳрат дошт. Мухити илмӣ он ба асрҳои миёна омада, хеле пеш меравад, ки инро дар мисоли муҳаддисони зиёди шошӣ дидан мумкин аст. Бино ба баъзе далелҳои тазкираи Мутрибӣ Тошканд дар асрҳои XVI-XVII яке аз марказҳои бузурги илму фан ба шумор мерафтааст, ки чанд тан аз шоирони дар тазкира зикр гардида хусусан ба он ҷо барои тақмили дониш рафта будаанд. Мутаассифона, то ҳол вазъи адабии Тошканд дар асрҳои қадим ва миёна пурра равшан нагардидааст. То кунун маълум нест, ки дар асрҳои миёна дар Тошканд доираи адабӣ вучуд дошт ё на. Агар дошт, чи гуна ва агар надошт, барои чӣ? Агар дар Тошканд муҳити адабӣ барқарор буд, пас намоёндагони он кӣҳо буданд? Ба қисман ҷавоб гирифтани ин саволҳо “Тазкирату-ш-шуаро”-и Мутрибӣ ёрӣ хоҳад дод. Аҳамияти ин тазкира дар дарёфти шоирони тошкандӣ хеле бузург мебошад. Зеро дар ин тазкира номи 16 нафар шоирони тошкандиюласи асрҳои XVI-XVII зикр гардидааст, ки барои муайян намудани вазъи адабии Тошканд дар ин асрҳо айнӣ муддаост. Шояд дар ягон маъҳази дигар ба ин миқдор шоирони Тошканд зикр нагардида бошад. Масалан, дар “Маҷолис-ун-нафоис”-и Алишер Навоӣ танҳо 4 нафар шоирони тошкандӣ ҷой гирифтаанду ҳалос. Ҳарчанд маълумоти тазкира муҳити адабии Тошкандро пурра тасвир наменаояд, вале тасаввуроте оиди ҳолати адабии қарнҳои XVI-XVII-и он ба миён меорад. Дар тазкира шоирони тошкандиюласл, аз қабилӣ Ғаниӣ Тошкандӣ, Дайриӣ Тошкандӣ, Дардӣ Тошкандӣ, Забтӣ Тошкандӣ, Зиракии Тошкандӣ, Лофӣ Тошкандӣ, Муфлиси Тошкандӣ, Рабеи Тошкандӣ, Садри Тошкандӣ, Собирӣ Тошкандӣ, Содиқӣ Тошкандӣ, Соминӣ Тошкандӣ, Таркашӣ Тошкандӣ, Ҷалили Тошкандӣ, Ҷамил Мираки Тошкандӣ ва Шуҳрати Оҳангаронӣ ҷой гирифтаанд, ки аслан зодаи Тошканд буда, дар доираҳои адабии минтақаҳои гуногун зиндагӣ ва эҷод кардаанд. Мутрибӣ дар тазкираи худ дар бораи ҳар як шоирони тошкандӣ каме маълумот дода, аз осорашон ҳам намунаҳо овардааст. Маълумоти муаллифи тазкира хеле мухтасар буда, бештар ба таърифу тавсиф, яъне ба нақди шеър ва ба баҳои қудрати шоирӣ эҷодкорон сарф гардидаанд. Ин яке аз услубҳои Мутрибӣ, ки ҳатто соли таваллуди шоиронро зикр намекунад, вале суҳанро аз ҷои таваллуди эшон ифтиҳо мебахшад. Аз ашъори шоирони тошкандӣ бештар дар ҳаҷми 4-6 мисраъ ва аз баъзеи онҳо якғазалӣ намуна овардаасту ҳалос. Аз ҷумла, аз Рабей, Садри, Содиқӣ, Соминӣ ва Шуҳрати Оҳангаронӣ 1 ғазалӣ, аз Ҷалилӣ, Ҷамил Мирак 1 рубоигӣ, аз Забтӣ, Лофӣ, Муфлисӣ ва Таркашӣ 1 байтӣ, аз Дардӣ 1 ғазал ва 3 байт, аз Дайрӣ 3 байт, аз Собирӣ 1 ғазал, 1 қитъа, 1 байт, 1 фард ва аз Ғаниӣ Тошкандӣ 1 мисраъ оварда шудааст. Ағлаби ин шоирони номбурдаи тошкандӣ ҳаёт ва фаъолияти эҷодии худро дар шаҳри Самарқанд, ки дар асрҳои XVI-XVII маркази бузурги ховарзамин ба шумор мерафт, пеш бурдаанд. Дайриӣ Тошкандӣ, Шуҳрати Оҳангаронӣ, Собирӣ Тошкандӣ, Соминӣ Тошкандӣ, Садри Тошкандӣ, Рабеи Тошкандӣ ва Содиқӣ Тошкандӣ аз ин ҷумлаанд. Албатта, ин номбурдаҳо дар раванг ва пешрави муҳити адабии Самарқанд низ ҳиссаи худро то андозае гузоштаанд. Хусусан, Садри Тошкандӣ дар Самарқанд мақом ва маъруфияти ҳоса доштааст. Мутрибӣ шарҳи ҳоли ӯро “Садри Тошкандӣ аз шуарои машҳур аст” гуфта сар мекунад. Дар давом “Шеърро бисёр некӯ мегӯяд ва ин ғазал аз гуфтори ӯст” гуфта, ғазалеро бо матлаби

Дӯш он шӯх аз дари масҷид ба сад ҷавлон гузашт,
Дид зоҳид куфри зулфашрову аз имон гузашт.
намуна меорад.

Бино ба маълумоти Мутрибӣ, ҳангоми ба тазкира дохил кардани Садри Тошкандӣ, аниқтараш соли 1604 шоир муқими Самарқанд будааст ва дар ҳамоно ҷо зиндагиву эҷод

намуда, дар пешрави адабиёти Самарқанд саҳм мегузоштааст. Мутрибӣ ҳатто аз мулозимати ӯ бархӯрдор ҳам гардида будааст. Ба рӯйхати шоирони тошкандие, ки Мутрибӣ ба мулозимати онҳо мушарраф гардидааст, Рабеии Тошкандӣ, Ҷамил Мираки Тошкандӣ ва Ҷалили Тошкандӣ низ дохил мешаванд. Тазкиранигор Дайрӣ, Шухрати Оҳангаронӣ, Собирӣ, Содикӣ, Дардӣ, Соминӣ, Ғанӣ, Забтӣ, Лофии Тошкандихоро ба чашми худ дида, вале ба мулозимат даст наёфтааст. Зиракӣ, Муфлисӣ ва Таркашии Тошкандиро умуман надидааст. Хулоса, “Тазкирату-ш-шуаро”-и Мутрибӣ яке аз мадракҳои асосӣ дар дарёфт ва шинохти шоирони тошкандии асрҳои XVI-XVII ва умуман таърихи муҳити адабии Тошканд ба ҳисоб меравад.

Феҳристи адабиётҳои истифодашуда:

1. Мутрибии Самарқандӣ. “Тазкирату-ш-шуаро”. Хучанд - Хуросон 2021
2. Садрӣ Саъдиев. “Самарқанд адабий муҳити тарих кӯзгусида”. Самарқанд. 2009
3. Википедия ва дигар шабакаҳои иҷтимоӣ.

ОНА ТИЛИНИ О’ҚИТИШДА О’ҚУВЧИЛАРДА КОМПЕТЕНСИЯ ELEMENTLARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Shirinova Manzura Qarshiyevna

Navoiy viloyati, Xatirchi tumani

18-maktab ona tili va adabiyoti fani o’qituvchisi

Telefon: 998 99 129 88 42

Annotatsiya: Maqolada ona tili ta’limida o’quvchilarda tayanch va fanga oid kompetensiya elementlari shakllantirishda lug’at bilan ishlash, axborot-kommunikatsiya va zamonaviy pedagogik texnologiyalaridan foydalanish usullari haqida fikr-mulohazalar bayon qilingan.

Kalit so’zlar: So’z ma’nosi, 5-sinf, ona tili, Power Point dasturi, atamalar, izohli lug’at, 6-sinf, didaktik o’yin, geografiya, adabiyot, usul. “O’zbekim” she’ri,

Umumta’lim maktablarining yangi tahrirdagi ona tili fani o’quv dasturida 5—9-sinf o’quvchilarida tayanch kompetensiya va fanga oid kompetensiya elementlarini shakllantirish belgilangan.

Demak, ona tili o’qitishda o’quvchilarda tayanch va fanga oid kompetensiya elementlari shakllantirish uchun ijodiy izlanishimiz, darslik materiallardan tashqari manbalardan samarali foydalanishimiz zarur.

Quyida 5-sinfda “So’z ma’nosi” bo’limi bo’yicha mavzularni o’qitishda tayanch va fanga oid kompetensiya elementlari shakllantirishda o’qituvchi AKTlari, “O’zbek tilining izohli lug’ati”dan foydalanishi mumkin. Ushbu bo’limdagi “So’z ma’nosi. Bir ma’noli va ko’p ma’noli so’zlar. So’zning o’z va ko’chma ma’nolari” mavzularini o’qitishda o’quvchilar nutqini rivojlantirishda lingvistik-informatsion xarakterdagi matnlar, suhbat va hikoyalar ham alohida o’rin tutadi. Dars jarayonida badiiy tarzda hikoyalar, she’riy matnlardan ko’chma ma’noli so’zlarning asl ma’nosini anglatish, rasmga qarab fikr bayon qilishga qaratilgan topshiriqlarni Power Point dasturi asosida slaydlar tayyorlash va o’quvchining mustaqil fikrlash, o’z fikrini mantiqiy izchillikda ona tilining so’z boyligidan unumli foydalangan holda bayon qilishga o’rgatish nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyatga ega.

“Atamalar. Ilmiy atamalar. Kasbiy atamalar. Matematika, informatika fanlariga oid atamalar. Tabiiy fanlarga oid atamalar, ularning imlosi” mavzularini o’rganishda “O’zbek tilining izohli lug’ati”dan so’zlarning ijtimoiy hayotda qo’llanilishini tushuntirishda muhim o’rin tutadi. O’quvchilar maktabda o’rganadigan fanlarning barchasi-geografiya, matematika, geometriya, tarix, botanikaga oid atamalarning ma’nosini izohli lug’atdan topib, ularni lug’at daftariga qayd etish jarayonida ularda o’rganayotgan fanining asl ma’nosi va uning ijtimoiy hayotda qo’llanilishi haqida keng va chuqur ma’lumotga ega bo’ladi, o’zbek tili lug’atiga o’zga tillardan kirib kelgan so’zlarning yozilishini o’rganadi.

Ba’zi ilmiy atamalarning kelib chiqishi haqida ham tushuncha berish lozim. Masalan, fizika fanidagi amper, kulon, volt, vatt, joul kabi o’lchov birliklari atoqli otlar zahirida paydo bo’lganligini “O’zbek tilining izohli lug’ati”dan topib, izohini o’quvchilarning lug’at daftariga qayd ettirish ham ta’lim samaradorligini ta’minlashga yordam beradi.

Muntazam lug’at bilan ishlash faoliyati o’quvchilarni zeriktirishi mumkin. Shu bois zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanilsa, o’quvchilar faolligini oshiradi. Masalan, 6-sinf ona tili darsida “Suv havzalari va inshootlari nomlari” mavzusi bo’yicha o’quvchilar bilim va malakalarini mustahkamlash maqsadida “Kim ko’p topadi?” didaktik o’yinini geografiya fanidan o’rganagan mavzular doirasida tashkil etish mumkin. 6-sinf geografiya darsida dunyo okeanida 67 ta dengiz mavjudligi hamda daryo va ko’llari haqida ma’lumotga ega bo’ladi. Dunyodagi okeanlar, daryolar va ko’llar, O’zbekistondagi suv havzalari nomlarini qaysi o’quvchi ko’proq daftarlariga yozsa, shu g’olib bo’lishi aytiladi. Bu mashqda o’quvchilar O’rta Osiyo, Xitoy, Janubiy Amerika, Atlantika okeani kabilarga misollar keltirish orqali ham ularning yozilishini o’rganadi, mamlakat, qit’a, orol, okean nomlari o’rin-joy nomlariga kirishini bilib oladilar.

6-sinf adabiyot darsligidan Erkin Vohidovning “O’zbekim” qasidasidan atoqli otlarni aniqlash va ularning ma’nosini izohlashda “Ikki qismli kundalik” usulidan foydalanish o’quvchilar yozma nutqni rivojlantirishga yordam beradi.

“Ikki qismli kundalik” usuli 5 bosqichda olib boriladi. Bunda o’quvchilar 4-5 nafardan kichik

guruhlarga ajratiladi va 1-bosqich guruhlarga matn beriladi. Har bir guruh qasidaning 8 misrasini tahlil qilish topshiriladi. Masalan, 1-guruhga quyidagicha topshiriq beriladi:

**Tarixingdir ming asrlar
Ichra pinhon, o'zbekim,
Senga tengdosh Pomir-u
Oqsoch Tiyonshon, o'zbekim.
So'ylasin Afrosiyob-u
So'ylasin O'rxun xati,
Ko'hna tarix shodasida
Bitta marjon, o'zbekim.**

Ikkinchi bosqichga ko'ra, daftarlarini vertikal chiziq bilan ikkiga bo'lib, 3-bosqichda chap tomoniga muallif g'oyalari yoziladi, masalan, o'zbekning ming asrlar tarixi, Pomir, Oqsoch Tiyonshon, Afrosiyob, O'rxun xati bitta marjon kabi so'zlarni yozadi. 4-bosqichda o'ng tomonga o'quvchi mazkur so'zlar izohini yozadi, ya'ni o'qilgan she'r haqidagi fikrlarini umimlashtiradi, Misol uchun: "Erkin Vohidov o'zbekning "ming asrlar ichra pinhon" tarixini ko'hna Samarqandda saqlanib qolgan Afrosiyob yodgorligidan, Mo'g'iliston va Sibirdagi O'rxun va Enasoy (Yenisey) daryolari qirg'oqlaridan topilgan qadimgi turkiy toshbitiklarida marjon kabi tizilganini ifodalagan", -deb yozadi.

Yuqorida keltirilgan misollarimizda tayanch kompetensiyalar: Axborotlar bilan ishlash, o'zini o'zi rivojlantirish, milliy va umummadaniy va ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiya elementlarini shakllantirish borasidagi ijodiy ishlar amalga oshirildi, desak bo'ladi.

Tilimizda ishlatiladigan so'zlar izohi haqidagi ma'lumotlar tizimli ravishda o'quvchilarga berib borilsa, ularda nutqiy va lingivistik kompetensiya shakllanib boraveradi, ya'ni o'quvchilar so'z boyligini oshirishga, yozma nutqini mukammal, mantiqiy, izchil bo'lishiga erishamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ona tili o'quv dasturi. (5-9-sinf) 2017-yil.
2. Ona tili darsligi. 5-sinf.
3. Ona tili darsligi. 6-sinf.
4. O'quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari (Uslubiy tavsiya). RTM-2017-y.
5. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari. (Metodik qo'llanma) RTM-2016-y.

О‘QUVCHILAR YOZMA SAVODXONLIGIDA DIKTANTLARNING О‘RNI

Mòminova Gulchehra Adashovna,

Navoiy viloyati, Zarafshon shahar
4-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon: 998 93 316 45 09

Annotatsiya: Maqolada bolalar nutqini rivojlanishida boshlang‘ich sinfda ona tili fanini o‘qitishning ahamiyati va o‘quvchilar yozma savodxonligini diktantlar vositasida oshirish xususida fikrlar bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: Aloqa bog‘lash, vositasi, imloviy malaka, diktant, bayon, insho, ta‘limiy diktant, tekshiruv diktant, turlari, oddiydan murakkablikka,

Dunyoga kelgan inson komillik darajasiga yetishi uchun ko‘p dunyoviy va ma‘naviy bilimlarni egallashi ijtimoiy zarurat hisoblanadi. Bola o‘ziga kerakli bilimlarni olishni boshlang‘ich sinfdanoq ko‘rib, eshitib, o‘qib, yozib o‘rganadi. Bolaning yozma nutqining rivojlanishida dastlab maktabgacha ta‘lim muassasasidagi ta‘lim-tarbiya, undan keyin maktabda 1-sinfidagi ta‘lim-tarbiya muhim ahamiyat kasb etadi. Bola 1-sinf ona tili savodxonligi va o‘qish darslarida tovush va harflarni tanib o‘rganish bilan bir qatorda uning yozma nutqi ham rivojlanib boradi. Yozma nutqning samaradorligini oshirish talablaridan biri og‘zaki nutqdan so‘ng yozuv ta‘sirida paydo bo‘lib, adabiy tilni imloviy, punktuatsion, uslubiy qonun-qoidalarga bo‘ysinuvchi grafik shakldagi nutqdir.

Yozma nutqning mazmuniy bo‘laklari, gaplar, ularning qismlari, turli xil tinish belgilari orqali ajratib ko‘rsatiladi. Yozma nutq og‘zaki nutq kabi kishilar o‘rtasidagi bevosita aloqa vositasi emas, balki boshqa joyda, boshqa zamonda yashovchi kishilar bilan aloqa bog‘lash vositasidir.

Yozma nutq faoliyati insoniyat uchun eng ahamiyatli tur hisoblanadi. Yozma nutq savodxonligi har bir kishidan o‘z fikr va qarashlarini tilning imloviy-grammatik qoidalariga, adabiy til me‘yorlariga rioya qilgan holda ifodalashni talab qiladi. Shuning uchun o‘quvchilar yozma nutq savodxonligini oshirish maktabda ta‘lim jarayonining eng asosiy vazifalaridan biridir.

Yozma nutq savodxonligida bolada imloviy malakani hosil qilish kerak. Imloviy malaka maxsus nutq malakasidir. To‘g‘ri yozuv - maxsus nutq faoliyati; yozuv ham murakkab harakat bo‘lib, uning asosida nutq yotadi. Imloviy malaka nutq faoliyatining komponenti sifatida gapni sintaktik jihatdan to‘g‘ri tuzish, so‘zni uslubiy aniq qo‘llashni ham o‘z ichiga oladi.

Maktabda ona tili fanidan o‘quvchilarning yozma nutqini o‘stirish maqsadida grammatikaga oid ayrim qoidalar o‘rgatib boriladi. Ona tilidan ijodiy yozma ishlar o‘quvchilar yozma nutqini o‘stirishning samarali usulidir. Ijodiy yozma ishlar-matn yaratish, diktant, bayon va insho kabilar bo‘lib, ular didaktik talablar asosida amalga oshiriladi. Imloviy bilimlarni ta‘limiy diktantlar, bayonlar va insholar vositasida takomillashtiriladi. Maktabda yozma ishlar qaysi maqsadda o‘tkazilishiga qarab ikki turga bo‘linadi:

1. Ta‘limiy yozma ishlar: diktant, bayon, insho.
2. Tekshiruv (nazorat) yozma ishlari.

Diktant o‘quvchilarni xatosiz yozishga o‘rgatishning muhim omillaridan biridir. Boshlang‘ich ta‘limda diktant o‘tkazishda o‘quvchilarning imkoniyati hisobga olinib, oddiydan murakkablikka o‘tib boradi. Diktant ta‘limiy bo‘lib, barcha turdagi diktantlarni o‘tkazishning o‘ziga xos metodik talablariga rioya qilinishi ijobiy samara beradi.

Ta‘limiy diktantlar- o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va ma-lakalarini nazorat qilishga qaratilgan diktantlar. Ta‘limiy diktantlar tashkil etish va bajarilish usuliga ko‘ra quyidagi turlarga bo‘linadi: lug‘at diktant, saylanma diktant, o‘z diktant yoki yoddan yozuv diktanti, ko‘rsatish diktanti, yoddan yozuv diktanti, izohli diktant, ijodiy diktant, saylanma diktant. Rasm diktanterkin diktant, chalg‘itma diktant, ta‘kidiy diktant, Ijodiy diktant.

Diktantlarning barcha turini ham har bir darsda qo‘llab bo‘lmaydi. Masalan, saylanma diktant o‘quvchilarni har bir gapga, so‘z birikmasiga, har bir so‘zga diqqat bilan qarashga odatlantiradi, kerakli so‘zni grammatik shaklini qoidaga mos yozuvni topishiga, ziyraklikka, mantiqiy va ijodiy fikrlashga o‘rgatadi.

Chalg‘itma diktantni esa boshlang‘ich sinflarning barcha etaplarida o‘tkazish mumkin. Jumladan, 3-sinfda jarangli va jarangsiz undoshlarning talaffuzi va yozilishi bo‘yicha o‘quvchilarni

xatosiz yozishga o'rgatishda chalg'itma diktantlardan foydalanish yaxshi samara beradi. Avval bolaga diktant tushuntiriladi, o'qituvchi tomonidan so'zlar xato aytiladi, o'quvchilar shu so'zlarni to'g'rilab yozadilar. Masalan, oftob, kitob, avlod, barg, umid, maktab, yalpiz, ozod, obod so'zlari talaffuzda quyidagicha aytiladi: oftop, kitop, avlot, bark, umit, maktap, yalpis, ozot, obot. O'quvchilar bu so'zlarni yozib bo'lganidan so'ng o'qituvchi xattaxtaga mazkur so'zlarning to'g'ri yozilgan shaklini ko'rsatadi. O'quvchilar o'zlarining xatolarini tekshiradilar. 2–3-sinflarda bu diktant turidan sheva va adabiy tilni qiyoslagan holda o'tkazish ham ijobiy samara beradi. O'quvchilar bunday diktantlarni yozish jarayonida ijod qiladi, izlanadi va mantiqiy fikrlaydi. Natijada uning imloviy savodxonligi oshadi.

Metodik tavsiyalarga tayangan holda ta'limiy diktant turlarini ayrimlarini o'tkazish bo'yicha mulohaza yuridik. Demak, o'quvchilar yozma savodxonligida diktantlar muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. “Mamlakatimizda o'zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”. 2020-yil 20-oktabr.
2. Yangi tahrirdagi ona tili fani o'quv dasturi (1-4-sinf). T. 2017-y.
3. G'afforova T. va b. Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. -T.: 201.
4. <http://www.ziyonet.uz/>

ОНА ТИЛИНИ О‘ҚИТИШДА О‘ҚУВЧИЛАРНИНГ БИЛИШ FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Mo‘minova Noila Salohiddinovna,
Navoiy viloyati, Navoiy shahar
17-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon: 998 90 730 50 44

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning faoliyatini oshirishda o‘quvchilar ruhiyatini va individual xususiyatlarini hisobga olish to‘g‘risida fikr-mulohazalar yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Psixik bilish, ijodiy fantaziya, imloviy mashq, mantiqiy fikrlash, tahlil, natija, so‘z yasovchi, topshiriq, kartochka, unli tovushlar, bo‘g‘in.

Ta‘lim-tarbiya jarayoni juda murakkab bo‘lganligi bois uning rivoji va samaradorligiga bir qancha omillar o‘z ta‘sirini o‘tkazadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinfda har bir bolaning individual-psixologik xususiyatlarini hisobga olishi orqali yondashish ularning bilish faoliyati samaradorligini oshiradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga dars tashkil etilgan paytda o‘qituvchi shu 45 daqiqa davomida bolalarning psixik bilish jarayoniga, ya‘ni ruhiyatiga ta‘sir o‘tkazish omillarini bilishi zarur.

Bolaning ruhiyatini belgilovchi bilish jarayonlariga sezgi, diqqat, xotira, idrok, nutq, tafakkur va xayol jarayonlari kiradi. Masalan, o‘quvchilar boshlang‘ich ta‘lim ona tili darslarida topshiriqlarni bajarishda ko‘rsatilgan obrazlarga nisbatan har xil tahlil natijalariga ega bo‘ladi. Jumladan, 1-sinfda kesa harflar bilan ishlash orqali ularning ijodiy fikrlashga o‘rgatish mumkin. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari rasmlarga juda qiziqadi. Rasmlarga qarab so‘z, gap yoki hikoya tuzishda o‘quvchilarda ijodiy fantaziya yuzaga keltiradi. Ya‘ni, o‘quvchilar o‘z ijodiy fantaziyalari asosidagi fikrlarini, albatta, yozma bayon etadi. Unda imloviy va grammatik savodxonligidan tashqari kognitiv-bilish savodxonligini ham rivojlanadi. Shuningdek, o‘quvchilarning berilgan hikoyani davomini yaratish, hikoyadagi voqealar va qahramonlar haqida o‘zining munosabatini yozma bayon qilish kabi topshiriqlarni bajarishi ularda vazifalarni konkret sharoitga qarab yecha olish, vazifani hal qilishning yangicha yo‘lini topa bilish xususiyatlarni shakllantiradi.

To‘g‘ri yozuv malakasini rivojlantirishda imloviy mashq turlari: grammatik tahlil, imloviy tahlil, matnni ko‘chirib yozish, ta‘limiy diktant va bayondan mashq sifatida foydalanish maqsadga muvofiqdir. Imloviy mashqlarni amalga oshirishda ona tili darsligi sahifalarida berilgan mashqlardan foydalanish bilan birga boshqa materiallardan foydalanish yaxshi natija beradi. Chunki o‘quvchilar yangi materialga qiziqish bilan kirishadilar, o‘ylashga, fikrlashga harakat qiladilar.

Boshlang‘ich sinflarda o‘qituvchilar ona tili darslarida krossvord, chaynvord va rebuslardan samarali foydalanishida ham mantiqiy fikrlashni shakllantirishda yuksak didaktik natijalarga erishishi mumkin. Shuningdek, ona tili darslarida didaktik o‘yinlar orqali ham o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashlarini rivojlantirish imkoniyatlari juda keng va rang-barangdir.

Masalan, “Kim chaqqon, kim topqir?” didaktik o‘yinida sinf o‘quvchilari ikki guruhga bo‘linadi. Bu o‘yin sharti shundan iboratki, qaysi guruh a‘zolari so‘z yasovchi qo‘shimchalar orqali ko‘p so‘z topa olishga yozuv taxtasiga chiroyli, xatosiz yozishi lozim. Ikkala guruh a‘zolari yozuv taxtasi (doska)ga ilib qo‘yilgan plakatga yozilgan so‘z yasovchi qo‘shimchalardan yangi so‘zlar tuzishi kerak. So‘z yasovchi qo‘shimchalar: -chi, -dosh, -shunos, -kor, -zor, -xon, -lik.

O‘qituvchi o‘quvchi nimani biladi, nimadan qiynaladi, ya‘ni o‘zlashtirishi bo‘sh bo‘lgan jihati qayerdaligini aniqlashi va shunga qarab topshiriqni berishi lozim. Masalan, bir o‘quvchi “u” va “o” unli tovushlarini farqlashda qiynaladi, ikkinchi o‘quvchi bir bo‘g‘inli hajm, qism kabi so‘zlardagi ikki undosh tovush o‘rtasida talaffuz “i” unlisi aytilishiga ko‘ra xato (hajim, qisim) yozadi. Yoki so‘z oxirida kelgan jarangli undosh talaffuzda tushib qoladi, natijada ayrim o‘quvchilar yozuv- da xatolikka yo‘l qo‘yadi.

Mana shu kabi muammolarni bartaraf etish hamda o‘quvchi bilan individual ishlashda ushbu mashq muhim ahamiyat kasb etadi. Topshiriqlar kartochkaga yozilgan holda har bir o‘quvchining bilim darajasiga qarab beriladi. O‘quvchi topshiriqni daftariga bajaradi. O‘qituvchi bajarilishini nazorat qiladi. Masalan:

1-o‘quvchi uchun topshiriq: u-o‘ unlisi so‘z boshida, so‘z o‘rtasida kelgan so‘zlarni juftlab

yozing. Masalan, uzuk-o'rik, un-o'n, tub-to'p va hokazo.

2-o'quvchi uchun topshiriq: Quyidagi ayrim so'zlarda xatoliklar bor, siz uni daftaringizga to'g'ri ko'chiring: jisim, bilim, hajim, bilm, hazm, hukim, muxim va hokazo.

3-o'quvchi uchun topshiriq: Berilgan sozlarda tushub qolgan harlarni qo'yib, daftaringizga ko'chiring: mush., dar., ban., Samarqan., hunarman., kabi topshiriq beriladi.

3-sinfda «Bo'g'in» mavzusi takrorlanganda, «O'qish kitobi»dan imlosi va o'qilishi (talaffuzi) qiyin so'zlar uchraydigan gaplar tanlab olinib, ularni sinf xattaxta(doska)siga yozib, avval bo'g'inga bo'linmaydigan, so'ng bo'g'inga bo'linadigan so'zlarni yozib, awal bo'g'inlab, so'ng sidirg'a o'qish mashq qilinsa, o'qilishi va yozilishi qiyin bo'lgan so'zlarni to'g'ri o'qishni, to'g'ri yozishni bilib oladilar.

Demak, boshlang'ich sinf o'qituvchisi bolalarda kechayotgan psixologik holatlar, shaxsiy psixik xususiyatlar va psixik bilish jarayonlarining o'zgarishlarini o'rgangan holda darslarni tashkil etishi ta'lim samaradorligini oshiradi, albatta.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yangi tahrirdagi ona tili fani o'quv dasturi (1-4-sinf). T. 2017-y.
2. Umumiy psixologiya.(O'quv-uslubiy majmua) TerDU. 2018.
3. Ona tili.(3-sinf uchun darslik) 2016-y.
4. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari. (Metodik qo'llanma) RTM, 2016.

LEXICAL AND SEMANTIC FEATURES OF THE CONCEPT OF DISTANCE

Murodillayeva Sarvinoz Kobiljon qizi

Samarkand State Institute of
Foreign Languages, 2nd stage master

Annotation: The article describes the lexical and semantic features of the concept of distance as a unit of non-verbal communication.

Keywords: distance, language communication, nonverbal communication, culture, communication, communication.

Annotatsiya: Maqolada masofa tushunchasining noverbal muloqotning o'lchov birligi sifatida uning leksik-semantik xususiyatlari bayon qilingan.

Kalit so'zlar: masofa, til kommunikatsiyasi, noverbal muloqat, madaniyat, aloqa, munosabatlar.

A person solves all the tasks set for himself with the help of language, and the ability to communicate pleasantly has been an art since ancient times. The solution to real problems lies in discussing them and explaining them to others. Communication is not only the exchange of information between people, but also the emotions of people. This aspect of communication constitutes non-verbal communication. Gestures, movements, tone, intonation, pauses, laughter, smiles, glances, tears, and more serve as non-verbal means of communication. Non-verbal means complement verbal communication. Non-verbal means can be used to refer to more than one word.

In non-verbal communication, the spatial arrangement of the interlocutors is also important. For example, because women are more emotional, they talk closer to each other when talking, and there is always a spatial distance between men. Researchers have found that it is better to teach children face-to-face in a circle than to teach them one after the other, since in this case the students will have a higher sense of responsibility. The psychological situation in the group will also be positive due to the exchange of emotions, and the attitude of children to the subject and to each other is much better [1].

Usually people feel comfortable and make a good impression on the interviewer by sitting or standing at a distance that matches the distance of the conversation. Excessive closeness of partners, like excessive closeness, negatively affects communication.

Distance is the distance between communication partners. There are various classifications of distances[2]. The choice of distance in communication is influenced by the social status of the communicator, national and ethnic characteristics, gender, age, the nature of the relationship of partners, extraversion-introversion and other personal characteristics. Violation of the optimal distance of communication is negatively perceived by partners and they try to change it, which leads to the “effect of mobile communication”. Thus, in various situations of communication, a person actively changes his space, setting the optimal interaction distance corresponding to objective and subjective variables.

There is another side of communication, in which it is about how close we direct the interlocutor to ourselves during a conversation or we ourselves approach. Every society has a certain concept of personal space, which is a convenient, comfortable distance for conversation, and everyone knows and follows it[3]. But problems can arise when people from different cultures meet. For example, in Western Europe, a comfortable conversation distance is 1.5 meters, and in some eastern countries and Uzbekistan this distance is even less. An Englishman and an Arab may feel uncomfortable during a conversation due to the fact that they do not know each other's traditions. If an Englishman is uncomfortable when his interlocutor is too close, it seems to an Arab that the interlocutor does not want to talk to him when he is far away. Knowing and understanding such differences will not allow them to get into an awkward situation.

To date, the influence of a number of other variables on the change in the proxemic characteristics of communication and non-verbal behavior of a person is also known. The above cases are studied by a special branch of psychology - proxemics. The founder of this trend was the American E. Hall, who himself called proxemics “spatial psychology”. For example, he determined the characteristics of the spatial location of the interlocutor in relation to the partner, characteristic of the inhabitants of the United States - distance, by determining the average value of spatial

convergence depending on various conditions and forms of communication. That is, the nature of interactions and relationships between people determines some optimal distances between them[4]. E. Hall distinguishes three levels of proxemic behavior: the first level stems from the phylogenetic past of people (territoriality of people, the phenomenon of the crowd); the second level - from the psycho-physiological process of perception and the third - from the structure of space, depending on the influence of culture. At this level, the dynamic characteristics of space are highlighted. E. Hall described the norms of personal intimacy characteristic of North American culture. These norms are defined by four distances: The marked distances are the concentric spaces in the center that are the subject of communication:

1. Intimate distance (radius) from 0 to 45 cm is used when communicating with the closest people[5];

2. In everyday communication with acquaintances, a personal distance of 45 to 120 cm is used;

3. When communicating with strangers and in official communication, a social distance of 120 to 400 cm is preferable;

4. When speaking to different audiences, a total distance of 400 to 750 cm is used.

The factors influencing the establishment of the proxemic distance are different. In domestic psychology, data have been obtained that indicate that changes in the meaning of interpersonal distance within the framework of a cultural stereotype are of a group nature[6]. For example, increasing the distance of communication with older people, moving away from “strangers”, rapprochement with “relatives”. At the same time, the severity of the cultural stereotype of behavior is more pronounced in anxious people. A high level of anxiety is an incomplete adaptive factor that causes an “escape” reaction, which is manifested by an increase in the contact distance. The choice of communication distance in practice is carried out unconsciously, but even in this case, if the real distance does not correspond to the norm, a person will always react.

Features of non-verbal communication in different countries are reflected not only in gestures, looks and facial expressions, but also in the size of the zone of personal space[7]. The warmer the country, the more temperamental its population, and the smaller the distance between the interlocutors, the more acceptable it is.

During a conversation, representatives of different countries prefer the following distance:

The close distance at which they communicate with each other is preferred by Italians, Spaniards, French, Arabs, Greeks, Japanese, South Americans.

The average distance is preferred by the British, Austrians, Germans, Swedes, Russians, residents of Switzerland.

An intermediate distance is preferred by those who are much more distant from each other - New Zealanders, Australians, North Americans

Distance is defined differently in different states. As you get closer to the north, the distance between people increases[8]. As you move south, the distance between people decreases. The British keep a certain distance when talking, the Arabs are close enough to feel the interlocutor's breath, and the Japanese keep their mouths closed so that the breath does not touch you when they laugh.

A strong blockage (for example, on an escalator, elevator, bus) can be interpreted as an invasion of someone's territory. A long look at a representative of the opposite sex indicates impudence or a desire to get to know each other.

It is important for the leader to know the social background of subordinates. However, this does not mean the division of the leadership into ethnic groups[9]. This should give them the opportunity to connect with people who are different from them in new ways. It is important to overcome cultural differences, but it is also necessary to take into account individual differences. It is important to remember that distance is an important factor in all interpersonal relationships.

Reference

1. Аверкина, Л. А. Невербальная коммуникация - важный аспект межкультурной коммуникации [текст]/ А. Л. Аверкина // Вестник Московского государственного лингвистического университета. - 2008. - № 554. - С. 123-133
2. Пиз, Алан. Язык телодвижений. Как читать мысли других по их жестам [текст]/ Алан Пиз - М.: ЭКСМО, 2010. – С. 278
3. Rizaev I. I. The structure of the social system as the basis for the self-organization of

society //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – Т. 1. – №. 7. – С. 190-195.

4. Сафаров А. И., Хаккулов Н. К. Свойственные качества совершенному человеку в суфизме //Современная наука как социально-политический фактор развития государства. – 2019. – С. 48-50.

5. Ризаев И. И., Муминова З. О. Профессиональная подготовка личности: оздоровление и духовное воспитание //Система менеджмента качества в вузе: здоровье, образованность, конкурентоспособность. – 2021. – С. 264-268.

6. Аликулов С. А., Ризаев И. И. Основы управления и оценки эффективностью предприятия //Фундаментальные и прикладные аспекты глобализации экономики. – 2021. – С. 233-235.

7. Шодиев, Р. Т. Философские концепции соотношения языка и мышления / Р. Т. Шодиев, Н. Кушакова // Философия в современном мире : сборник научных докладов международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию семинара «Проблема обоснования знания» и 70-летию юбилею профессора Кудряшева Александра Федоровича, Уфа, 25 января 2017 года. – Уфа: Башкирский государственный университет, 2017. – С. 261-267. – EDN YJVEIV.

8. Ганиев К., Ризаев И. И. Конструктивные и деструктивные аспекты либерализации социальной системы: философский подход //Вестник Прикамского социального института. – 2021. – №. 2 (89). – С. 156-162.

9. Muhammadievich G. O. The role of the family in the development of the aesthetic culture of youth //International Journal of Intellectual Cultural Heritage. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 42-49.

BOSHLANG‘ICH TA‘LIM ONA TILI DARSLARIDA QO‘SHIMCHA MASHQLAR BAJARISH

Safarova Gulbahor Rahmatovna,

Navoiy viloyati, Xatirchi tumani 17 -maktab

boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Telefon: 998 94 220 40 09

Jalolova Yulduz Sa‘dullayevna,

Navoiy viloyati, Xatirchi tumani 17 -maktab

boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Telefon: 998 93 435 35 94

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich sinf ona tili ta‘limida darslikda mavzular bo‘yicha berilgan materiallardan tashqari qo‘shimcha mashqlarni interfaol usullar asosida tashkil etish yuzasidan fikrlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: O‘qituvchi nazorati, idrok etish, ijodiy qobiliyat, didaktik o‘yinlar, she‘r, yasovchi qo‘shimchalar, guruhlar, guruhlar, xotira mashqi.

Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida yangi mavzuni o‘zlashtirish va mustahkamlashda mavzuga oid qo‘shimcha mashqlar bajarish ta‘lim-tarbiya samaradorligini ta‘minlashda muhim o‘rin egallaydi. Ma‘lumki, boshlang‘ich sinflarning ona tili darsliklarida o‘tilayotgan mavzu yuzasidan berilgan topshiriqlarni o‘quvchilar, dastlab, o‘qituvchi nazorati ostida bajaradilar. Chunki mavzuga oid mashq ilk marta bajarilayotganda o‘quvchilar mashqni notog‘ri bajarib qo‘yishlari mumkin. Dastlab mashqlar o‘qituvchi ko‘magi bilan bajarilsa, mashq to‘g‘ri bajariladi, mashqdagi so‘zlarga savol berib qoidalar chiqariladi, amaliy mashq nazariya bilan bog‘lanadi.

Ona tili ta‘limida darslikda berilgan mashqlardan tashqari, interfaol usullardan foydalanib qo‘shimcha mashqlarni bajarish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan munosabatlarini va bilim olishga bo‘lgan qiziqishlarini oshiradi. Asosiysi, o‘quvchilarda grammatik tushunchalarni shakllanib borishi rivojlanadi. O‘quvchilar darsda qo‘shimcha mashqlar bajarishi jarayonida erkin harakat qiladilar, mustaqil fikrlaydilar, bajarilayotgan mashqqa o‘zlarining erkin ravishda munosabatlarini ifodalay oladilar. Darsda qo‘shimcha mashqlar bajarishda interfaol usullar va didaktik o‘yinlardan foydalanish o‘quvchilarning o‘qish-o‘rganish jarayonini yaxshi o‘zlashtirishga yordam beradi.

Boshlang‘ich sinflarda o‘rganiladigan ko‘plab mavzular bo‘yicha turli materiallar berilgan. Turli murakkablik darajasidagi turli xildagi topshiriqlar har bir o‘quvchining idrok etish va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga ham yordam beradi. 3-sinfda ona tilidan “Asos va asosdosh so‘zlar” bo‘limi o‘tib bo‘lingandan so‘ng “Mustahkamlash” mavzusi bo‘yicha 173-175-mashqlar berilgan. Ushbu mashq bajarilgach, bo‘lim yuzasidan o‘quvchilarda kompetentlikni shakllantirish maqsadida ko‘rgazmali mashq o‘tkaziladi. Sinf o‘quvchilari ikki guruhga bo‘linadi. Har bir guruh nomlanadi: 1-guruh nomi “So‘z yasovchi qo‘shimchalar”, 2-guruh nomi “Asosdosh so‘zlar”. Kompyuter proyektori orqali “O‘qish kitobi” dan Orif To‘xtashning “O‘zbekiston” she‘ri namoyish etiladi.

1-guruh ushbu she‘rdan yasovchi qo‘shimchalar bilan hosil bo‘lgan so‘zlarni aniqlaydi va ularning asosiga ma‘nodosh so‘zlarni topib yozadi. 2-guruh ushbu she‘rdagi yasama so‘zlardagi qo‘shimchalarni qo‘llab asosdosh (bir asosli) so‘zlar tuzadi.

Topshiriqni 1-guruh quyidagicha bajaradi: O‘zbekiston, serquyosh, beqiyos, barkamoli, samoli, ziyoli, farovonlik. Quyosh, oftob, kun; qiyos, o‘xshash, mos; samo, osmon, ko‘k; ziyo, nur; farovon, obod.

2-guruh topshiriqni quyidagicha bajarishi mumkin: O‘zbekiston, Guliston, Turkmaniston va h.k. Serquyosh, serharakat, serunum, serdaromad va h.k. Beqiyos, beparvo, betartib, beaql, beg‘ubor va h.k. Samoli, ziyoli, gulli, chiroyli, aqlli, bilimli va h.k. Farovonlik, tinchlik, obodlik, go‘zallik, yaxshilik va h.k.

Ushbu darsda “Xotira mashqi” o‘yinli texnologiyani tashkil etish ham mumkin. O‘quvchilarga kompyuterda slayd orqali chiroyli, odobli, guldor, suvsiz, paxtazor, fusunkor, bepoyon, tuzli, ishyoqmas, bog‘bon, o‘quvchi, kabi so‘zlar ko‘rsatilib, bolalarga eslab qolish aytiladi. So‘ngra kompyuter o‘chiriladi va o‘quvchilarga daftarlariga ko‘rgan so‘zlarini yozish topshiriladi. Bu mashqda hamma o‘quvchilar ishtirok etadi. Ko‘p so‘zni eslab yozgan o‘quvchiga 5 ball beriladi.

O‘quvchilari guruhlarda jamoa bo‘lib ishlashi mavzuga oid qo‘shimcha mashqlar bajarganlarida do‘stona muhit yuzaga keladi, jamoalar g‘alabasi uchun kurashdilar, mashqni tez va sifatli bajarishga harakat qildilar.

3-sinfda ona tili ta’limida ot so‘z turkumi bo‘yicha darslikda berilgan material-larga qo‘shimcha ravishda “Kim tez topadi?” didaktik o‘yinidan foydalanish o‘quvchilarning o‘tilgan mavzu bo‘yicha bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi. Masalan, quyidagi gaplarda tushub qolgan kim? va nima? so‘roqlariga javob bo‘lgan so‘zlarni topib, nuqtalar o‘rniga qo‘ying, gaplarni ko‘chiring.

1. O‘quvchilarni sevib o‘qishadi.
2.g‘o‘zaga suv quymoqda .
3. Oshpaz qozonga gurunchni solib, ..ni damladi.
4.mashinani tez haydab ketdi.
5. Bog‘dan gullar uzib ,yasadim.

Boshlang‘ich ta’lim jarayonida zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish o‘qituvchining o‘quvchilar bilan ishlash imkoniyatlarini kengaytiradi, o‘quvchi-larning nutq boyligi va yozma savodxonligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yangi tahrirdagi ona tili fani o‘quv dasturi (1-4-sinf). T. 2017-y.
2. Rivojlantiruvchi ta’lim texnologiyalari. (Metodik qo‘llanma) RTM. 2016.
3. Ona tili. 3-sinf. 2016-yil.
4. O‘qish kitobi. 4-sinf. 2017-yil.
5. <http://www.ziynet.uz/>

СРАВНИТЕЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КАТЕГОРИИ СОСТОЯНИЯ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ И ЕЁ АНАЛОГИ В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ.

Усманова Дилдора
Магистрант Гулистанского
Государственно Университета
+998996311312
Privett075@gmail.com

Аннотация: В данной работе проанализированы средства выражения категориального значения состояния в ходе исторического развития русского языка, а также выявлены типологические особенности данного языкового явления в узбекском языке.

Ключевые слова: категория состояния, лексика, грамматика, безлично-предикативные слова, предикативы.

Сравнительное - историческое исследование языков является наиболее актуальным направлением современной лингвистики. Сравнительный анализ, сопоставляющий языковые явления, позволяет изучить языки под новым ракурсом, выявить неизвестные языковые факты, проследить развитие и изменение тенденций в языковых системах. Интересным в этом плане нам представляется проследить формирование в данных славянских языках «категории состояния», то есть специфической группы знаменательных слов, которые выражают физическое или психическое состояние человека, обозначают природные явления, а в предложении выполняют исключительно предикативную функцию.

Категория состояния как самостоятельная часть речи признается далеко не всеми лингвистами. Кроме того, те ученые, которые признают существование этой части речи по – разному определяют ее состав и грамматические свойства слов, ее образующих. Действительно, в современном русском языке появляются новые слова, новые явления в лексике и грамматике. Русский язык действительно живёт. К нему даже не применимо само слово «стоять». Слова обретают окраску, например, эмоциональную. А двигаться вперёд русскому языку помогают как лексика, так и грамматика. Лексика позволяет нам понять смысл слов, а грамматика – связать их воедино и придать нужную понятную форму, чтобы мы с собеседником лучше понимали друг друга.

Но Шведова Н. Ю. подчёркивает, что общность категориальных значений и синтаксических функций даёт основание объединить все такие слова в особый грамматический класс, который иногда называют категорией состояния.

Как указывалось, значительный вклад в изучение категории состояния внесли именно отечественные ученые, которые, открыв данный феномен в русском языке, сделали возможным подобное открытие в других языках. Первому группу слов, обозначающих состояние выделил Л.В. Щерба в своей статье «О частях речи в русском языке» (1928). Формальными признаками этой категории, по его мнению, были бы «неизменяемость, с одной стороны, и употребление со связкой с другой: первым она отличалась бы от прилагательных и глаголов, а вторым - от наречий» [1, с.74]. Он относит сюда такие выражения как «я рад, я готов, мне холодно и т.п.». Однако, автор не считал новую категорию яркой и убедительной в русском языке.

Ближе всех подошел к данному вопросу А.А. Шахматов после выхода «Очерка современного русского литературного языка», где он касался преимущественно отдельных морфологических и синтаксических своеобразий краткой формы имени прилагательного. Значительную роль в выделении слов категории состояния, как отдельной части речи русского языка. Практически применив созданный Л.В. Щербой критерий синтаксических свойств слова, он создал новую систематизацию частей речи в своем труде «Русский язык». Тем самым принимались во внимание морфологические, словообразовательные и семантические свойства слова [3, с. 4]. В современном русском языке категория состояния представляет собой часть речи, обозначающую состояние и употребляется в функции главного члена безличного предложения, например: *Здесь красиво. На улице холодно.*

Для обозначения данной части речи используют и другие термины, подчеркивающие синтаксическую функцию слов данного лексико-грамматического класса: **безлично-**

предикативные слова, предикативы. У слов категории состояния нет специфических морфологических признаков. Подобно наречиям, слова категории состояния являются неизменяемыми, исключение составляют слова на –о, имеющие форму сравнительной степени, например: *На улице стало еще холоднее*. К морфологическим особенностям слов категории состояния, следует отнести способность выражать значение времени, передаваемого связкой, с которой сочетаются безлично-предикативные слова (*было грустно, будет грустно, стало весело, станет весело*). Отсутствие связки служит показателем настоящего времени.

Безлично-предикативные слова могут распространяться существительными и местоимениями в форме дательного падежа без предлога, родительного и предложного падежей с предлогами: *Мне скучно. В комнате душно. Без тебя тоскливо*. При словах категории состояния могут быть наречия места, времени, количества, меры: *В комнате тихо*.

Категория состояния, не обладая чётко очерченными морфологическими признаками, как, например, глагол, на протяжении ста пятидесяти лет притягивает к себе внимание лингвистов. Трудности, встречающиеся при разграничении слов категории состояния, обуславливаются также тем, что в рамки устоявшихся грамматических категорий, мы не можем вписать категории мысли современного человека. Вполне возможно, что в будущем категория состояния или те слова, которыми она представлена, будут называться по-другому, поскольку термин «состояние» указывает только на их семантику, а термин «предикативы» на синтаксическую функцию, таким образом ни одно из названий не может полностью выразить сущность исследуемой категории

Части речи как основные грамматические и лексические классы слов характеризуются не только наличием общего (категориального) значения, набором (или отсутствием) тех или иных грамматических категорий, типом словоизменения (или неизменяемостью), но и спецификой лексической парадигматики и синтагматики. Развитые антонимические отношения характерны для основных частей речи и русского, и узбекского языков. Полностью контрастной по отношению к узбекскому языку является антонимия слов категории состояния русского языка (темно — светло, чисто — грязно, тепло — холодно, весело — грустно), поскольку на речном уровне данная категория в узбекском языке не выделяется. Определенные соответствия наблюдаются только в паре модального значения можно — нельзя (мумкин — мумкин эмас). Безличные глаголы обозначают действие, которое протекает само по себе, без его производителя: при таком глаголе подлежащего не может быть. Они не имеют категории лица, не изменяются по числам и по родам, не образуют форму повелительного наклонения. Безличные глаголы изменяются по временам (рассветает, рассветало, будет рассветать), образует форму сослагательного наклонения (рассветало бы). Узбекские глаголы в безличном значении употребляются очень редко. Безличные глаголы русского языка в роли сказуемого в предложении передаются в узбекском языке часто личными формами соответствующих глаголов. Например: *Мне не спится – уйкум келмаяпти. (Мой сон не приходит). Вечереет – Кеч кира бошлади. (Вечер начал входить)*. обозначают действие, которое протекает само по себе, без его производителя: при таком глаголе подлежащего не может быть. Они не имеют категории лица, не изменяются по числам и по родам, не образуют форму повелительного наклонения.

Семантическое поле состояния отражает мир внутренних переживаний человека, его восприятие окружающего мира, поэтому языковые средства, выражающие состояние, находятся в постоянном развитии и характеризуются уходом из языка старых и появлением новых способов передачи этого значения.

Спорный языковой статус категории состояния, недостаточная разработанность данной проблематики в сравнительно-историческом аспекте обусловили выбор темы моего тезиса. Основной целью, стало проанализировать средства выражения категориального значения состояния в ходе исторического развития русского языка, а также выявить типологические особенности данного языкового явления в узбекском языке.

Литература:

1. А.А. Шахматов // «Очерка современного русского литературного языка» М. изд. Юрайт 2019г — 288 с.
2. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Ред. Л. Р. Зиндер, М. И. Матусевич; Акад. наук СССР, Отд-ние лит. и яз., Комис. по истории филол. наук. — Л.: Наука. Ленингр. отд-ние, 2004. — 427, [1] с.: 1 л. портр. — Библиогр.: с. 413-418.
3. Шведова, Наталия Юльевна // Хвойка — Шервинский [Электронный ресурс]. — 2017. — С. 728—729. — (Большая российская энциклопедия: [в 35 т.] / гл. ред. Ю. С. Осипов; 2004—2017, т. 34). — ISBN 978-5-85270-372-9.
4. Золотова 2011 – ЗОЛотова, Г. А. Синтаксический словарь: Репертуар элементарных единиц русского синтаксиса. Изд. 4-е. Москва: Едиториал УРСС, 2011. 440 с

О‘QUVCHILAR YOZMA NUTQ SAVODXONLIGINI OSHIRISH

Hamroyeva Nargiza Abdumannonovna,
Navoiy viloyati, Navoiy shahar 17 -maktab
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon: 998 99 726 30 991

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilari yozma savodxonligini oshirishda ona tili darslarini fanlararo aloqadorlikda tashkil etish omillari haqida fikr-mulohazalar bildirilgan.

Kalit so‘zlar: Fonetik, grammatik, uslubiy, guruh, atamalar, o‘zlashma so‘zlar, tabiat unsurlari, tuproq, havo, moddalar, minerallar, metallar, badiiy asar.

Yangilangan ona tili fani o‘quv dasturi o‘quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan Davlat ta‘lim standarti talablaridan kelib chiqib tuzilgan. Ona tili o‘quv dasturida o‘quvchilarda fanga doir nutqiy va lingvistik kompetensiyalarni hamda tayanch kompetensiyalar elementlarini shakllantirish ko‘zda tutilgan.

Boshlang‘ich ta‘lim ona tili fanini o‘qitishda o‘quvchilarning savodxonligini ta‘minlash, og‘zaki va yozma nutqida adabiy nutq me‘yorlariga rioya qilishni shakllantirishdan iborat.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yozma nutqi ustida ishlash eng dolzarb masalalardan sanaladi. Bu vazifani bajarish uchun, avvalo, o‘qituvchining husnixat malakasi yuqori darajada bo‘lishi, fonetik, grammatik, uslubiy qoidalarni chuqur bilimga egaligi muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, o‘qituvchining nutq boyligi keng, u og‘zaki nutqi ravon va chiroyli, she‘riy va badiiy matnlarni ifodali o‘qish qobiliyatiga ega bo‘lishi shart. Boshlang‘ich ta‘lim jarayonida ular tomonidan qo‘llaniladigan so‘zlar ko‘payib, nutqi rivojlanib, so‘z boyligi ortib boraveradi.

O‘quvchilar ona tilidagi fonetika, morfologiya, grammatikaga oid tushuncha va qoidalarni, o‘qishdan sarlavha, matn, she‘r kabi manbalar hamda ularning farqini o‘rganib boradi. O‘quvchilar boshqa o‘quv predmetlaridan ham bilimlarni egallash jarayonida fanga doir terminlarni o‘rganadi. O‘quvchilarning nutq boyligi shu tarzda yangi-yangi so‘z va tushunchalar bilan boyib boraveradi.

O‘quvchilar yozma nutqi samaradorligini oshirishda ona tili darslarida boshqa fanlardagi manbalardan foydalanishning ahamiyati katta. Masalan, 3-sinfda ot so‘z turkumi bo‘yicha o‘tilganlarni mustahkamlash darsini ijodiy tarzda fanlararo bog‘liklikda tashkil etish orqali o‘quvchilar yozma nutqini o‘stirishga yordam beradi. O‘qituvchi sinf o‘quvchilarini to‘rt guruhga bo‘lib, har bir guruhga alohida-alohida oq plakatga bosma shaklda 4-sinf “Tabiatshunoslik” darsligidan olib yozilgan matnlar taqdim etiladi. Guruh a‘zolari berilgan matndan atamalarini aniqlaydi va unga kichik sarlavha qo‘yadi. Keyin bu so‘zlar qaysi fanga yoki sohaga oidligini aytadi. Guruh a‘zolaridan biri xattaxta(doska)ga chiqib, ushbu atamalarini xatosiz va chiroyli qilib yozadi. Guruhlarning bajargan ishlarini sinfdagi boshqa o‘quvchilar ham daftarlariga ko‘chirib oladi. Masalan, topshiriqlar quyidagicha:

1-guruhga berilgan matn. Tuproqdagi minerallarni temir, ohaktosh, kalsiy, kaliy, fosfor kabi moddalarning kukuni tashkil etadi.

2-guruhga berilgan matn. Tabiat jonsiz va jonli tabiat unsurlariga bo‘linadi. Quyosh, yulduzlar, Oy, Yer, tosh, tabiiy gaz, bulut, havo, suv kabilarjonsiz va jonli tabiat unsurlaridir.

3-guruhga berilgan matn. Bizga ko‘rinmaydigan havo turli moddalardan tashkil topgan. Havo tarkibida azot, kislorod, karbonat angdirid, suv bug‘i va boshqa moddalar bor.

4-guruhga berilgan matn. Temir, oltin, kumush, mis, alyuminiy, volfram kabilar metallarni tashkil etadi.

O‘quvchilar topshiriqni quyidagicha taqdimot qiliadi:

1-guruh: Sarlavha-Tuproqdagi minerallar. Atamalar-temir, ohaktosh, kalsiy, kaliy, fosfor, modda.

2-guruh: Sarlavha-Tabiat unsurlari. Atamalar-Quyosh,yulduz, Oy, Yer, tosh, tabiiy gaz, bulut, suv, havo.

3-guruh: Sarlavha-Havodagi moddalar. Atamalar-azot, kislorod, karbonat angdirid, suv bug‘i.

4-guruh: Sarlavha- Metallar. Atamalar- temir, oltin, kumush, mis, alyuminiy, volfram, metall.

Ona tili darslarida o‘tilgan mavzularga mos ravishda tasviriy san‘at va texnologiya fanlari materiallaridan, badiiy asarlardan foydalanish o‘quvchilar yozma nutq savodxonligini oshirishda muhim vosita bo‘liadi.

Jumladan, sinfdan tashqari o'qish uchun berilgan badiiy asarlar matni asosida ham yuqoridagi kabi ta'limiy mashqlar o'tkazilishi mumkin. Bunda o'qituvchi asardan olingan parcha-matnni slayd orqali namoyish qiladi. O'quvchilardan ikki-uch nafari matnni ovoz chiqarib, ifodali o'qiydi. So'ng matn asosidagi savollar ikkinchi slaydda ko'rsatilib, savollarga yozma javob berish topshiriladi. Bu topshiriq o'quvchilarda nutqiy va lingivistik kompetensiyani shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

Ma'lumki, og'zaki nutqning takomillashuvi bevosita yozma nutqqa bog'liq.

Demak, o'quvchi fonetik, morfologik, sintaktik bilimlarni yozma nutqda qo'llay olish malakasiga ega bo'lsagina, u ifodali, tushunarli va chiroyli so'zlay oladi. Shu jihatdan yuqorida keltirilganidek, boshqa fanlar matnlari asosida amaliy mashqlar bajarish orqali o'quvchilar ham og'zaki, ham yozma bayon qilishni o'rganadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yangi tahrirdagi ona tili fani o'quv dasturi (1-4-sinf). T. 2017-y.
2. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari. (Metodik qo'llanma) RTM. 2016.
3. Ona tili. 3-sinf. 2016-yil.
4. Tabiatshunoslik kitobi. 3-sinf. 2019-yil.
5. <http://www.ziynet.uz/>

GREEK AND LATIN ROOTS AND AFFIXES

Jarimbetova Nigora Muratbaevna
Qoroqolpog'iston Respublikasi Kegeyli tumani
9-IDUM Ingliz tili fani o'qituvchisi
njarimbetova@gmail.com

Annotation: This article focuses on origin of English words and their meanings.

Key words: root, affix, prefix, suffix, origin

English is the most spoken language in the world and widest spread of all. So, have you ever thought about where all those English words come from? Do you know their origin? Many English words have Greek and Latin roots. Knowing the meaning of the root can help you to figure out the meaning of the word. For example the word “telephone” has Greek roots “tele” and “phone”, which mean “distant” and “sound”. So you can tell that telephone is a device that allows you to hear distant sounds. Here are some common Greek and Latin roots.

Greek roots

Root/Affix	Meaning	Example
auto	self	automatic, automatic, autobiography
anti	against	antibacterial, antidote, antithesis
bio	life	Biology, biography
chrome	color	monochromatic, phytochrome
doc	teach	document, docile, doctrinal
dyna	power	dynasty, dynamic, dynamite
geo	earth	geography, geology, geometry
Graph, gram	To write	Autograph, telegramm
Homo	same	Homonym, homogeneous
hyper	Over/above	Hypotension, hypodermic
micro	Very small	Microscope, microchip
mono	Alone, only	Monologue, monogram
photo	light	photograph, photocopy, photon
poly	many	Polygon, polytechnique
schem	plan	scheme, schematic
therm	heat	Thermometer, thermal

Latin roots

aud	hear	audible, audience, auditorium
aqua	water	aquatic, aqueduct
cent	hundred	century, percent
contra	against	contraband, contradict
circ	round	circus, circulate
form	shape	transform, formal
inter	between	International, intermediate
log, logue	thought	logic, apologize, analogy
multi	many	Multiply, multitude
ped	foot	Pedal, pedestrian
port	Carry	export, portable, transport
semi	half	Semester, semifinal
Sub	Under	Subconscious, submarine

Understanding the meanings of the common word roots can help us deduce the meanings of new words that we encounter. But be careful: root words can have more than one meaning as well as various shades of meaning. In addition, words that look similar may derive from different roots.

References:

1. Bryant, Alice, and Robbins, Jill. «Grow Your Vocabulary by Learning Root Words.» VOANews.com 28 November 2017.
2. Grammarly staff. «Why You Should Learn Roots.» Grammarly.com, 6 February 2016
3. McCammon, Ellen. “50 GRE Words You Should Know.” PrepScholar.com, 8 February 2017.
4. “Boost your English vocabulary with these 50 Greek and Lateen root words” by Richard Nordquist Updated on November 21, 2019

ASSOTSIIATIV TAJRIBA VA UNI TASHKIL QILISH USULLARI XUSUSIDA

Hamida Ortiqova Maxmud qizi

Alisher Navoiy nomidagi o'zbek tili va
adabiyoti universiteti o'qituvchisi
+998914470123

hamidaortiqova92@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada assotsiativ tajriba va uni tashkil qilish usullari tadqiq qilingan. Assotsiativ tizim va jarayonlarni kompleks tadqiq etish, o'zbek tili sohiblarining til ongi asosida assotsiativ maydonlarni modellashtirish, tekshirilayotgan kishilarning assotsiativ javoblari orqali til birliklarining kognitiv strukturasini hosil qilish tajriba orqali amalga oshiriladi.

Kalit so'zlar: lisoniy tajriba, assotsiativ tajriba, tajriba usullari, assotsiativ tizim, verbal assotsiatsiya, assotsiativ munosabat, assotsiativ maydon.

Ma'lumki, bugungi kun dunyo tilshunosligida milliy qadriyatlar, milliy ong va tafakkurni lisoniy vositalar orqali idrok etish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Hozirda sistem-struktur tilshunoslik, neyrolingvistika, ijtimoiy psixologiya, kognitiv tilshunoslik kabi fanlar turli amaliy tajribalar o'tkazishni talab qiladi. Bu esa tilni amaliy va nazariy jihatdan tahlil qilish, til masalalarini uning sohiblari dunyoqarashi, tafakkuri va obyektiv olamni bilish darajasidan kelib chiqib tadqiq etish fanda katta yutuqlarni qo'lga kiritishni ta'minlaydi.

Har bir til egasining miliy ongi va tafakkurini lisoniy tajribalar orqali o'rganish va tadqiq etish mumkin. Aynan assotsiativ tajribalar yordamida shaxs xotira zanjirining voqealinishi, zanjir uzvlarining bir-biriga bog'lanish omillarini aniqlanadi. Assotsiativ tajribalar orqali millat tafakkurining umumiy va individual qatlamini farqlash muhim omil hisoblanadi. Jamiyatimizda yuz berayotgan siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy o'zgarishlar hamda fan-texnika taraqqiyoti zamonaviy o'zbek tilshunosligida tilning immanent realligiga e'tiborning kuchayishiga olib kelmoqda.

Assotsiativ tizim va jarayonlarni kompleks tadqiq etish, o'zbek tili sohiblarining til ongi asosida assotsiativ maydonlarni modellashtirish, tekshirilayotgan kishilarning assotsiativ javoblari orqali til birliklarining kognitiv strukturasini hosil qilish, albatta, tajriba orqali amalga oshiriladi.

Assotsiatsiyalarning o'rganilish tarixi qadimgi grek tilshunosligi, xususan, Aristotel asarlarida bayon etilib, XX asr boshlariga kelib, tibbiyot va psixologiya fanlari bu masala bilan maxsus shug'ullanila boshladi. Assotsiatsiyalarni tajriba orqali o'rganishga bag'ishlangan yirik tadqiqotlar muallifi Frensis Galtondir. U XIX asrning oxirida birinchi bo'lib assotsiativ tajriba o'tkazib, ularga ilmiy jihatdan yondashdi. Keyinchalik bu xususda G.Kent va A.Rozanov tomonidan o'tkazilgan tajribalardan ma'lum bo'ladiki, assotsiatsiya shaxslarning nafaqat psixik rivojlanishini, balki nutqiy faoliyatini, uning taraqqiyot darajasini ko'rsatadi. So'ngra assotsiatsiyalar D.Diz, Ch.Kofer, Ch.Osgud, K.Yung, Z.Freyd, J.Djenkins, Mak Korkodeyl va V.Bousfild kabi psixolog olimlarning ilmiy izlanishlarida ham asosiy o'rinni egalladi. J.Diz, J.Djenkins, Ch.Kofer, V.Bousfild so'z-stimulning alohida assotsiativ reaksiyalarini emas, balki so'zga taalluqli assotsiatsiyalar to'rini tadqiq etdilar.

Assotsiatsiyalarni o'rganish rus tilshunosligida dastlab XX asrning ikkinchi yarmidan boshlangan. Yu.N.Karaulov, G.S.Shur, A.R.Luriya va G.M.Martinovich kabi tilshunos olimlar tomonidan assotsiatsiyalar bilan bog'liq masalalar u yoki bu tarzda tadqiq etildi. Nutqdagi assotsiativ aloqalar ham A.A.Andrievskaya, Ch.Osgud, Mark kabi tilshunos olimlarning e'tiborini jalb etdi. Falsafa, mantiq va psixologiya yo'nalishlarida Platon, Aristotel, T.Gobbs, D.Lokk, I.F.Gerbert, Z.Freyd, K.Yung, A.R.Luriya singari olimlar tomonidan tadqiqotlar olib borildi. Tilga assotsiativ yondashuvda V. fon Gumboldt, A.A.Potebnya, N.V.Krushevskiy,

A.Leontev, A.Vejbiskaya, A.A.Ovchinnikova asarlarida ifodalangan.

Assotsiativ tajribalarda ifoda etilgan verbal assotsiatsiyalar F.Galton, A.Tumba va K.Marbe, G.Kent va A.Rozanov, D.Palermo, J.Diz, J.Djenkins, A.R.Luriya, A.A.Leontev, A.A.Zalevskaya, Yu.N.Karaulov ishlarida keltirilgan.

O'zbek tilshunosligida Sh.Iskandarova, A.Sobirov va B.Qurbonova, D.Xudoyberganovlar tomonidan assotsiativ munosabatlar xususida ba'zi fikrlar mavjud bo'lsa-da, D.Lutfullaevaning ishlarida assotsiativ munosabatlar, assotsiativ tajriba, assotsiativ maydon masalalari, ularning turlari nazariy jihatdan yoritilgan.

Har bir tilda assotsiativ munosabatga kirishuvchi leksik birliklar qayd etiladi. A.Nurmonov o‘zbek tilida leksik assotsiatsiyalarning hosil bo‘lishini leksemalarga xos umumiy belgi bilan bog‘laydi. Uning fikricha, «so‘z sintagmatik munosabatga kirishi bilan birga nutqiy jaraëndan tashqarida boshqa so‘zlar bilan umumiylik belgisiga ko‘ra so‘zlovchi til xotirasida assotsiatsiyalashadi va bu assotsiatsiyalashgan birliklar xotirada muayyan guruhlarini hosil qiladi» [12, 58]. Albatta, tilning leksik birliklari semantik, struktur, derivatsion, konnotativ, akustik kabi qator belgilari asosida umumiylikka birlashishi mumkin. Bu kabi umumiy belgilar ko‘plab leksik assotsiatsiyalarda kuzatiladi. Biroq o‘tkazilgan assotsiativ tajribalarda leksema ma’nosini tushunmay, sun’iy tarzda hosil qilingan assotsiatsiyalar ham kuzatiladi.

Assotsiativ tajriba o‘tkazilayotganda shaxsning ongi ifodalanadi, tajriba jarayonida shaxsning hayotiy tajribasi orqali to‘plangan tushunchalar ifodalanadi. Shu bois assotsiativ maydon doimo o‘zgaruvchanligi, dinamik xarakterga egaligi, shaxsning hayotiy tajribasi oshgan sari so‘z-stimulga berilgan so‘z-reaksiyalar o‘zgarib turishi bilan ifodalanadi.

Jamoaviy va individual assotsiativ maydonlarni farqlash uchun erkin va zanjirli assotsiatsiyalar tajribasidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Erkin assotsiatsiyalar tajribasi orqali jamoaviy assotsiativ maydon birliklarini yuzaga kelishi ifodalanadi. Masalan, tajribada 70 nafar kishi qatnashadi. “Tibbiyot” tushunchasi ostida birlashgan qator so‘zlar qatnashchilarga tarqatilib beriladi va shunga asosan tibbiyotga taalluqli so‘zlarning assotsiativ lug‘ati shakllanadi, ko‘p qayd etilgan so‘zlarga asosan maydon yadrosi shakllanadi, maydon bazasi va periferiyasi so‘zlarning takrorlanishi miqdoriga qarab aniqlandi.

Zanjirli assotsiativ tajribalar olib borishda ikkita usuldan foydalaniladi. Birinchi usulda tekshiruvdan o‘tkazilayotgan kishilarga so‘z berilgandan keyin ular xayoliga kelgan so‘zlar bilan javob berish tavsiya etiladi. Berilgan so‘zga assotsiativ javoblar miqdori cheklanmasdan, kishi hayolida hech qanday reaksiya qolmaguniga qadar assotsiativ javoblar berish davom ettiriladi. Bunda kishining individual assotsiativ maydoni tekshiriladi. Ikkinchi usulda esa berilgan so‘zlarning reaksiyasiga zanjir kabi vujudga kelgan assotsiativ reaksiyalar inobatga olinadi. Ushbu ikkinchi zanjirli assotsiativ tajriba orqali inson ongida so‘zlar ma’lum bir uyalariga birlashishi hamda lug‘at tarkibidagi so‘zlarning bir-biri bilan bog‘liqligi belgilanadi.

Y.I.Goroshkoning fikricha, assotsiativ tajribalar jarayonida tadqiqotchilar assotsiatsiyalarning tasniflash muammolariga duch kelgan va hozirgi kunda me’yor sifatida mukammal tasnif mavjud emas. Ye.I.Goroshko o‘z tadqiqotlarida assotsiatsiyalar tasniflarining aksariyat turlarini keltirgan [1]. Shuningdek, K.Grigoryan, K.Yung, Yu.N.Karaulov, A.R.Luriya, M.Trautsholdt, X.Myunsterberg, E.Krepelin, A.Tumb, K.Marbe, J.Miller, Ch.Osgud kabi tadqiqotchilar assotsiatsiyalarni mantiqiy jihatdan so‘z turkumi bo‘yicha, ma’no farqlash bo‘yicha, fonetik va grammatik jihatdan, mavhum va aniqligi bo‘yicha turlarini ajratgan.

Umuman, assotsiativ tajriba o‘tkazilayotganda shaxsning ongi, tafakkuri voqelanadi, tajriba jarayonida shaxsning hayotiy tajribasi orqali to‘plangan tushunchalar oydinlashadi. Bunda erkin va zanjirli assotsiatsiyalar tajribasidan foydalanish til egasi xotirasidagi assotsiatsiyalarning barchasini yuzaga chiqarishda hamda ularni to‘laqonli tahlil qilishga katta yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Лутфуллаева Д. Ассоциатив тилшунослик назарияси. – Т.: Мериус, 2017. –140 б.
2. Нурмонов А. Лингвистик таълимотнинг янги босқичи. Танланган асарлар. III жилд. – Т.: Академнашр, 2012. – 376 б.
3. Нурмонов А. Парадигма ва унинг оламнинг лисоний манзараси (ОЛМ)га муносабати. Танланган асарлар. III жилд. – Тошкент: «Академнашр», 2012.
4. Sobirov A. O‘zbek tilining leksik sathini sistemalar sistemasi tamoyili asosida tadqiq etish. – Toshkent: Ma’naviyat, 2004.
5. Худойберганова Д. Ўзбек тилидаги бадий матнларнинг антропоцентрик талқини: Филол. фан. док... дис. – Т.: ЎЗРФА ТАИ, 2015. – 240 б.

TARJIMA LUG‘ATLARIDA SINONIM LEXSEMALARNI BERISH TARTIBI

Saidova Farida Allayor qizi

Alisher Navoiy nomidagi ToshDO‘TAU

o‘qituvchisi

saidovafarida95@gmail.com

+998978561595

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada tarjima bilan bog‘liq jarayonlar, tarjima lug‘atlarida sinonim leksemalarning berilishi va u bilan bog‘liq muammolar yoritilgan. Inglizcha-o‘zbekcha, o‘zbekcha-inglizcha tarjima lug‘atlari va dunyo tilshunosligida tarjima jarayonining rivojlanishi yuzasidan tadqiqot olib borilgan. Inglizcha-o‘zbekcha tarjima lug‘atlarida sinonimlar bilan bog‘liq holatlar va misollar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: *tarjima, sinonimiya, leksema, lug‘at, leksikografiya, tarjima jarayoni.*

ABSTRACT: This article describes the process of translation, the presentation of synonymous lexemes in translation dictionaries, and related problems. Research has been conducted on the development of English-Uzbek, Uzbek-English translation dictionaries and the translation process in world linguistics. English-Uzbek translation dictionaries provide examples and examples of synonyms.

Keywords: *translation, synonymy, lexeme, dictionary, lexicography, translation process.*

АННОТАЦИЯ: В данной статье описывается процесс перевода, представление синонимичных лексем в переводных словарях и связанные с этим проблемы. Проведены исследования по разработке англо-узбекских, узбекско-английских переводных словарей и процессу перевода в мировой лингвистике. В англо-узбекских словарях приведены примеры и примеры синонимов.

Ключевые слова: *перевод, синонимия, лексема, словарь, лексикография, процесс перевода.*

Har bir davlat boshqa davlatlar bilan o‘zaro aloqalarni rivojlantirar yekan, shu til doirasida tarjima lug‘atlarini tuzishga va foydalanuvchilar soni oshsa, rivojlantirishga harakat qiladi. O‘zbek tarjimashunoslik sohasida ham bir qancha tarjima lug‘atlari ketma-ket nashr etila boshlandi. Inglizcha-o‘zbekcha, nemischa-o‘zbekcha, fransuzcha-o‘zbekcha, koreyscha-o‘zbekcha va b. , bu qatorni davom ettirish mumkin. Bunday lug‘atlar ichida eng ko‘p izlanadigan va hozirgi kunda turli variantlari yaratilayotgani inglizcha-o‘zbekcha, o‘zbekcha-inglizcha tarjima lug‘atlaridir.

Tarjima – muhim jarayon. Tilning yeng boy lug‘aviy qismini tashkil qiluvchi leksik sinonimlarsiz qaysidir uslubda yozilgan jumlaning tarjimasi to‘liq bo‘lmaydi. Lisoniy tizimning voqelanish jarayoni deganda muayyan nutq sharoitida so‘zlovchining maqsadi, nutq sharoiti, lisoniy birliklardan mosini tanlash va uni muvofiq qurshovda qo‘llash me‘yor va qonun-qoidalari nazarda tutiladi. Masalan, o‘zbek tilida odam boshi old tomonining peshonadan iyak va chakkagacha bo‘lgan qismini atovchi (*yuz*), (*bet*), (*bashara*), (*turq*), (*angor*) hamda (*yuz*), (*chehra*), (*oraz*), (*uzor*) kabi shu narsa (mazkur denotat)ni hamda unga nisbatan so‘zlovchining ijobiy yoki salbiy munosabatini ifodalovchi leksemalar sirasi mavjud bo‘lib, so‘zlovchi o‘z nutq malakasi, maqsadi, ehtiyoji hamda nutq sharoiti va tinglovchining xususiyatlariga mos ravishda ulardan zarurini, deylik, (*yuz*) leksemasini tanlaydi. Mazkur paradigmadan [*yuz*] leksemasining tanlanishi, avvalo, lisoniy tizimning leksik-semantik va stilistik sathlarining hamkorligi asosida amalga oshiriladi¹.

Jahon tilshunosligida tarjima nazariyasi va u bilan bog‘liq masalalar har doim lingvist va tarjimonlarning e‘tiborida bo‘lgan. Tarjima va lingvistika, tarjimaning muhim xususiyatlari, talablari, prinsplari to‘g‘risida L.S.Barxurdarov², A.D.Shveyteyr, V.N.Komissarov o‘z tadqiqot ishlarida keltirib o‘tishadi.

Tarjima lug‘atlarida so‘zlararo leksik-semantik munosabat turlaridan sinonimiya va omonimiya hodisalariga alohida ahamiyat berishgan va tarjimalarda, asosan, shu ikkita munosabat asosida so‘zning muqobili tanlangan. Sinonimik va omonimik munosabatlarni ifodalovchi leksemalarning

1 Менглиев Б. Лисоний тизим яхлитлиги ва унда сатҳлараро муносабатлар. Филология фанлари доктори диссертацияси. – Бухоро, 2001. – 15 б.

2 Бархударов Л.С. Язык и перевод: вопросы общей и частной теории перевода. М.: ЛКИ, 2008. 240 с.

o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, bunday leksemalar alohida denotativ ma'noga ega bo'ladi va o'z qatoriga ega bo'lmasa-da, o'z qatoridan vakil bo'lmasa-da, shu hodisaga tegishli ekanligi sezilib turadi. Antonimik va paronimik munosabatlarda esa biror bir leksemaning jufti bo'lmasa, shu hodisaga tegishli yekanligini anglash mushkul. Shu nuqtai nazardan ham tarjima lug'atlarda so'zlarning tarjimaviy izohida sinonimik va omonimik munosabatlar o'rin egallagan.

Inglizcha-o'zbekcha, o'zbekcha-inglizcha tarjima lug'atlarida, nafaqat tarjima, balki boshqa turkum lug'atlarda ham so'zlararo leksik-semantik munosabat turlari aks etgan bo'ladi. Tarjima lug'atlarida esa sinonim va omonimlar eng ko'p o'rinni egallaydi, hamda lug'atlarning kirish qismida, lug'atdan foydalanish qismida sinonimlar va omonimlarga alohida to'xtalinadi va omonimlar rim yoki arab raqamlari ostida berilishi haqida ko'rsatmalar beriladi.

Istiqlol yillarida yuz bergan katta o'zgarish va rivojlanishlardan so'ng mamlakatimizda ingliz tili ta'limi ancha yuqori saviyaga ko'tarildi. Ushbu yaratilgan lug'atning asosiy maqsadlaridan biri o'zbek va ingliz tillarida vujudga kelgan o'zgarishlarni ko'rsatib berish, ayrim so'zlarning ma'nolarini so'z birikmasi yoki iboralar tarzidagi illyustrativ materiallar bilan kengroq yoritib berishga qaratilgan. Bu lug'atning hajmini biroz kattalashtirsa-da, ammo zamon talabi darajasiga mos keladi¹.

Lug'at so'zboshi qismida keltirilgan ushbu holat yuzasidan tahlillar o'tkazilganda, lug'atda illyustrativ misollar keltirilmaganining guvohi bo'lindi. Illyustrativ misollar ba'zi tarjima lug'atlarida so'zning ma'nosi yanada oydinlashtirilishi zarur bo'lsa yoki so'zni qaysi vaziyatda qo'llash lozimligi ko'rsatilishi shart bo'lsa, o'sha holdagina illyustrativ misollar keltiriladi. Asosan, ikki yoki bir necha tilli so'zlashgich lug'atlarda xuddi shunday materiallardan foydalaniladi. Biroq illyustratsiyalar uchun badiiy adabiyot yoki jurnal, OAV ma'lumotlari asosida emas, erkin holda tuzilgan jumlar tanlanadi.

Tarjima qilinayotgan va tarjima uchun tanlayotgan so'z bir-biriga, albatta, har jihat jihatdan mos bo'lmog'i lozim. Tarjima uchun tanlanayotgan sinonimlar esa tarjima qilinuvchi so'zning qanday semasi ekanligiga qarab tanlashi va shunga asosan lug'atlarni shakllantirish maqsadga muvofiq. Chunki sinonimlar masalasi har doim tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biri bo'lgan. Hamda u anglatgan denotativ, konnotativ, funksional semalari tarjima lug'ati uchun asos vazifasini bajarishi va sinonimiya turlari mezon sifatida qabul qilinishi shart.

Demak, Yuqoridagilardan quyidagicha xulosaga kelish mumkin:

Tarjima lug'atlarida sinonimlarni tanlash uch bosqichda amalga oshiriladi:

1. Tarjima uchun tanlanayotgan so'zning sinonimik qatori va sinonimik qator a'zolarining semalari tahlil qilinadi, ajratib chiqiladi;
2. Tarjima uchun tanlanayotgan so'zning sinonimik qatori aniqlanadi;
3. Tarjima uchun tanlanayotgan so'zning darajalanish xususiyati aniqlanadi.

Tarjima uchun sinonimlardan birini tanlash yoki bir nechasini tanlash uchun aniqlangan bosqichlarni inglizcha-o'zbekcha tarjima lug'ati asosida tahlil qilamiz:

Dastavval, so'zning turkumi aniqlanadi, undan so'ng unga mos tushuvchi sinonimik qator tekshiriladi. Sinonimik qatorni tekshirish uchun "O'zbek tilining izohli lug'ati", "O'zbek tili sinonimlarining izohli lug'ati" va darajalanish xususiyatini aniqlash uchun "O'zbek tilining so'zlar darajalanishi o'quv lug'ati"dan foydalanamiz.

Tarjima uchun tanlangan so'z – *face*;

So'zning tarjimasi uchun tanlangan sema – denotativ (1 Odam boshining old tomoni, old tomondan ko'rinishi; bet). Inson boshining old tomonida peshonadan iyakkacha bo'lgan ikki quloq orasida joylashgan qismi.

So'zning tarjimasi uchun tanlangan sinonim qator – *yuz, bet, aft, bashara, chehra, jamol, diydor, oraz, uzor, ruxsor*.

So'zning tarjimasi uchun tanlangan darajalanish qatori – *aft, bet, bashara, yuz, chehra, jamol, diydor, oraz, uzor, ruxsor*.

Bosqichlar bajarilgan so'ng, tahliliy yondashuvga o'tiladi. Tahliliy yondashuvda so'zning tarjimaviy izohi uchun tanlanayotgan so'z yuqoridagi bosqichlar asosida aniqlanadi.

Sh.Bo'tayev va A.Irisqulov muallifligi ostida nashr qilingan tarjima lug'atida *face* so'ziga quyidagi tarjimalar keltirilgan:

Face – n. 1) yuz, aft, qiyofa; 2) yuz ifodasi; chehrasida aks etgan belgi; va boshqa so'zlar bilan

1 Bo'tayev Sh., Irisqulov I. English-Uzbek, Uzbek-English Dictionary. – Toshkent, "Fan". 2009.

birikib kelingan holatlari aks etgan. Tarjimalardan ko‘rinib turibdiki, *yuz*, *aft*, *qiyofa* tarjimasidagi qiyofa so‘zi ortiqcha, chunki keyingi tarjimada (boshqa ma’nosida) yuz ifodasi ya’ni qiyofasi haqida ketmoqda.

Tarjima uchun asosiy tanlanishi kerak bo‘lgan sinonimlar *yuz* va *bet* so‘zlaridir. *Face* so‘zining turli o‘rinlarda ko‘proq salbiylik bo‘yog‘i kuchli bo‘lganligi sababli asosiy bosh so‘z va salbiylik bo‘yog‘ini bildiruvchi sinonimlardan biri tanlanishi yetarli.

Tarjima lug‘atlarida leksik sinonimlarning tanlanishi bilan bog‘liq masala tarjima qilinayotgan tilning sinonimik so‘zlar bazasi orqali amalga oshirilishi zarur. Shu tildagi sinonim leksemalarning mukammal lug‘ati yaratilgan bo‘lsa, tarjima jarayonida tushunarsiz o‘rinlar uchrashi kamayadi va lug‘atdan foydalanuvchida so‘zning tarjimasi bilan bog‘liq noto‘g‘ri xulosa paydo bo‘lmaydi. Aks holda tilni o‘zlashtirish jarayoni murakkablashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bo‘tayev Sh., Irisqulov I. English-Uzbek, Uzbek-English Dictionary. – Toshkent, “Fan”. 2009.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод: вопросы общей и частной теории перевода. М.: ЛКИ, 2008. 240 с.
3. Менглиев Б. Лисоний тизим яхлитлиги ва унда сатҳлараро муносабатлар. Филология фанлари доктори диссертацияси. – Бухоро, 2001. – 15 б.

OILA NUTQIDA MAQOLLARNING ROLI

Turayeva Jumagul Ibragim qizi

TerDU Lingvistika: o'zbek tili 1-bosqich magistranti

Tel: +99899-121-56-88

suvanovesaanboy@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada oila nutqida foydalanadigan maqollarning roli va ahamiyati haqida. Maqollardan foydalanishda o'rinli, bola tarbiyasiga mos ravishta so'zlarni ishlatish to'g'risida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: mehr-muhabbat, o'rin, pragmatika, hurmat, majburiyat, lison.

Oila-jamiatning eng kichik va uni tashkil etadigan bir bo'g'im sanaladi. Oilada ota-fayz-u baraka, ibrat timsoli, Ona-mehr-u muhabbat, tarbiya o'chog'i, farzand esa go'zal tarbiya merosxo'ridir. Oilada nuroniy bobo va buvilarining borligi esa to'kin-sochinlik, shod-u xurramlik, o'zaro hurmat va totuvlikni mustahkamlaydi. Bunday oila totuv oila hisoblanadi. Totuv oila-jamiat tayanchidir.

Bizga ma'lumki, konstitutsiyamizda ham oila nikoh to'g'risida bir qancha qonunlar belgilab qo'yilgan. Jumladan, "oila a'zolarining o'z huquqlarini amalga oshirishlari hamda o'z majburiyatlarini bajarishlari oilaning boshqa a'zolari va o'zga shaxslarning huquqlari erkinliklari va qonuniy manfaatlarini buzmasligi shart.

Oilani saqlab qolish va uni mustahkam darajada asrab-avaylash ikki shaxsning (ayol-erkak) imkoniyati, saviyasi, mas'uliyatiga bo'g'liq. Oilada shunday pragmatik vaziyatlar bo'ladiki, unda har bir inson lisoniy bilim va qobiliyatiga tayangan holda mental fikrlab vaziyatni ijobiy tomonga o'zgartiradi.

Azal-azaldan sharq millatining oilaviy qadriyati, an'anasi, urf-odati jamiyki barcha-barchasi boshqalar uchun andaza vazifasini ado etib kelmoqda. Bunda bizning tajribali, bobo-buvilarimizning roli beqiyosdir.

Ikki individ shaxs nikoh munosabatiga kirishib, birga yashash jarayonida ularda bir-biridan zerikish, tushunmovchiliklar bo'lib turadi. Bunday vaziyatda esa ikki shaxsning vaziyatdan chiqib ketishida o'zaro hurmat tamoyiliga asoslangan holda yondashish maqsadga muvofiqdir. Shunda bizga maqollarning o'rni beqiyos hisoblanadi. Har qanday pragmatik vaziyatda o'rinli qo'llangan maqollar yechim bo'lishi mumkin. Chunki har bir maqolda tag ma'no kuchli fikr ong yotadi. Oila- muqaddas dargoh. Oila shunday ilohiy mo'jizaviy maskan-manzilki uning sha'ni sizning sha'ningiz, o'z oilangiz obro'siga putur yetkazadigan har qanday harakatlardan saqlanishimiz kerak. Zero oila farog'atli, er-xotin sadoqatidir. Maqollarga shunday ayollar borki, ular erlarini yuksaklarga chiqarib qo'yadi. Masalan yaxshi xotin ko'pga qo'shar, Yomon xotin ko'pdan chiqarar. Har bir mustahkam oila zamirida esa ayol kishining oqilaligi, erning esa to'g'ri qaror qabul qilishi muhim rol o'ynaydi. Farzand tarbiyasida ham maqollarning ahamiyati katta. "Qush uyasida ko'rganini qiladi" deganlaridek, ota -ona ishlatayotgan kundalik maqollar bilan birgalikda o'zlarining tarbiyasi ham go'zal bo'lishi shart. Ishlatilayotgan maqol vaziyatga mos holda bo'lishi kerak. Maqollar: "Hasharchining bolasi qatlama deb yig'laydi", "Yosh kelsa-ishga, Qari kelsa-oshga", "Ota ko'rgan o't yo'nar, Ona ko'rgan to'n bichar", "Xotin boshim erkak bo'ldi, Qora sochim telpak bo'ldi", "Devorning ham qulog'i bor", "Bolani yoshdan asra, Niholni boshdan asra". Maqollar pragmatik nuqtayi nazaridan qo'llanilishi vaziyatning yumshashi va samaradorlik, yakuniy xulosani ham, albatta, beradi. So'zni to'g'ridan-to'g'ri qo'llash ularning psixikasiga ham ta'sir qilishi ham mumkin. Masalan, uyingizga chiqqan qo'shni bolaga seni kelishingni kutib turgandik, manavi ishlarga yordamlashib yuborsangdan ko'ra, "Yosh kelsa-ishga, Qari kelsa-oshga" deb aytilgan so'z o'rinlidir. Shuning uchun yillar davomida foydalanib kelayotgan maqollarni samarali qo'llash har bir oilaga faqat va faqat oilasini mustahkam holda saqlashga asos bo'lishi tayindir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. FAKramova. R. Abdullayeva. Oilaviy hayotni o'rganishga oid psixologik testlar. T. 2002. Respublika «Oila» markazi.
2. M. Maxsudova. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi. (uslubiy qo'llanma) Namangan. 2003.
3. M. Maxsudova. Z. Qurbonova. Umumiy psixologiya. (muammoli ma'ruzalar matni). Namangan. 2004.
4. M. Maxsudova. Muloqot psixologiyasi. (muammoli ma'ruzalar matni). Namangan. 2005.
5. Maqollar.uz internet sayti

NUTQIY XATOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Utepova Gavxar Elmuradovna,
Navoiy viloyati, Navoiy shahar 17-maktab
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon: 998 93 433 74 12

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilari tomonidan yo‘l qo‘yiladigan nutqiy xatolar, bu xatolarning kelib chiqish sabablari hamda va nutqiy xatolarning oldini olish va tuzatish masalalari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Faol lug‘at, so‘z boyligi, kam, sheva, leksik xatolar, morfologik-uslubiy xatolar, sintaktik-uslubiy xatolar, to‘g‘rilash, tahrir qilish.

Nutqiy xatolarga noto‘g‘ri (noo‘rin) tanlangan so‘zlar, noto‘g‘ri tuzilgan gaplar, morfologik shakllarni noto‘g‘ri ishlatish kiradi. Nutqiy xatolar uchga bo‘linadi: lug‘aviy-uslubiy, morfologik-uslubiy, sintaktik-uslubiy. Boshlang‘ich sinflarda lug‘aviy-uslubiy xatolar ko‘proq uchraydi. Bunday xatolarga quyidagilar kiradi:

-Bir so‘zni qayta-qayta ishlatish. Bunday xatoning kelib chiqishiga sabab, birinchidan, o‘quvchi so‘zni ishlatishga kam e‘tibor beradi va faol lug‘atidagi so‘zdan takroriy foydalanadi; ikkinchidan, o‘quvchining so‘z boyligi kam, ma‘nodosh so‘zlarni bilmaydi, takrorlanadigan so‘zlar o‘rniga olmoshlardan foydalana olmaydi.

-Agar o‘qituvchi bir so‘zni qayta-qayta ishlatmaslik uchun uning ma‘nodosh so‘zlaridan yoki shu so‘z o‘rniga olmoshlardan foydalanish kerakligini yaxshi tushuntirsa, kichik yoshdagi o‘quvchi matnni e‘tibor bilan o‘qib, takrorlarini nisbatan tez tuzata oladi.

-So‘zning ma‘nosini yoki ma‘no ottenkasini tushunmaslik natijasida uni aniq ma‘nosida ishlata olmaslik. Bunday xato bolaning nutqi yaxshi rivojlanmaganligi, so‘z boyligining kamligi sababli yuzaga keladi.

-Shevaga xos so‘zlardan foydalanish. Bolalar bunday so‘zlarni ota-onalarining nutqi va nutqiy sharoit ta‘sirida qo‘llaydilar. Bolalarda adabiy tilda qo‘llanadigan tushunchalarni shakllantirish asosida ular shevaga xos so‘zlarni ishlatmaslikka o‘rgatiladi.

Leksik xatolar xilma-xil bo‘lgani uchun uni to‘g‘rilash va tushuntirish usullari ham turlicha, ammo bunday xatolarning oldini olishning umumiy yo‘li bor: bu yaxshi nutqiy sharoit yaratish, o‘qilgan va qayta hikoya qilingan matnni til tomondan tahlil qilish, matndagi so‘zlarning ma‘nosini izohlab tushuntirish zarur.

O‘quvchilar leksik xatolarga yo‘l qo‘ymasliklari uchun ona tili va o‘qish fani mashg‘ulotlarida didaktik o‘yinlar o‘tkazish, o‘quvchilarga so‘zlarning shakldoshlari, ma‘nodoshlari, qarama-qarshi ma‘noli so‘zlarni topish topshiriqlarini bajartirish, ularning talaffuzi va yozilishini tahlil qilish maqsadga muvofiq. O‘qituvchi boshlang‘ich sinflarda o‘qitiladigan barcha fanlarga oid darslarda so‘zni aniq va to‘g‘ri talaffuz qilish ustida doimiy ishlab borish, shu maqsadda ko‘pincha so‘zning tovush va leksik tomonidan tahlil qilib borish nutqiy xatolarning oldini olishda foydalidir.

Morfologik-uslubiy xatolarga so‘z shaklini, so‘z o‘zgartuvchi va so‘z yasovchi qo‘shimchalarni noto‘g‘ri qo‘llashdan kelib chiqadigan xatolar kiradi.

Sintaktik-uslubiy xatolarga so‘z birikmasi va gap tuzishga oid xatolar kiradi. Bunday xatolar juda xilma-xildir.

O‘quvchilardagi nutqiy xatolarni bartaraf etish ushuni, avvalo, bunday nutqiy xatolarni boshlang‘ich sinf davridayoq o‘rganish, shuningdek, ularning kelib chiqish sabablarini tekshirish, xatolarni to‘g‘rilash va oldini olish zarur. Bu bolaning yuqori sinflarda, hatto oliyt ta‘lim yo‘nalishida, yetuk mutaxassis sifatidagi ish faoliyati uchun zamin bo‘ladi.

Xatolarni to‘g‘rilash va oldini olish o‘quvchilar yo‘l qo‘ygan xatolarni guruhlash turlarini aniqlash va har bir xatoning kelib chiqish sabablarini o‘rganish va xatolarni to‘g‘rilash hamda oldini olish tizimi quyidagicha:

- nutqqa oid xatolarni o‘quvchilar daftarida to‘g‘rilash;
- barcha o‘quvchilari uchun umumiy bo‘lgan nutqqa oid xatolar ustida sinfda ishlash;
- ayrim individual xatolar ustida darsdan tashqari vaqtda ishlash; xatoni topish, tushuntirish va to‘g‘rilash;
- yo‘l qo‘yilishi mumkin bo‘lgan nutqiy xatolarning oldini olishga qaratilgan mashqlar bajarish,

ya'ni ona tili va o'qish darslarida matnni til tomonidan tahlil qilish;

- o'quvchilarni o'zlari yozgan insho va bayonlarini o'zlari tekshirishga va mustaqil takomillashtirish (“tahrir qilish”)ga maxsus o'rgatish.

Yuqorida keltirilgan yo'nalishlarning hammasi 2-4-sinf o'quvchilariga muvofiq keladi. Yo'l qo'yilgan xatoning to'g'rilash yuzasidan turli didaktik o'yinlarni tashkil etish ham samarali usullardan biridir. Masalan, ona tilidan yangi mavzuni “Noo'rin ishlatilgan so'zni boshqasi bilan almashtiring” o'yinida gapda mazmunan mos kelmaydigan so'zlarni beriladi va o'quvchilar maqsadga muvofiq so'z bilan almashtirib, uni to'g'rilaydilar. Yoki “Xatosini toping” o'yinida ataylab so'zlar sinf taxtasiga imloviy xato bilan yoziladi va o'quvchilar bu xatolarni aniqlab, to'g'rilaydi.

Xulosa qilib aytganda, 1-4-sinflarda ona tilini o'rganish tizimi fonetika, leksikologiya, so'z yasashi va grammatikaning o'zaro bog'lanishi mohiyatini hisobga olgan holda tuzilgan. Tilning leksik, fonetik, so'z yasash, grammatik tomonlari o'zaro bog'liqligini va ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanini hisobga olib, o'quvchilar tilni ongli o'zlashtirishlari uchun tilning har bir tomoni xususiyatlarini va ular o'rtasidagi bog'lanishni o'zlashtirishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining yangi tahrirdagi ona tili fani o'quv dasturi (1-4-sinf). T. 2017-y.
2. Qosimova K. va boshq. Ona tili o'qitish metodikasi. – T.: «Nosir», 2009
3. www.ziyo.uz.com
4. <http://www.ziynet.uz/>

BOLALAR UCHUN YARATILGAN DETEKTIV ASARLAR

Abdulazizova Mahbuba Umidjon qizi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
Xitoyshunoslik fakulteti, Xitoy filologiyasi
kafedrası 3-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: PhD N.A.Rasuleva

nigina11@hotmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada bolalar uchun yozilgan detektiv asarlar haqida soʻz boradi. Bolalar detektivi paydo boʻlish tarixi hamda bu yoʻnalishda yaratilgan mashhur asarlar yoritiladi. Jahon bolalar detektiv dabiyotining koʻzga koʻringan namoyondalari va ularning ijod naʼmunalari, jumladan, germaniyalik Frau Ke Hunaman, Kestner va boshqa yozuvchilar tarjimaiyoli va asar mazmuni keltirib oʻtilgan.

Kalit soʻzlar: detektiv janri, bolalar uchun yaratilgan detektiv asarlar, intellectual rivoj, ideologiya, Frau Ke Hunaman, Kestner, “Haqiqiy doʻst”, “Buyuk oʻgʻri”, Andersen mukofoti, Otfred Prussler.

Adabiyotning oʻziga yarasha yosh janri hisoblangan detektiv XIX asr oʻrtalarida vujudga keldi. Lekin shunga qaramasdan tez mashhurlikka erishdi va oʻsha paytdan buyon oʻz pozitsiyasidan tushmay kelmoqda. Sirli voqea-hodisalar, yechilishi kerak boʻlgan jumboq va qotilliklar asosiga yaratilgani uchun ham koʻpchilik detektiv adabiyot faqat kattalar uchun degan fikrda. Lekin butun dunyo boʻyicha bolalar uchun yaratilayotgan detektiv asarlar marvariddirki, ularni eʼtiborsiz qoldirib boʻlmaydi.

“Voyaga yetmaganlar detektiv romanlari” deb ham nomlanadigan bolalar detektiv asarlar oʻziga xos jozibaga ega. Hech bir adabiy uslub kitobxonga detektiv romanlar kabi estetik zavq bera olmaydi. Bu adabiy janr bolalarga asar voqealarida nafaqat psixologik, ideologik, mafkuraviy ishtirok etish imkonini beradi, balki ularning mantiqiy fikrlash, mulohaza yuritish koʻnikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu detektiv romanlarda oʻyinlarning stilistik instinktlarini mukammal tarzda namoyon qilish orqali bolalarda qiziqish va izlanishni uygʻotadi. Romanlarni oʻqish va jarayonlarda qahramon bilan birga oʻylash, jumboqni topishga qiziqish uygʻotadi.

Yosh kitobxonlarning detektiv romanlarga qiziqishi oʻsmirlikdagi qiziquvchanlik ortidan kelib chiqadi. Qiziquvchanlik - hamma bolalar uchun umumiy boʻlgan xususiyat. Bolalarda atrof-muhit, dunyo va undagi nomaʼlum narsalar haqida bilish istagi kuchli boʻladi. Detektiv romanlarda kuchli, shov-shuvli hikoyalar, konsentratsiyali syujetlar mavjud boʻlib, ular shubxasiz, bolalar eʼtiboridan chetda qolmaydi. Bundan tashqari, detektiv romanlarda mantiqiy fikrlashga urgʻu beriladi, bu esa bolalarning intellektual va jismoniy rivojlanishi uchun ham ijobiy ahamiyatga ega. Shu sababli agar ota-onalar farzandlarida mulohaza yuritish, kuzatuvchanlikni rivojlantirmoqchi boʻlsalar, detektiv romanlar ayni muddao.

Kattalar uchun detektiv romanlar paydo boʻlmaganiga uzoq vaqt boʻlmaganidan bolalar detektivi ham yaqin oʻtmishda paydo boʻlganini bilib olishimiz mumkin. Shunday boʻlsa ham jahon adabiyotida oʻz kitobxonlarini topgan durdona asarlar mavjud. Quyida jahon detektiv adabiyotining bolalar uchun yozilgan bir nechta asarlarni keltirib oʻtishni lozim topdik.

“Haqiqiy doʻst” – izquvar mushuk haqidagi hikoyalar toʻplami. Bu asarda mushukcha Kira ismli qiz bilan tanasini almashishi va tergovchining kontrabanda boʻyicha olib borgan ishlari haqida hikoya qilinadi. Professor Vinera oilasidan boʻlgan asl britaniyalik, qora kalta yungli mushuk Uinston momaqaldirqli kechada 12-yoshli qizaloq Kira bilan tanasini almashadi. Ular birgalikda qanday sarguzashtlarni boshdan kechirishadi? Nima uchun Kiraning onasi Anna xonim har kecha uyiga politsiya chaqirdi? Asar davomida ana shu savollarga javob topish mumkin. Hikoya oxirida mushukcha Uinston, Kir, Tom va Polaroid oʻta sirli kontrabanda ishini ochishadi va ayni paytda haqiqiy doʻstlikka erishishadilar.¹

Ushbu toʻplam muallifi nemis bolalar yozuvchisi Frau Ke Hunaman. U 1969-yilda Dyusseldorfda tugʻilgan. 2006-yildan boshlab u va singlisi “Anna Gers” taxallusi bilan

¹ Бавин Сергей. Зарубежный детектив XX века: Популярная библиографическая энциклопедия. – М: Книжная палата, 1991, 206 с

adabiy asarlar chop qilishni boshlashadi. 2010-yilda o‘z nomi bilan birinchi romani nashrdan chiqadi. Hunaman asarlari ko‘p vaqtlar davomida Germaniyaning “Der” bestsellari ro‘yhatida eng yaxshi asarlar qatorida bo‘ldi. 2013-yilda “Mushukcha Uinston 1: Haqiqiy do‘st” nemis kitobxonlarining “Bolalar kitobi” nominatsiyasi bo‘yicha kumush medalga sazovor bo‘ldi.

Bolalar detektiv adabiyotidagi yana bir mashhur asar “Emil o‘g‘rini tutdi”. Qishloq bolasi Emil anchadan beri buvisini ko‘rish uchun shaharga kelmagan edi. Kunlardan bir kun onasi unga 70 funt berib buvisini ko‘rib kelishini aytdi. Emil yo‘lda ketayotganda mashinada pulni o‘g‘irlatib qo‘yadi. Emil bu qing‘ir ishini tagiga yetish maqsadida o‘g‘rilarni kuzatishni boshladi. U o‘g‘rilik yuzasidan politsiyaga murojaat qilmasdan, yoniga bir-ikkita do‘stlarini yig‘ib, jinoyatga qarshi o‘zi kurashishga kirishadi.¹

Har bir bolaning shon-shuhrat, mashhurlik haqidagi orzulari bo‘ladi, lekin ularni amalga oshirish uchun imkoniyatlar va jasorat hammada ham yetarli emas. Hikoyadagi trubachi Gustav o‘g‘rini qo‘lga olish maqtovga sazovor ish ekanligini tushundi va hech ikkilanmasdan Emil bilan bir xandaqda turdi. Ular o‘rtoqlari bilan yig‘ilishib o‘g‘rilar doirasini toraytirishga, bank qaroqchilarini bir zarbada qo‘lga olishga urinishdi. Qaroqchilarni hibsga olish vaqtida harbiy yig‘ilish bo‘lib o‘tdi, u yerda turli harbiy bo‘linmalar, mobil guruhlar, aloqa xodimlari, hatto, ayg‘oqchilar ham bor edi. Bunday ehtiyotkorlik va puxta reja bilan amalga oshirilgan ishning yosh bolalar tomonidan tashkillashtirilgani hammani hayratga soldi. Bolalar chehrasida esa o‘z orzu-umidlariga erishgandagi ko‘tarinkilik, o‘zidan rozilik balqib turar edi. Axir, ular butun boshli o‘g‘rilar jamoasini kattalar yordamisiz mustaqil ravishda, hamjihatlikda bajargan edilar.

Bu asar muallifi Kestner G‘arbiy Germaniyada urushdan keyingi bolalar adabiyoti otasi edi. 1957-yilda muallif Bichner – nemis adabiy mukofotini qo‘lga kiritdi. 1960-yilda esa bolalar adabiyoti yozuvchisiga beriladigan eng yuqori xalqaro mukofot – “Andersen”ga sazovor bo‘ldi. Nemis adabiyoti haqida gap ketganda butun dunyoda Erich Kestner nomi aka-uka Grimmlar nomi bilan taqqoslanadi. Kestnerdan tashqari XX asrning hech bir yozuvchisi bunday xalqaro obro‘ga erishmagan.²

Keyingi bolalar detektiv asari o‘g‘rilikni ayb ish deb bilmaydigan, shu sababdan ham hech xijolatsiz o‘g‘rilik qiladigan Xochen Brutz haqida. Kichkintoy Kasper juda ajoyib bola edi. U do‘sti Seber bilan katta o‘g‘rilarni tutishga bel bog‘laydi va ularga tuzoq qo‘yadi. Ularning ham o‘g‘rilar tuzog‘iga tushib qolgan vaqti bo‘lardi, lekin uddaburonliklari tufayli maqsadlari yo‘lidagi ushbu kichkina to‘siqlarni osongina yengib o‘tishadi. Mana shunday aql va jasorat janglari davomida bir-biriga raqib hisoblangan Kasper va Xochen oxir-oqibat do‘st bo‘lib qolishadi. Ushbu hikoyani o‘qiganingizda beixtiyor yuzingizga kulgu yuguradi, unda bolalar qiziqishini uyg‘otadigan juda ko‘p qiziqarli holatlar bayon qilingan. Bu asar ko‘p marotaba sahnalashtirilgan, u asosida filmlar suratga olingan va qirqdan ortiq tillarga tarjima qilingan. Muallifi Otfrid Prussler 1923-yil 20-oktabrda Sudet orolidagi Isser tog‘larida tug‘ilgan. 1942-yilda maktabni tugatgan yosh Otfrid Ikkinchi jahon urushida qatnashish uchun armiyaga chaqiriladi. 1944-yil Sovet armiyasi tomonidan asirlikka olinadi va o‘sha paytdagi Tatariston Sovet Respublikasidagi qamoqxona lagerida besh yil asirlikda saqlanadi. 1949-yilda ozodlikka chiqqach, umrining oxirigacha Germaniya janubidagi Bavariya shtatida qo‘nim topadi. 1953-yilda universitetni bitirgach, Myunxenda o‘qituvchi, keyinroq Rozenxaymdagi o‘rta maktabda direktor lavozimida faoliyat olib boradi.³

Otfrid Prussler – zamonaviy Germaniya bolalar adabiyotining eng mashhur namoyondalaridan biri hisoblanadi. U yozgan asarlar kitobxonni ham real, ham xayoliy olamga yetaklaydi. Uning “Kichik suv odami”, “Vanyaning sarguzashtlari”, “Tog‘ iblisi haqida afsona”, “Arvoh tegirmon” kabi asarlari mavjud. Ular orasida “Buyuk o‘g‘ri” hikoyasidagi qaroqchi Xoxen Bruts personaji katta muvaffaqiyatga erishgan. Germaniyada hatto Federal parlament a‘zolari orasidagi qizg‘in bahs-munozaralarda bu nomning ishlatilishi Prusslarning shuhratini ko‘rsatadi.⁴

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, voyaga yetmaganlar uchun yaratilgan asarlar

1 Д. Д. Николаев. Детектив // Литературная энциклопедия терминов и понятий / Институт научной информации по общественным наукам РАН: Интелвак, 2001. – 1596 С

2 Кэролайн Кин, Энид Блайтон. “Детский детектив”. Совершенно секретно. 1992-1995. С 232-238.

3 Ильина Н. Что такое детектив? / Н. Ильина // Ильина Н. Белогорская крепость : сатирическая проза : 1955–1985 / Н. Ильина. – Москва : 1989. С 32-330.

4 Борхес Х. Л. Детектив / Л. Х. Борхес // Как сделать детектив / пер. с англ., франц., нем., исп. ; сост. А. Строев ; ред. Н. Португимова – Москва : Радуга, 1990. – С. 236–272.

bolalar fikrlash doirasi kengayishida, kuzatuvchanlik, topqirlik, diqqatni jamlash kabi fazilatlari rivojlanishiga yordam beradi. Bundan tashqari, detektiv asarlardagi voqealar ko‘lami kengligi bola tasavvuri kengayishiga ham xizmat qiladi. Aynan mana shu ijobiy taraflarni hisobga olgan holda, bugungi kunga kelib bolalar uchun detektiv asarlar yaratish ommalashib bormoqda. Shu bilan birgalikda u turdagi janrda ayrim bolalar yoshiga mos kelmaydigan, ularning ruhiyatiga salbiy ta’sir qiladigan asar lavhalari ham ko‘zga tashlanishi mumkin. Bolalar uchun detektiv asar yozadigan yozuvchilar aynan shu jihatlarni hisobga olib yozishsa maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Бавин Сергей. Зарубежный детектив XX века: Популярная библиографическая энциклопедия. – М: Книжная палата, 1991, 206 с
2. Д. Д. Николаев. Детектив // Литературная энциклопедия терминов и понятий / Институт научной информации по общественным наукам РАН: Интелвак, 2001. – 1596 С
3. Кэролайн Кин, Энид Блайтон. “Детский детектив”. Совершенно секретно. 1992-1995. С 232-238.
4. Ильина Н. Что такое детектив? / Н. Ильина // Ильина Н. Белогорская крепость : сатирическая проза : 1955–1985 / Н. Ильина. –Москва : 1989. С 32-330.
5. Борхес Х. Л. Детектив / Л. Х. Борхес // Как сделать детектив / пер. с англ., франц., нем., исп. ; сост. А. Строев ; ред. Н. Португимова – Москва : Радуга, 1990. – С. 236–272.

OMONIMLARLARNING USLUBIY XUSUSIYATLARI

Abdurahmonov Islomjon Abdulakim o'g'li

Andijon davlat universiteti Filologiya fakulteti

O'zga tili guruhlarda rus tili yo'nalishi 2-kurs talabasi

Anotatsiya: maqola o'quvchilarda omonimlar (shakldosh so'zlar va qo'shimchalar) va ularning ishlatilishi haqida ma'lumot berilgan bo'lib uning ahamiyati yuzasidan fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: omonimlar, lug'aviy (leksik omonimlar, shakldosh so'zlar) omonimlar, grammatik omonimlar.

Tilimizda tovush tomoni bir xil bo'lib, turlicha ma'nolarni ifodalovchi so'zlar va qo'shimchalar mavjud. Bunday so'z va qo'shimchalar omonimlar, ya'ni shakldosh so'zlar (*lot. homos-bir; onuma-nom*) deyiladi. Masalan, “ot” 1)hayvon; 2)ism; 3)jirg'it kabi so'zlar o'rtasidagi shakldoshlikni olamiz.

Shakldoshlik faqatgina so'zlar o'rtasidagina bo'lmay, qo'shimchalar o'rtasida ham hosil bo'ladi. Bu hodisani *-chi* qo'shimchasi misolida ko'rib o'tadigan bo'lsak, *-chi* qo'shimchasi so'z yasovchi qo'shimcha, ya'ni *ishchi, suvchi* kabi. Endi esa *-chi* qo'shimchasining yuklama vazifasini bajarishini ham ko'rishimiz mumkin. Masalan: *sen-chi, ayt-chi* kabi.

Yuqorida keltirilgan misollardan ko'rishimiz mumkinki, omonimlar leksik (lug'aviy) hamda affiks (qo'shimcha) omonimlarga bo'linadi.

Lug'aviy omonimlar, shuningdek, nutq jarayonida so'z o'yini uchun qulay imkoniyat yaratadi. Masalan: *Sizlarga yakshanba kuni olma bog'ga kirib daraxtlarni oqlaymiz desam, “Bizni ish kam joyga yetaklang”, deysizlar.* Bu o'rinda “*ish kam*” so'ziga izoh berib o'tadigan bo'lsak, “*ishkom*” ko'tarib turadigan moslama hamda “*ish kam*” ma'nolarini bildirish uchun qo'llanganini ko'rishimiz mumkin.

O'zbek tilida leksik omonimlar ko'p ishlatilganligi sababli u maxsus she'riy janr “*tuyuq*”qa asos bo'lib xizmat qiladi. Ma'lumki, shakldosh so'zlardan foydalanganda ham shakliy, ham mazmuniy go'zallik aks etadi.

Shakldoshlik so'zning ma'no jilolarini namoyish qiluvchi lisoniy hodisalardan biri hisoblanadi. U nutqda ohangdorlikni yuzaga keltiradi. E'tibor bering:

*Bunim yo'q, unim yo'q,
Uyimda unim yo'q,
Ishimda unum yo'q,
Aytishga unim yo'q.*

Yuqoridagi tuyuqni tahlil qilib, shakldosh so'zlarning misralarda anglatgan ma'nolari borasida so'z borar ekan, u quyidagicha mazmunga ega. Birinchi misrada *unim* so'zi *umuman* olganda narsa ma'nosida, ikkinchi misrada *un mahsuloti*, uchinchi misrada *yuksalish, natija* ma'nosida, to'rtinchi misrada esa *unim* so'zining *ovoz* ma'nosi qo'llanganligining guvohi bo'lishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.A. Nurmonov., A. Sobirov., N. Qosimova. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent. 2015.
- 2.H.Jamolxonov. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent. 2005.

ONA TILI VA ADABIYOT FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY TA'LIM TEKNOLOGIYALAR

Atajanova Nazokat

Xorazm viloyati Gurlan tumani

24 – maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada ona tili va adabiyot fanini o'qitishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, bahs munozara, zamonaviy ta'lim.

Ta'limdan asosiy maqsad bolalarga bilim berishgina emas, balki bilim olish yo'llarini o'rgatish, ularni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish demakdir. Yangicha ijtimoiy, iqtisodiy sharoitda tilni o'qitish mazmunini takomillashtirish, darslarni jahon andozalariga mos ravishda tashkil etish o'quvchi faolligini oshiradigan muhim omillardan hisoblanadi.

Pedagogik texnologiya - ta'lim jarayonida oldindan rejalashtirilgan va to'raligicha loyihalashtirilgan, muayyan vaqtga mo'ljallangan, ta'lim jarayonida ko'proq ta'lim oluvchi shaxsiga qaratilgan, faollashtirilgan usullar va zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalangan holda o'quv maqsadiga erishishni kafolatlaydigan ta'lim berish jarayonidir.

Pedagogning jonli nutqi, harakatli mashqlari tarbiya vositasi vazifasini bajaradi. Texnologiyalarni qo'llaganda o'quvchi bilimni kuzatish, bilimlarining o'siishida jamiyatda vujudga kelgan asosiy g'oyalar bilan taqqoslash, ularning rivojlanish yo'llari va usullarini aniqlash, mosini tanlash, turli vositalar, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish usullariga ahamiyat berishimiz kerak.

Texnologiyalarni metodikadan farq qiluvchi omillar:

1. Zamonaviy - an'anaviy o'qitish elementlarining mavjudligi;
2. Pedagogik jarayonda shaxsga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyani mavjudligi;
3. O'quvchilar faoliyatini faollashtirish va jadallashtirish asosidagi pedagogik texnologiyalar;
4. O'quv jarayonini samarali boshqarishga asoslangan pedagogik texnologiyalar;
5. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari;
6. Xususiy o'quv predmetlariga tegishli texnologiyalar.

Nutqiy faoliyatda har bir til hodisasining o'z o'rni, o'z vazifasi bor. Yoshlar til imkoniyatidan vaziyatga qarab foydalanish malakasiga ega bo'lishlari, o'z fikrini aniq ifodalashga, zarur bo'lgan so'z va gap shakllari, ibora va tasviriy ifodalarni tanlay va qo'llay bilishlari davr talabidir. Buning uchun ona tili o'qituvchisi o'z ixtisosligini puxta bilishi, ilg'or pedagogik texnologiya hamda zamonaviy o'quv-texnik vositalaridan yaxshi xabardor bo'lishi lozim. Shundagina ta'lim samarasi ham, o'qitish darajasi ham yuqori bo'ladi. Ona tilidan dars beruvchi o'qituvchi haqiqiy ijodkor bo'lishi, ta'lim jarayonida o'quvchining mavzuni tinglash, anglash, erkin va mustaqil fikrlash, qiyoslash, farqlash, alohidaliklarga ajratish va tasnif qilishga yo'naltirilgan faoliyatini rag'batlantirish, o'z fikrini, g'oyalarini o'zgalarga yetkaza bilish ko'nikma va malakalarining shakllanishini nazorat qilishi, boshqarishi darkor. Shuningdek, u yoshlarning ahloqiy-ma'naviy tarbiyasi bilan shug'ullanishi, ularga sharqona muloqot odobi, milliy an'analimizga hurmat, ona Vatanga muhabbat tuyg'usi kabi zaruriy xislatlarni singdira bilishi lozim.

Ona tili darslarida musobaqa mashqlarini o'tkazishdan maqsad o'quvchining til darsida olgan bilimlarini sinab ko'rish, o'zaro munozara-muloqot jarayonida til imkoniyatlaridan foydalana bilish, nutqiy mahorat, tez va aniq fikrlash darajasini, muammoli vaziyatlardan chiqqa olish malakasini baholashdan iboratdir.

Musobaqa darslari o'quvchilarda faollik, topqirlik, zukkolik fazilatlarini shakllantiradi, ularni mustaqil ijodiy mushohada yuritishga odatlantiradi, zarur va foydali ko'nikmalarni hosil qilishga yordam beradi. Samarali dars shakllaridan biri bo'lgan musobaqa darsi til mashg'ulotlarining qiziqarli o'tishi va o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlovchi vositadir. Musobaqa darslari uchun mavzular: “Qiziqarli alifbo”, “So'zdan gaplar yasang”, “Nutq tovushlari musobaqasi”, “Zakovat” darslari va hokazolar.

Bahs – munozara darslari musobaqa darslaridan yechib ulgurmagan, biror to'xtamga kelinmagan masalalarni oydinlashtirish, to'g'ri, aniq xukm va muxtasar xulosalar chiqarishi bilan farqlanadi.

Bahs – munozara o'quvchilardan hushyo'rlikni talab etadi. U mustaqil va jadal fikrlashga,

hozirjavoblikka, aytilgan fikrning to'g'ri yo'ki noto'g'riligi haqida va o'z fikrini mantiqli va izchil isbotlashga o'rgatadi.

O'zaro tortishuv va bahs oqibatida eng to'g'ri va ma'qul yechimga kelinadi.

O'quvchi bahs - munozara orqali qarshi tomonning ishonarli dalillarini tinglaydi, o'z “men”ini anglab etadi, o'z dunyoqarashi, ilmiy –ijobiy tafakkuri ko'lami, haq yo'ki nohaq ekanligi to'g'risida, o'zi mustaqil hulosasi chiqaradi. O'z fikrini himoya qilish uchun turli usul va vositalarni ishga solish, ijodiy fikrlash, til imkoniyatlaridan unumli foydalanishga o'rgatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rafiyev A. , G'ulomova N. Ona tili va adabiyot (kasb-hunar kollejlari uchun darslik). T. , “Sharq”, 2013.
2. Erkaboyeva N. Q. Adabiyot fanidan savol-javoblar to'plami. T. “Navro'z”, 2018.

THE DEPICTION OF PATRIARCHAL IDEOLOGY AND GENDER IN THE WORKS OF CHARLOTTE BRONTE

Darvishova Gulchehra Kenjabayevna

The University of Public
Safety of the Republic of Uzbekistan

As we know literature is a medium that endeavors and explores the condition of human life and society. Since the literature is recognized as a tool which discovers new, unknown traits of mankind and the society he or she lives the purpose of literature becomes evident. We can say that recent years the interest in literature and its members has increased in the widest sense of this word. Women writers of English literature had a great influence upon the development of world literature. English novelists the Bronte sisters left great artistic heritage in literature. Charlotte Bronte was one of the most significant and a great English novelist.

Bronte uses various themes, narrative techniques and careful choices of phrase to great effect, raising awareness of how patriarchal ideologies oppress women through her novels, and contributing greatly to the debate surrounding the “woman question”. The “woman question” refers to the great Victorian debate concerning the character and responsibilities of women. Patriarchy’s essentialist gender construction of femininity was founded on the idea that women’s “natural” maternal instincts fitted them for the role of guardian of the home and guardian of societal morality while the masculine gender construct was deemed to be fitted for the struggles of the workplace. Man was believed to represent rationality, leadership, and civilization while woman embodied the irrational, the passionate, and the natural world with all its vagaries. Men thus asserted that the faculty for thought and accomplishment was theirs alone, and they attempted to consign women to the realm of feeling.

The fact that women were viewed primarily as wives and mothers reveals how women as a group were only ever thought of in terms of their relationship and service to men. Bronte portrays gender as a performance born out of interaction with others who share a mutual understanding of gender-based codes. Bronte sought to discredit patriarchal ideologies through stressing the primacy and integrity of subjectivity over socially prescribed gender models.

Further, she portrays her male and female characters as being held to ransom by society; viewed as incompetent and persecuted if they do not adequately perform the gender roles assigned to them. Thus Crimsworth is presented as less than a man through his many typically feminine traits and features, as well as through comparisons between him and his more physically imposing and powerful elder brother, who persecutes him for his perceived inferiorities, along with many of the other characters, throughout *The Professor*.

Bronte’s novels support this argument, given their strong social criticism, their subversion of patriarchal ideology and gender constructs, and Bronte’s attempts to redefine the feminine ideal through her heroines. These factors confound a straightforward reading of the Victorian era in which the novels are set. The complexity and ambiguity which characterize Bronte’s works could more accurately be said to reflect both the private and the public, the hegemonic and the personal, in the Victorian era. Bronte’s depictions of her heroes’ and heroines’ struggles between their desires and patriarchal prescripts.

Through *Jane Eyre* we examine Bronte’s treatment of female Victorian stereotypes and her attempt to create a new model of womanhood. Shirley will provide the departure point from which to view Bronte’s ambiguous depiction of identity, ideology and stereotype, as well as her attempt to create a counter culture of female empowerment. By way of *Villette* we consider Bronte’s study of and challenge to traditional power relations, and the power of the masculine gaze. Bronte’s first completed novel and arguably the blueprint for her later works, *The Professor*, to explore her representation of gender, sex and sense of self. Critics, particularly feminist critics often see female novelists as voicing their “sense of dualities” in clandestine ways as they felt unable to directly express their true feelings and ideas unfiltered in public. Bronte is typically seen as a “paradigm” for such novelists by these critics who believe the architecture and ambiguities of her novels both form and disguise her social criticism.

Bronte’s novels offer a psychological depiction of her heroines’ attempts to carve their own path in life, counter to that which society had laid out for them. Bronte breaks with ideological and

literary norms by illustrating how one's subjectivity is constrained by society and its discriminatory ideologies, and how one is constantly evolving through one's desires, effectively broadening and redefining the female psyche. This expanded female psyche, and its accompanying fierce discourse of feeling, illustrates how female self-definition can be based on socially-prescribed “inexpressively”. Here, attempts to acknowledge and voice intimate thoughts and emotions end in self-loathing for failure to conform inwardly to patriarchy's female ideal.

Thus, while Jane is presented to us as a typical, the challenges she faces in the novel are emblematic of those faced by many woman in Victorian society. Bronte recognizes that identities are formed through contraposition, necessitating the repression of ambiguities so as to produce the illusion of a stable, socially-accepted identity. However, Bronte goes further by stressing that the repressed elements and desires remain and form an ever-present threat to the coherence and stability of self. This is clearly evident in Jane's discordant nature.

In conclusion, most notably in Bronte's novels, psychological struggle appears as self-repression, accompanied by the threat of madness, his is evident in Jane's symbolic ties with Bertha, whose confinement is a symptom and cause of her instability. In this way, Bronte suggests the undesirability and fundamental unsustainability of patriarchal ideology's constructions of gendered identity.

USED LITERATURE:

1. Barber, N. 2006. The Victorians: English Literature in its Historical, Cultural and Social Contexts. London: Evans Brothers Limited.
2. Bloom, H. 2008. Bloom's Classic Critical Views: The Brontës. New York:
3. Ch. Bronte. Biographical Notice of Ellis and Acton Bell, vi—xvi. In E. and A. Bell, . Wuthering Heights and Agnes Grey. 2019 New York: Cambridge University Press. 2015

SEMANTIC GENDER SYSTEM OF THE ENGLISH LANGUAGE

Gofurova Khamrokhon

Master student of Uzbekistan State
World Languages University

Annotation: This article discusses the specifics of the gender system in English, its semantic aspects.

Keywords: Gender system, English language, term, speech, vocabulary.

INTRODUCTION

Language may influence the perception and recall of things and events through many aspects of its structure. One source of influence is through systems of classification. Any lexical or grammatical marker constitutes a classifier if it has a greater than chance correlation with semantic determinants or with determinants in the social situation of speech. The lexical contrast of «man» vs. «woman» is a classifier for a semantic difference, and the choice is predictable if we control the referent, by asking informants to name people or pictures of men and women. The contrast of «cat» vs. «kitty» is a classifier correlated with social determinants, and the choice is predictable if we control the audience of speech.

MATERIALS AND METHODS

It has been demonstrated clearly by Brown and Lenneberg that a system of lexical classification, English color terminology, systematically influences memory. Such a lexical system is explicit in its semantic correlates, and lexical selections have minimum predictability from the utterance structure alone¹.

RESULTS AND DISCUSSION

Many grammatical markers also have semantic correlates-English plurality, for example. The peculiarity of such grammatical, in contrast to lexical, classification is that it may be mandatory even when there is no appropriate semantic or social cue, or when the feature is of minimal importance to the speaker. Thus its semantic associations may be attenuated. If the correlation is perfect, the learning of the linguistic contrast may encourage earlier learning of the associated referential discrimination. Casagrande's finding that young Navaho-speaking children were more likely than were English-speaking Navaho children in the same community to sort objects on the basis of form, is an example of the influence of a completely consistent classification system, the Navaho verb stems.

A correlation that is less than perfect may both stimulate the learning of referential discriminations and influence the connotations of the exceptional items. English form classes such as mass nouns and verbs are examples of a less than perfect semantic correlation. Brown has pointed out that a higher proportion of the conversation of children concerns the tangible, visible world, and that, in their speech, form classes may have greater semantic consistency than in adult speech. He gave children non-sense words in various linguistic environments, such as «a sib», «some sib», and «sibbing», and demonstrated systematic choice of pictures in accordance with the linguistic markers. Thus pictures of confetti-like heaps were chosen as «some sib», contoured simple objects as «a sib», and pictures of actions as «sibbing». «3 Thus the meaning of ambiguous items-the nonsense words-was influenced by the dominant features of meaning of the grammatical class to which they belonged.

Gender is an instance of an imperfectly correlated grammatical system of classification. In many Indo-European languages the names of males belong to the masculine gender and of females to the feminine gender. Whether an animate-inanimate distinction is made varies with the language. We are concerned here with the assignment of meaning to new items. Presumably, the connotations of sex difference should generalize to members of the masculine and feminine classes, even if the referent is abstract or inanimate².

Gender systems differ in certain respects. There is considerable evidence in psychological research about the processes by which stimulus generalization and mediated generalization occur. We shall extend these conclusions to make certain predictions about the effects of differences in

1 Kvetko, P. English Lexicology. Trnava : Univerzita Sv. Cyrila a Metoda, 2015. 203 p., ISBN: 80-89220-16-9.

2 Widdowson, H. G. Linguistics. Oxford: Oxford University Press, 2016. 135 p., ISBN: 0 19 437206 5

gender systems. Stimulus generalization refers to the extension to a new stimulus of a response learned to another stimulus. Thus, animals trained to approach, for food, or to avoid, because of shock, a door painted with a particular hue, will extend this response, without training, to doors with other hues. The more similar the hue the greater the transfer of the response.

On psychological grounds, we may make certain predictions about semantic generalization in grammar:

(1) The larger the proportion of items, in terms of frequency of usage, which share a specific and observable semantic correlate, the greater the generalization. Thus, in a two-gender system with masculine and feminine gender, many items will refer to inanimate objects with qualities irrelevant to sex. If a three-gender system places many of these inanimate referents in a neuter class, a higher proportion of the masculine items may refer to males and more of the feminine items to females. In the latter system, generalization should be greater¹.

(2) The less the overlap between classes, the stronger the generalization. By overlap is meant manifestly inappropriate classification. Latin *poeta*, *agricola*, and *nauta* when they refer to males are syntactically masculine, but they follow a predominantly feminine declension. The same is true of Italian *il dentista*, *il poeta*, *il propheta*, *il artista*, *il messia*, which have the feminine final vowel. Since these nouns are syntactically masculine, the force of the deviation is somewhat vitiated. It would be expected that such cases, like deviant verb inflections, might survive only in frequent forms or in elite groups, since analogy would tend to suppress them in daily conversation. A few cases of complete overlap appear in Italian, in which a male referent is named by a feminine form which is also syntactically feminine: *la guida*, *la guardia*, and *la tigre*.

(3) Generalization is reduced if one of the classes is closed. In such a case new terms will be assigned to the open class regardless of the attributes of the referent. The effect of such a restriction would be to increase overlap between classes.

(4) The larger the number of markers of gender in an utterance related to a given item, the greater the generalization will be. If there is a phonetic similarity between the linguistic cues in the various markers, then those markers become more strongly related to the semantic contrast. In Italian the fact that both adjectives and nouns use -o vs. -a to mark gender strengthens the association of each with sex. It is in fact improbable that speakers could sustain a system in which phonetically similar morphemes were associated with male referents in a nominal form and female referents in a modifier. A few high-frequency exceptions might be tolerated but the tendency would be towards consistency.

CONCLUSION

Modern linguists have rightfully been critical of semantic assumptions which are either untested or untestable. Yet there are certain points in linguistic contact and change and in stylistic differentiation where semantic influences may be significant, and where formal analyses may be supplemented. We have shown that it is possible to test semantic statements about contemporary languages, believing that the systematic assessment of the semantic aspects of formal categories will prove to be important in the study of the uses of language.

REFERENCES

1. Kvetko, P. English Lexicology. Trnava : Univerzita Sv. Cyrila a Metoda, 2015. 203 p., ISBN: 80-89220-16-9.
2. Rastorgyeva, T. The History of The English Language. 2nd edition, Moscow : Moscow High School, 2013. 348 p., ISBN: 5-17-003839-9.
3. Štekauer, P. Essentials of English Linguistic. Prešov : SLOVACONTACT, 2013. 128 p., ISBN: 80-901417-1-4.
4. Widdowson, H. G. Linguistics. Oxford: Oxford University Press, 2016. 135 p., ISBN: 0 19 437206 5.
5. Zwarts, J., Hogeweg, L., Lestrade, S., Malchukov, A. Semantic markedness in gender opposition, blocking and fossilization. STUF - Language Typology and Universals: Vol. 62, No. 4, (2009). pp. 325-343. ISSN: 1867-8319.

¹ Zwarts, J., Hogeweg, L., Lestrade, S., Malchukov, A. Semantic markedness in gender opposition, blocking and fossilization. STUF - Language Typology and Universals: Vol. 62, No. 4, (2009). pp. 325-343. ISSN: 1867-8319.

THE IMPORTANCE OF TEACHING ENGLISH THROUGH VIDEOS.

Gullola Soliyeva Nizomiddinovna
and Soima Tulanova Botirjon qizi
English teachers of school № 62,
Fergana district, Fergana region

Annotation: This article provides information about the importance of teaching English through videos. A well-known way to create meaningful context for teaching English is through using media, which can be delivered through a wide variety of print, audio, and visual formats. The current information age requires teachers to be familiar with media and media literacy.

Key words: videos, writing, grammar, vocabulary, EFL/ESL classroom

Integrating videos into lessons creates enticing visuals and a special interactive environment in the EFL/ESL classroom. Teaching English through videos also allows teachers to be creative when designing language lessons. As Cundell (2008, 17) notes, “One of the most powerful ways that video can be integrated into courses is for the visual representation they provide for learners on otherwise abstract concepts.” This is the idea that compelled me to use a homemade video to teach a one-hour “modals of speculation” lesson for my intermediate students. Videos permitted me to provide my students with audiovisual stimuli to introduce these important modal auxiliaries in a way that made sense to my students. Rather than search for a video online, I chose to accept the challenge and make my own short video for the lesson. An important point is that I am not an expert in video recording, but I do know how to use my camcorder. The same video can be used to teach different grammar points, such as present and past simple, present and past progressive, future simple, and “going to + infinitive” without to, all by using the technique of freeze framing. In order to teach grammar, you need to play the video, freeze framing the picture after each scene, and then ask questions. For instance, freeze frame the picture and ask your students questions like, “What is s/he doing?” “What did s/he do?” “What was s/he doing?” “What is s/he going to do next?” or “What will happen next?” In this way students will be prompted to use the teaching point. Once you elicit their answers, write them on the board and highlight the structure (e.g., “to be + ing” form of the verb for present progressive, or “will + infinitive” without to for future simple). Since the video consists of a sequence of action, adverbs like first, second, finally, before, and later can also be introduced to and practiced with students.

The idea behind video and sound effects lessons can be used to teach a variety of content such as grammar, vocabulary, and creative writing to a wide range of ESL/EFL students.

The same video that I used with my students can be used to teach vocabulary items on home and kitchen appliances by recording sounds and having students guess the origin. Being careful to respect people’s privacy, you can also take the camera around the school, or even outside the school, and record a variety of interesting sounds. For instance, you can record the sound of students playing at recess, the period between classes, or sounds in the lunchroom and then play the video for your students and have them guess the source of the sound. Or you can record the sounds in a busy coffee shop, a nearby underground station, or a noisy shopping center and play a guessing game with students. You can even teach vocabulary about different jobs by taking your camera with you to record the butcher who is cutting or grinding meat or the cashier who opens the register and returns your change. Another interesting variation is to enlist your students to record videos. For example, you can ask them to record sounds during a picnic or some other activity they do on the weekend. These videos can become part of your repertoire to teach grammar and vocabulary. If you think your students might not have access to a camera, you can give them the option of recording sounds with their MP3 and MP4 players.

The same video that I used in my class can be used as a visual prompt for writing assignments at different levels of English. As George (2002, 12) points out, “Our students have a much richer imagination for what we might accomplish with the visual than our journals have yet to address.” To use videos in the writing class, you can show the video to your students using the pictureless listening technique and ask them to write a story based on the sounds they hear in the video. You do not even have to show them the video, as the soundtrack itself serves as an effective audio prompt for writing. You can also ask your students to videotape random scenes around them and

bring their videos to class. Then they can watch the videos together and create stories that match the videos.

Finding appropriate teaching materials is not that hard, as our everyday life serves as a perfect resource for creating effective lessons and activities. An effective lesson does not necessarily require expensive and high-tech materials; oftentimes, breaking the routines will excite students, engage them in the lesson, and teach them the real use of language in context. Thus, one of the easiest and least expensive ways for teachers to prepare the most effective teaching materials is to look around and never underestimate their sense of creativity.

Used literatures:

1. Bedjou, A. 2006. Using radio programs in the EFL classroom. English Teaching Forum (44) 1: 28–31.
2. Pemagbi, J. 1995. Using newspapers and radio in English language teaching: The Sierra Leone experience. English Teaching Forum 33 (3): 53–55.
3. Cundell, A. 2008. The integration of effective technologies for language learning and teaching. In Educational technology in the Arabian Gulf: Theory, research and pedagogy, ed. P. Davidson, J. Shewell, and W. J. Moore, 13–23. Dubai: TESOL Arabia

LANGUAGE GAMES IN TEACHING ENGLISH

Naqibova Muxtasar Muhiddin qizi,
Namangan State University, English filology
faculty 2-course. Tel: +998936735525

Annotation: This article aims to find out how games are important and effective when used in EFL classrooms. Games help students to make and sustain the effort of learning. Games provide language practice in the various skills – speaking, writing, listening and reading. They encourage students to interact and communicate. They create a meaningful context for language use.

Keywords: games, teaching, communication, competence, children, abilities

Currently, the use of games in foreign language lessons to simulate a real communication situation is of great interest. A speech task is always a communicative intention to communicate something, convince something, express an opinion, etc. It is precisely the fulfillment of tasks that one or another grammatical form serves. The grammatical form and the speech task should be associatively connected with each other. At an early stage of teaching children a foreign language, one of the main tasks of a teacher is to make this subject interesting and beloved. At primary school age, children are very emotional and mobile, their attention is characterized by involuntariness and instability. It is important to take into account the psychological characteristics of children of this age in the learning process. As a rule, younger schoolchildren pay attention first of all to what causes their immediate interest. Given this, it is necessary to use a variety of games, competitions, visual material in the classroom. The experience of working with elementary school students has shown that such types of work have a positive effect. Thanks to games, all cognitive processes of students are activated: attention, memory, thinking, and creative abilities are developed. Educational games help to relieve fatigue, overcome language and psychological barriers. Their use always give good results, increases interest in the subject, allows you to focus on the main thing – mastering speech skills in the process of natural communication situation during the game. Games are highly motivating because they are amusing and interesting. They can be used to give practice in all language skills and be used to practice many types of communication.¹ Games not only teaches, changes, educates, but also leads development. N.D. Galskova divides all games into two large groups. The first group consists of grammatical, lexical, phonetic and spelling games that contribute to the formation of speech skills. The second group is called “creative games”.² The purpose of these games is to contribute to the further development of speech skills and abilities. Teachers can use their creativity as wide as possible in using language games. Language games will stimulate and motivate them to practice their English understanding through speaking. From those reasons, it is clear that language games are medias that can be used to improve the students’ speaking ability. These games will help teachers to diversity and facilitate the learning process.

Activity 1. “Guess”. The teacher puts pictures on the blackboard on the topic, one student goes to the blackboard and makes a word. The rest of the students try to guess this word. The student who guessed the word becomes the leader in the game. – Is it a hall?

– No, it is not.

– Is it a bedroom?

– Yes, it is.

Activity 2. “Have you got a pet? ”. Pictures of animals are laid out on the table. Each student chooses a favorite and hides it behind his back. The moderator goes to the blackboard and starts asking questions (one for each student). Is your pet a duck? Is your pet a hen? etc. If the presenter has not guessed which toy the student is holding behind his back, the latter answers: “No, it is not”.

Activity 3. “Pick up a rhyme”. Participants are given pictures. They need to find words that can rhyme. For example: dog-frog, doll-ball, mouse-house, song-strong, etc. Whoever is faster wins.

Activity 4. “Where Is It? ”. The presenter closes his eyes. Players hide any item. The presenter

¹ Aydan Ersöz. ‘Six Games for the EFL/ESL Classroom. The Internet TESL Journal, Vol. VI, No. 6, June 2000.

² Galskova N.D. Sovremennaya metodika obucheniya inostrannim yazikam. Posobie dlya uchitelya. M.: ARKTI, 2000 g.

opens his eyes and asks: «Where is the...?». He is helped to find a hidden object, giving clear instructions in English: “The ball is to the right of the box”, “The toy is under the chair”.

Activity 5. “Colours”. The presenter calls the color (red, blue, yellow...). Players must find any object of the named color, touch it and name it (red shirt, blue big, green wall).

In conclusion, we can say, that games provide language practice in all the four skills, namely, reading, speaking, listening, and writing. For use of language, these games not only create a meaningful context but also can be fun while learning English. When a teacher makes use of activities that have been specially designed to incorporate several language skills simultaneously (such as reading, writing, listening, and writing), they provide their students with situations that allow for well-rounded development and progress in all areas of language learning. Using games in teaching English allows you to maintain a favorable psychological climate and creative atmosphere in the classroom, helps to increase students’ motivation to learn a foreign language, provides a deeper assimilation of the material passed, and stimulates the growth of children’s cognitive activity in general.

References:

1. Aydan Ersöz. ‘Six Games for the EFL/ESL Classroom. The Internet TESL Journal, Vol. VI, No. 6, June 2000.
2. Galskova N.D. Sovremennaya metodika obucheniya inostrannim yazikam. Posobie dlya uchitelya. M.: ARKTI, 2000 g.

OILADA OTA –ONANING MULOQOT XULQI

Nurboyeva Gulshan Ibragim qizi

TerDU Lingvistika: o'zbek tili 1-bosqich magistranti

Tel:99-258-31-81

Gulshannurboyeva94@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada oilada ota –onaning muloqot xulqi, ota- onaning farzandlari o'rtasidagi munosabatlari, oilaning jamiyatdagi o'rni haqida fikr yuritilgan .

Kalit so'zlar: oila, muloqot xulqi , "Oila kodeksi", konstitutsiya, intellektual rivojlanish, jamiyat

Oila nima? Oila - bu ijtimoiy guruh bo'lib, uning a'zolari nikoh yoki qarindoshlik munosabatlari (shuningdek, bolalarni tarbiyalash), umumiy hayot, o'zaro ma'naviy mas'uliyat va ijtimoiy zarurat bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy guruhdir. Aholining jismoniy va ma'naviy ko'payishi uchun jamiyat. Voyaga etgan odam uchun oila uning bir qator ehtiyojlarini qondirish manbai va unga turli xil va juda murakkab talablarni qo'yadigan kichik jamoadir. Insonning hayot aylanish bosqichlarida uning vazifalari va oiladagi mavqei ketma-ket o'zgaradi. Bola uchun oila - bu uning jismoniy, aqliy, hissiy va intellektual rivojlanishi uchun sharoit shakllanadigan muhit. Oddiy qilib aytganda, oila - bu inson doimo tushuniladigan va doimo kutiladigan joydir. Ammo ko'pincha oila a'zolari doimo tanqid qilinadigan va o'zlarini qulay his qilmaydigan joylarga aylanadi. Ushbu hodisani ko'plab sabablar bilan izohlash mumkin. Ulardan biri shundaki, ko'pchiligimiz oiladagi muloqot va xatti-harakatlarning asosiy qoidalarini unutimiz yoki bilmaymiz. Ota-onalar bilan muloqot qilish qoidalari, shuningdek, sizning chidamliligingizda, katta avlod sizni o'rgatganda, sabr-toqatda - tanqidda, xotirjamlikda - agar fikrlar mutlaqo qarama-qarshi bo'lsa. Muloyim va to'g'ri bo'ling, so'zlaringizni o'ylab so'zlang, qo'pol hukm qilmang va o'zingizni yuzaki tutmang - bu muloqot fazilatlarini yaqinlaringiz bilan suhbatlashishda ham juda muhim hisoblanadi. Oilaviy maqsadlaringizni vaqti-vaqti bilan ko'rib chiqing. Buning uchun yiliga kamida bir marta oilangiz oldida, uning har bir a'zosi oldida qanday maqsadlar borligini, kimningdir yoki individual maqsadlari bilan oila manfaatlari o'rtasida ziddiyat borligini aniqlashga harakat qiling. Siz yoki oila a'zolaringiz yaqin kelajakda qandaydir jiddiy muammolarga duch kelganmisiz? Agar sizning kompaniyangiz yillik va hatto besh yillik rejalarni tuza olsa, nega oilangiz uchun ham shunday qilishga harakat qilmaysiz? Bunday rejalar, ayniqsa, martaba va oilaviy hayot manfaatlarini uyg'unlashtirishga yordam beradi. Oila madaniyati turmush o'rtoqlarning xatti-harakatlari, ularning o'zini o'zi qadrlashi, intizomi, xushmuomalaligi - bu oiladagi muloqot madaniyatini tashkil etuvchi masalalarning taxminiy doirasidir. Tarbiyaning muhim roli nutq hisoblanadi, shuning uchun ota-ona o'z nutqida yoqimsiz ohang bilan, mantiqsiz va qaytariq so'zlarini ishlatish va qo'llash bilan farzandlarni ranjitmaslik, ularda ishonch hissini so'ndiradigan, hazil-mutoyiba, samimiy bo'lmagan fikr va mulohazalardan saqlanish kerak. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida «Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat va davlat muhofazasida bo'lish huquqiga ega» deyiladi. Yangi «Oila kodeksi»ga va Konstitutsiyamizning 63-modda, 2-qismiga binoan «Nikoh tomonlarning u ixtiyoriy roziligi va teng huquqligiga asoslanadi. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida «Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat va davlat muhofazasida bo'lish huquqiga ega» deyiladi. Oila, turmush va vijdon qonunlari asosida quriladi. O'zining ko'p asrlik mustahkam va ma'naviy tayanchlariga ega. O'zbeklarning aksariyati o'zining shaxsiy farovonligi to'g'risida emas balki, oilasining qarindosh-urug'lari va yaqin odamlarini, qo'shnilarining omon esonligi to'g'risida g'amxo'rlik qilishini birinchi o'ringa qo'yadi. Bu esa eng oliy darajada ma'naviy qadriyat, inson qalbining gavharidir. Oila insonni halol va pokiza bo'lishiga, ilm fan asoslarini egallashga, beva-bechoralarni qo'llab-quvatlashga, tabiatni e'zozlashga dav'at etadigan diniy, ma'naviy, axloqiy qadriyatlarga alohida e'tibor berishga dav'at etadi. Bu borada buyuk bobokalonlarimiz Imom al-Buxoriy, Baxouddin Naqshband, Xoja Ahmad Yassaviy, Imom at-Termiziyning insonni ma'naviy yetuklikka chorlovchi buyuk g'oyalari, hikmatlari katta o'rin egallagan. Oilada farzandlarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishining iltimos, maslahat, ishontirishi, talab qilish, buyruq va tanbeh berish, jazolash, rag'batlantirish singari qator usullaridan o'z o'rnida va me'yorida foydalanilmasa, ko'zlangan maqsadga erishib bo'lmaydi. Oilaning boshqa jamoalardan farqi shundaki, u oilaviy munosabatlarga, o'zaro mehr va hurmatga asoslanadi. Eng muhimi, kundalik

xushmuomalalik, o'zaro yondoshuvlar, har doim o'z yaqinlarining manfaatlarini o'zlari hisobidan qondirishga tayyorgarlikdir. Bularning barchasi birgalikda hayotni osonlashtirish, hamma uchun yoqimli qilish uchun, oilaviy munosabatlar bolalarga katta ta'sir ko'rsatishini unutmang. Agar bola qo'pollik, doimiy janjal va mojarolar ichida ulg'aysa, uning bolaligi zaharlanadi, katta bo'lib ota-onasining xatolarini takrorlashi mumkin. Shu sababli ham oilada ota –onaning muloqot xulqi katta rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. E. G'oziyev. Muomala psixologiyasi. T. 2001 .
2. E. G'oziyev. Tafakkur psixologiyasi. T. 1999.
3. E. G'oziyev. Psixologiya. T. «O'qituvchi» nashriyoti. 2003. (darslik)
4. E. G'oziyev. Sh. Azizova . Tashkiliy psixologiya. T. «Universitet» nashr. 1991.
5. F.Akramova. R.Abdullayeva. Oilaviy hayotni o'rganishga oid psixologik testlar. T. 2002. Respublika «Oila» markazi.
6. M. Maxsudova. Umumiy psixologiya. (ma'ruzalar matni) Namangan. 2002.
7. M. Maxsudova. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi. (uslubiy qo'llanma) Namangan. 2003.
8. M. Maxsudova. Z. Qurbonova. Umumiy psixologiya. (muammoli ma'ruzalar matni). Namangan. 2004.
9. M. Maxsudova. Muloqot psixologiyasi. (muammoli ma'ruzalar matni). Namangan. 2005.

“QO’L”(“HAND”) SOMATIZMINING O’ZBEK VA INGLIZ MAQOLLARIDA QO’LLANILISHI

Xamdamova G.X.

BuxDU kata o’qituvchisi

Maqollar xalq donoligining nodir namunasi sifatida xalq og’zaki ijodining mustaqil janridir. Shartli ravishda ularni jamoat axloq qoidalari deb atash mumkin. Maqollar asrlar davomida hayot tajribalarida sinovdan o’tgan xalqning ijtimoiy-siyosiy, ma’naviy, madaniy, axloqiy va falsafiy qarashlarining ixcham va obrazli ifodasidir. Maqollar maxsus yaratilgan emas, balki muayyan vaziyat talablari bilan sinovdan o’tgan hayotiy tajribadan olingan xulosaning axloqiy qiymati sifatida paydo bo’ladi. Ular insonning turli sohalaridagi faoliyati davomida barqaror va o’zgarmas, to’g’ri va haqiqiy xulosalar shaklida shakllangan uzoq yillik hayotiy tajribalar mahsuli ekanligini ko’rsatadi.

Maqollar ko’p asrlik hayotiy tajribalar, doimiy kundalik kuzatishlar xulosasini tugal fikr tarzida qat’iy qutbiylikda ifodalar ekan, ularda har bir so’zning ma’no xilma-xiligi, iboralarining turg’unligi, shakily barqarorlik ustunlik qiladi. Ammo qo’llanish o’rniga qarab ularning ma’no doirasi doimiy ravishda kengayib boradi. Shuning uchun ham maqoldagi har bir so’zga alohida e’tibor berish kerak. Ularda shunday so’zlar borki, bu so’zlar tarixan butunlay boshqa ma’nolarni anglatgan.

Ma’lum bir xalq yoki ma’lum bir millatga tegishli bo’lgan maqollarda qo’llanilgan so’zlar turli ma’nolarni anglatgani kabi, turli millat maqollariga qo’llangan bir xil so’zlar ham har xil ma’nolarni anglatadi. Ushbu maqolada bir xil, ya’ni “qo’l” (“hand”) somatizmining o’zbek va ingliz xalq maqollarida ishlatilishi haqida fikr yuritamiz.

Ma’lumki, somatik fraziologik birikmalar tarkibida inson tana a’zolari nomlaridan biri qatnashadi, shu sababli ham bunday iboralar ifodalagan ma’nolar zahirida inson, uning hatti-harakatlari, fe’l-atvori, yashash tarzi va o’y-fikrlari yotadi. Bir qator tilshunolar o’z tadqiqotlarida inson xatti-harakatlari va fe’l-atvorini aks ettiruvchi somatik fraziologizmlarni o’rganishga alohida diqqat qaratishgan.

A.E.Mamatov “O’zbek tili frazeologizmlarining shakllanishi masalalari” mavzusidagi doktorlik dissertatsiyasida ona tilimizda somatik leksemalar frazeologizmlarning ifodaviy va ma’noviy shakllanishi jarayonida salmoqli o’rin tutishini qayd qiladi. Shu ma’noda “qo’l” somatik leksemasining frazeologizmlarda tarkibiy va ma’noviy shakllanish jarayonini yoritadi.

O’zbek xalq paremlarida “qo’l” somatizmi quyidagi ma’nolarni ifodalaydi:

1. Imkonsizlik:

a) qudrat jihatdan imkonsizlik: *Qo’l yetmasga bo’y cho’zma;*

b) qo’llab-quvvatlash jihatdan imkonsizlik: *Qo’lingdan bermasang, yo’lingdan ber, yo’lingdan bermasang, so’zingdan ber;*

v) vaqt jihatdan imkonsizlik: *Ro’zg’or tushdi boshga, qo’l tegmadi oshga;*

g) imkoniyat jihatdan cheklanganlik: *Yo’qlik yo’mard qo’lin bog’laydi.*

2. Imkoniyat (boylik, martaba): *Kimning qo’li uzun bo’lsa olmani o’sha uzadi.*

2. Qoniqtirolmaslik: *Qo’ldan berganga qush to’ymas.*

3. Tengsizlik, mos kelmaslik: *Besh qo’l barobar emas.*

4. Bo’shanglik, lapashanglik: *Og’zidan so’zi tushganning qo’lidan bo’zi tushar.*

5. Vaqtinchalik: *Pul - qo’lning kiri.*

6. Zarar ko’rish: *Qamishni bo’sh ushlang, qo’lingni qiyadi.*

7. Hamjihatlik, ahillik: *Qars ikki qo’ldan chiqadi. Qo’l qo’lni yuvar, ikki qo’l betni.*

8. Baraka: *Barakali qo’lning suygan chumchug’i ham qo’y bo’ladi.*

9. O’zgalar mehnatidan foydalanish: *Birovning qo’li bilan tikan yulish oson.*

10. Mehnatning samarasi: *Bir qo’llab sochasan, ikki qo’llab o’rasan.*

11. Kamchilikni yashirish: *Bosh yorilsa bo’rk ichida, qo’l sinsa yeng ichida.*

12. Mehnatsevarlik: *Ishchanning o’nta qo’li bo’lsa, o’novi ham ish topadi. Ko’z- qo’rqoq, qo’l - botir. Qo’l yugurigi oshga, til yugurigi boshga.*

13. Farosatsizlik: *Kul - o’choqda, qo’l - tovoqda.*

14. Tajribaga ega bo’lish: *Ko’ra-ko’ra ko’z pishar, qila-qila qo’l pishar.*

15. Imkoniyatdan foydalanish: *Eshakning orqasiga oftob tushsa, qo’lingni isitib qol.*

Ingliz paremlarida ham “**hand**” somatizmi insonlarning fe’l-atvorlarini namoyon qiluvchi xususiyatlarni aks ettiradi:

1. Reality: A bird in the hand is worth two in the bush.
2. Honesty: A clean hand wants no washing.
3. Security: One hand for yourself and one for the ship.
4. Solidarity. Many hands make light work; One hand washes the other.
5. Being together: Gossiping and lying go hand in hand.
6. Interest. One hand will not wash the other for nothing.
7. Acknowledgement. Don’t bite the hand that feeds you.
8. Intelligence. One head is better than hundred strong hands.
9. Reason. Nothing is stolen without hands.
10. Idleness. The devil finds work for idle hands to do.

Biz yuqorida tahlil qilgan o‘zbek va ingliz paremlarida “qo’l” somatizmining ma’no ifodalash jihati qiyoslash shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tilida bu somatizmning amal qilish doirasi ancha keng, ya’ni o‘zbek tilida “qo’l” somatizmi 15 semada, ingliz tilida 10 semada reallashgan va ular, o‘z navbatida, yana ichki ma’no bo‘linishlarini ifodalashga ham xoslangan. Chunonchi, “imkonsizlik” konsepti a) qudrat jihatdan imkonsizlik (*Qo’l yetmasga bo’y cho’zma*); b) qo’llab-quvvatlash jihatdan imkonsizlik (*Qo’lingdan bermasang, yo’lingdan ber, yo’lingdan bermasang, so’zingdan ber*); v) vaqt jihatdan imkonsizlik (*Ro’zg’or tushdi boshga, qo’l tegmadi oshga*); g) imkoniyat jihatdan cheklanganlik (*Yo’qlik yo’mard qo’lin bog’laydi*) singari sememalarni ifodalaydi.

O‘zbek tilida bu somatizm **6 ta** (hamjihatlik, ahillik; baraka; kamchilikni(aybni) yashirish; mehnatning samarasi; mehnatsevarlik; imkoniyatdan foydalanish) ijobiy; **3 ta** (bo’shanglik, lapashanglik; o’zgarlar mehnatidan foydalanish; farosatsizlik) salbiy; **4 ta** (**imkonsizlik**; qoniqtirolmaslik; tengsizlik, mos kelmaslik; vaqtinchalik) mo’tadil; ingliz tilida esa **3 ta** (realliklik; halollik; andishalilik) ijobiy; **4 ta** (yomon illatning urchishi; ta’ma; jinoyatga boshlash; yomon ishlarga sababchi bo’lish) salbiy; **2 ta** (xavfsizlik, ehtiyotkorlik; jismoniy harakatning aqliy harakatga teng bo’lolmasligi) mo’tadil ma’nolarni ifodalab kelgan.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek tilida “qo’l” somatizmi, asosan, ijobiy ma’no tashishga xizmay qilsa, ingliz tilida salbiy ma’no tashish vazifasi ustun.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mamatov A.E. O‘zbek tili frazeologizmlarining shakllanishi masalalari. Filologiya fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent: 2000.
2. Speake J., Simpson J. The Oxford Dictionary of Proverbs.- New York: Oxford University Press, 2008.
3. Mieder W., Kingbury S., Harder K. A Dictionary of American Proverbs.- New York. Oxford University Press, 1992.
4. Xamdamova G. Ingliz tilidagi somatizmlarning nazariy tadqiqi International Scientific Conference, December 18-19, 2021
5. Xamdamova G.Kh. Folk proverb - as a national and spiritual wealth. Middle European Scientific Bulletin. Volume 5. October,2020.
6. Xamdamova G.X., Shukurova N.Sh. Polysemy of the word. International Journal of Integrated Education. Volume 3, Issue I, January,2020. 85-90.

EXPRESSION OF SPECIFIC MEANINGS IN TRANSLATION OF ZAHIRIDDIN BABUR'S POEMS

Shirinova Nilufar,

Docent of the Department of Languages
Learning of the Public Safety University of the
Republic of Uzbekistan, PhD in Philology

Shirinova Nargiza,

Docent of the Department of Languages
Learning of the Public Safety University of the
Republic of Uzbekistan, PhD in Pedagogy

It is known that not all translations can reflect the main content of the original. There are translations that are generally far from the original. This is sometimes due to insufficient preparation of the translator for the translation process, and sometimes low-quality interlining. Let us analyze Babur's rubai, which he wrote after the capture of Kabul. This rubai was translated into Russian by L.M.Penkovskiy.

Original:

*Беқайдмену хароби сийм эрмасмен,
Ҳаммол йиғиштирур лаим эрмасмен,
Кобулда иқомат этди Бобур дерсиз,
Андоқ демангизки муқим эрмасмен.*

Translation:

*Бродягой стань, но не рабом домашнего хлама,
Отдам и этот мир и тот за нищий угол я.
Бродяжничество – не позор, и нищенство – не срам
Уйти куда глаза глядят – давно мечта моя [1, 130].*

(Meaning: I am homeless, but not a slave, I live in Kobul (at the moment), but it is temporary)

As you can see, the translation in Russian does not include the word “Kabul” («talmeh» is using the name of cities and specific individuals), which plays a special role in rubai. As a result, the content of rubai is abstracted, although this rubai is associated with the city of Kabul, which was captured by Babur. And the word «mukim» in the last line meant the name of the ruler of Kabul before Babur and the concept of «permanently». The first two lines are translated closer to the content and still convey the mood and inner experiences of the author. But the next two lines are far from the truth. In this line, the poet used a subtle semantic play on words. In the last bayt, Babur says that he still has things to do in his life that he must complete. It is known that having failed to stay in Movarounnahr under the pressure of Sheibanikhan, he turned his eyes to Afghanistan and India. His cherished dream was restoration the empire of his great-grandfather – the great Amir Temur. The second meaning of the word «mukim» is an allusion to the former ruler of Kabul, who was mired in hoarding. Here the poet used the art technique «ihom», which in Arabic means «confusion». L.M.Penkovsky made a new translation of the same rubai, but still the main idea of rubai remained abstract for the Russian reader:

*Не жертва скопидомства я, не пленник серебра,
В добре домашнем для себя не вижу я добра.
Не говорите, что Бабур не завершил пути, –
На месте долго не стою. Мне снова в путь пора [2, 175].*

In both translations, the translator made the same mistake. He could not accurately convey the inner experience of the lyrical hero, which is the author himself. The lack of biographical information related to Babur personally does not reflect the content of the original.

These cases show the difficulties of recreating specific, individual concepts in Russian, because in practice it is not always possible to find an equivalent for them in a dictionary or encyclopedia, it may not be in this living language at all. But at the same time, the art of poetic translation is to a large extent the art of bearing losses and allowing transformations. Without deciding on losses and transformations, it is impossible to enter into unity with foreign-language poetry.

USED LITERATURE:

1. Бабур. Избранные сочинения. – Т., 1959.
2. Гачечиладзе Г. Художественный перевод и литературные взаимосвязи. – М., 1972.

THE IMPORTANCE OF PROFESSIONAL AND METHODOLOGICAL CREATIVITY IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Temirova Sayyora Mirmahmud qizi

Navoi State Pedagogical Institute

1st year master's degree in English language and literature,

Faculty of Foreign Languages

Annotation: This article deals with the methodology of teaching a foreign language, the differences between old and contemporary teaching methods, the types of modern methods used in the methodology of teaching a foreign language and the ways of using them in a creative way.

Key words: descriptive method, non-linguistic university. method, creative analysis.

The huge changes taking place in the life of our society are affecting all areas, as well as the process of higher education. The breakdown of old forms of social relations and the emergence of a new democratic way of life require the creative activity of the individual. By improving the education system in the country, great attention is paid to the training of mature, well-rounded, independent-minded, strong-willed, dedicated and enterprising personnel. The educational process plays a leading role in the training of qualified, competitive personnel. In this way, the essence of creative teaching is one of the most crucial aspects of an active learning process aimed at expanding the educational opportunities of professionals and the formation of a particular worldview.

Considered as an integral part of EFL (English as a Foreign Language) or ESL (English as a Second Language) teaching, the topic of teaching English for Specific Purposes deserves special consideration. From a methodological perspective, but also in terms of its purposefulness, the field of ESP is situated at the border between academic subjects, at the intersection of specialized scientific knowledge and linguistic competence. Hutchinson and Waters [1] argue that the beginning of ESP can be traced back to the end of the second world war, when due to the rising of commerce, the importance of speaking languages had risen in importance. What was different compared to the already existent and established patterns of language teaching was the purposefulness of the teaching process. It was for the first time in the history of language teaching when the ultimate goal did not have to do with high culture, with achieving social status or to the ability to read classic literature. This time, the goal was rooted in a much more practical soil: the language teaching process was meant to equip learners with linguistic competences which would make them function adequately on the labor market and in a specific work environment.

In encouraging students to learn a foreign language, the most essential requirement for teachers is creativity. Since there are students who are interested in different spheres in a classroom, teachers should be able to teach English in an integrated way with other subjects and this, in turn, can help students to improve critical-thinking skills, motivation and engagement, and start to understand the role of creativity in developing new scientific knowledge. At the classroom level, the incorporation of teaching practices that promote creativity can lead to positive changes in student behavior, social skills, self-esteem, motivation, and academic achievement. The benefits of incorporating creativity in the classroom have been reviewed, but a trend surfaces when researchers examine teachers' perceptions of creativity as well as their implementation of creativity philosophies in the regular education classroom.

References

1. T. Dudley-Evans, English for Specific Purposes, in R. Carter and D. Nunan (eds), Teaching English to Speakers of Other Languages, Cambridge, Cambridge University Press, (2001) 131-136.
2. www.ziyounet.uz
3. www.lex.uz

AUTHENTIC TEXT MATERIALS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE

Zarnigor Homidova Shavkatjanovna,

English teacher,

Komiljonova Guloyim Farhodjonovna,

Russian language teacher

of school № 62 , Fergana district, Fergana region

Annotation: This article is to focus on the importance and the uses of authentic materials in foreign language teacher training program and to come up with some suggestions concerning the matter. As a result of the literature review done, it was found out that using authentic materials in foreign language teacher training program has an important role in their making use of such materials in their future professional lives.

Key words: Foreign language teaching, teacher training, constructivism, authentic learning, authentic material

The formation of communicative competence is one of the central problems of modern linguodidactics. Along with mastering the basic means of the language, communicative competence includes the ability to work with information: transforming it in accordance with its own idea for the subsequent expression of a personal opinion to the accepted information when transmitting it to the interlocutor. At the same time, one of the goals of mastering the main educational program in a foreign language should be pointed out, namely, the formation of an active personal position in the perception of the world, including the development of national self-awareness through acquaintance with the main features of the life of the country and the language being studied. First of all, it is worth noting that achieving the goal of forming communicative competence in foreign language lessons is impossible without observing a number of fundamental principles. Among them, the principle of individualization, which involves taking into account the individual characteristics, interests and needs of students in learning all types of speech during lesson and extracurricular learning activities; the principle of authentic situationality, that is, the requirement to create a real communication; the principle of speech-cognitive activity, manifested in the use of speech at the same time as a means and purpose of learning, and in the speech nature of the exercises used, in the presence of the communicative value of speech material (problematic). The principle of functionality, expressed in the predominance of the function of the speech unit over the linguistic form, and the principle of novelty, considered, on the one hand, as the use of various forms and ways of organizing the learning space, and on the other hand, as the development of new methods and ways of organizing educational activities. The use of authentic materials may be one of the ways to build communicative competence in complying with these principles; however, the concept of “authentic materials” in connection with the novelty of considering this issue in modern linguodidactics has not yet acquired a clear definition. First of all, it is worth considering the concept of authenticity. Unfortunately, turning to the consideration of this concept leads to terminological confusion. In modern, both domestic and foreign methodological science, a clear definition of authenticity is not given, at the same time, the terminological boundary between the concepts of “authentic”, “original” and “genuine” is not traced. Due to this, we will try to define authenticity and find out the relationship between this concept and its related ones. To begin the consideration with the fact that in translation from Greek authentic means the real, which corresponds with English - natural. According to the dictionary definitions of the concepts “authentic”, “genuine”, “original” as properties of authenticity, authenticity and originality in a broad sense fall into a number of synonyms. So, for example, in the New Dictionary of the Russian Language Efremova T.F. defines the concept of “authentic” as “Coming from the source, corresponding to the original authentic”. In this case, “genuine” means “being the original; not copied”, but “original” is presented as “characteristic of the original, characteristic of it ” or “not borrowed, not imitative, not translated, genuine” [2]. It is obvious that in the framework of linguodidactic science, the concepts “authenticity” and “authentic” acquired a different connotation of value, which allowed the methodologists to classify authenticity. In the works of foreign and Russian methodologists, different classifications of authenticity are found. So, L. Lier identifies three types of authenticity. Firstly, he emphasizes the authenticity of the material, which is manifested in the use of adapted texts specially processed

for methodological purposes, while preserving their authentic properties, such as the use of natural language, coherence, etc. Secondly, pragmatic authenticity is highlighted. That is, the authenticity of the context and the communicative goal, the authenticity of speech of interaction. Thirdly, L. Lier speaks of the existence of personal authenticity, which means the subject clearly understands the causes and goals of performing communicative actions. Anticipation of the result of these actions, the subsequent correction of language behavior depending on the specific communication atmosphere. Compared with L. Lier, M. Brin distinguishes not 3, but 4 types of authenticity: the authenticity of the texts used in the learning process; the authenticity of the perception of these texts; the authenticity of training tasks, as well as the authenticity of the social situation in the lesson.

Used literature:

1. Akar, H. and A. Yildirim, 2000. Use of Authentic Texts to Improve Reading Skills with a Constructivist Approach: A Study on Language Teaching. *Edu. Sci.*, 25 (116): 65-72.
2. Bayir, S., 2000. The effects of printed authentic materials on oral communicative ability. Unpublished doctoral dissertation, Uludag University, Bursa, Turkey.
3. Martinez, A.G., 2002. Authentic materials: An overview. <http://www3.telus.net/linguisticsissues/authenticmaterials.html>.

РАБОТА НАД ГЛАГОЛОМ В IV КЛАССЕ

Ачилова Нигора Ниматовна

Учитель русского языка в 5 школах
Каршинского района Кашкадарьинской области

Аннотация; В данной статье глагол как часть речи рассматриваются, работа над глаголом в IV классе.

Ключевые слова. Структура курса, глаголь, предметом, задачи, целиобучения.

Работа над навыком правописания личных окончаний глаголов занимает в IV классе особое место. Данный навык сложен, и его грамматическую основу составляет целый комплекс знаний и умений: умение распознать глагол, его время, лицо и число, умение перейти от временной формы к начальной (неопределенной) и правильно назвать ее, умение определить спряжение глагола по неопределенной форме, знание окончаний глаголов I и II спряжения. При формировании навыка правописания личных окончаний глаголов все указанные умения определенным образом взаимодействуют между собой. Овладение учащимися последовательностью (алгоритмом) действий представляет собой не что иное, как установление связей между знаниями и применение их на практике при решении орфографической задачи. При написании личных окончаний глаголов учащиеся овладевают следующей последовательностью действий:

1. Узнай начальную форму глагола и по ней определи спряжение.
2. Узнай время, лицо и число глагола.
3. Вспомни окончание глагола этого спряжения в лица, напиши его.

Необходимо заметить, что осознание последовательности действий не означает правильного написания окончаний. Есть еще ряд условий, определяющих правильность написания. В частности, одним из них является знание суффикса глагола, по которому определяется спряжение, например: сочинять, строить, таять, сеять, лаять, чистить, гладить, красить, ставить и т. п. Поскольку неопределенную форму подобных глаголов нужно запомнить, такие глаголы должны быть заранее (начиная со II класса) включены в упражнения в начальной форме. Не менее важным условием успешного формирования навыка является система упражнений.

Условно весь процесс работы можно представить в виде следующих ступеней:

1. Повторение изученного о глаголе в I, II и III классах. Наблюдение над лексическим значением глаголов и их ролью в речи. Упражнение в изменении глаголов по числам и временам.
2. Неопределенная форма глаголов без суффикса -ся и с суффиксом -ся..
3. Понятие о спряжении глагола как изменении окончаний по лицам и числам. Распознавание лица глагола по местоимению и окончанию. Упражнение в спряжении глаголов настоящего времени с ударными окончаниями.
4. Знакомство с I и II спряжением. Сопоставление окончаний I и II спряжения глаголов.
5. Спряжение глаголов в будущем времени.
6. Распознавание спряжения глагола по неопределенной форме. Глаголы-исключения.
7. Правописание безударных личных окончаний глаголов в настоящем и в будущем времени.
8. Прошедшее время глагола.
9. Правописание глаголов с суффиксом -ся.

Указанный порядок работы обусловлен лингвистическими особенностями глагола как части речи и некоторыми дидактическими положениями.

Работа по теме начинается с повторения о глаголе как части речи. Упражнения в изменении глаголов по временам являются связующим звеном между изученным ранее и материалом IV класса, включающим спряжение глагола в настоящем и в будущем времени. Логика самого материала требует, чтобы прежде всего учащиеся узнали о сущности спряжения как изменении окончаний глаголов по лицам и числам, научились различать лицо глаголов по местоимениям и окончаниям, научились спрягать глаголы с ударными окончаниями. Затем учащиеся знакомятся с I и II спряжением глаголов, т. е. происходит дифференциация только

что приобретенных знаний о спряжении глаголов. И наконец, последние уроки по теме отводятся для работы над глаголами с суффиксом -ся. Обобщаются такие знания, как: а) глаголы с суффиксом -ся (-сь) и без него имеют одинаковые окончания в настоящем и в будущем времени; б) в неопределенной форме тех и других глаголов пишется ь. У учащихся развивается умение правильно употреблять в своей речи глаголы с -ся. Поскольку уже в начале изучения темы «Глагол» учащиеся познакомились с глаголами, имеющими суффикс -ся, и в течение всех последующих уроков постепенно углублялись их представления о возвратных глаголах (в частности, они учились спрягать такие глаголы), то на последнем этапе знания лишь обобщаются и уточняются.

Необходимо подчеркнуть, что задача развития речи решается на всех этапах работы по теме «Глагол» в связи с изучением грамматического материала и формированием навыка правописания личных окончаний глагола.

Последовательность работы над глаголами, связь между разделами, объем программного материала, приемы и средства его изучения в каждом классе определяются задачами изучения данной части речи, ее лингвистическими особенностями и познавательными возможностями младших школьников.

Литературы

1. Гозиев. Ё.Ё «Общая психология» 1-2 том Тошкент 2002
2. Русский язык: Учебник для класса общеобразовательных учебных заведений / М. М. Разумовская, С. И. Львова, В. И. Капинос, В. В. Львов; Под ред. М. М. Разумовской, П. А. Леканта. 7-е изд. М., 2003.

КЕЙСЫ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

Мирзаева Ибодат Мирзохид кизи

Учитель русского языка и литературы
школы №62 Ферганского района

Насимов Хусанбой Мамарасулович

Учитель физкультуры школы 62 Ферганского района

Аннотация: В статье рассматривается специфика использования кейсов при обучении русскому языку как иностранному (РКИ) взрослых, получающих высшее профессиональное образование или изучающих русский язык в личных целях. В исследовании описаны операционные этапы учебного процесса кейсов и представлена инновационная трехкомпонентная модель кейса.

Ключевые слова: русский язык как иностранный; методы обучения второму языку; обучение общению; обучающая интерактивность.

ВВЕДЕНИЕ

Средисовременных методов обучения русскому языку как иностранному коммуникативный метод уже несколько десятилетий занимает центральное место. Преподаватели стремятся преподавать язык не как систему (хотя это и является важнейшим компонентом учебного содержания РКИ), а как средство общения, обучать устному общению. Это означает, что в процессе овладения учащиеся должны не только запоминать элементы языковой системы, но и формировать навыки продуктивной речи, говорить и слушать (то есть генерировать и воспринимать тексты) в коммуникативных ситуациях, адекватно оценивая их условия и особенности¹.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Кейсы — это нарративы, ситуации, выборочные выборки данных или заявления, в которых представлены нерешенные и провокационные проблемы, ситуации или вопросы. Кейс-метод — это основанный на участии, дискуссионный способ обучения, при котором учащиеся приобретают навыки критического мышления, общения и групповой динамики. Это тип проблемного обучения. Часто встречающийся в профессиональных школах медицины, права и бизнеса, кейс-метод теперь успешно используется в таких дисциплинах, как инженерное дело, химия, образование и журналистика. Учащиеся могут работать над кейсом во время урока в целом или в малых группах.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Цель кейса в обучении РКИ — способствовать развитию коммуникативных, социальных и культурных компетенций студентов, изучающих русский язык как иностранный. Это достигается созданием речевых ситуаций, максимально приближенных к жизненным.

Внедрение методики в преподавание русского языка как иностранного ставит перед необходимостью найти ответы на ряд важных вопросов²:

1) Как должна выглядеть падежная модель в РКИ с точки зрения структуры речевой ситуации?

2) Можно ли при разработке кейса систематизировать все речевые ситуации, возникающие в процессе общения учащихся?

3) Могут ли кейсы позволить реализовать индивидуальный и разноуровневый подходы в обучении РКИ? Если можно, то в какой форме?

4) Какая подготовка со стороны преподавателя и со стороны обучаемых необходима при использовании кейсов?

Поэтому, прежде чем разрабатывать такие кейсы, нужно иметь четкое представление о задаче. Это позволит уже на самом начальном уровне вовлечь учащихся в процесс общения.

Во-первых, обучаемые должны четко понимать, какие задачи они собираются решать. Это означает, что моделируемая задача должна соответствовать и соотноситься с аналогичной реальной жизненной, учебной или профессиональной, с которой обучаемый вполне может столкнуться в своей повседневной жизни. Если это условие не выполняется, задача теряет очень важный мотивационный аспект, без которого эффективность обучения может быть

1 Бондарь, Е.Н. (2015) Формирование универсальных учебных действий учащихся на уроках химии посредством решения ситуационных задач. Вестник научных конференций. 1–3. С. 24-25.

2 Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. – М.: ЭТС, 2012. – 326 с.

поставлена под сомнение. Кроме того, при построении задачи необходимо обозначить те условия, при которых будет осуществляться общение. Следовательно, постановка задачи должна быть детализирована. Оно может включать в себя имя участника общения (ваш друг, кассир, продавец и т. д.), место общения (гостиница, магазин, больница и т. д.), точное описание общения. проблема (спросить, уточнить, рассказать, посочувствовать и т. д.), время общения (сегодня утром, каждый день, вечером, завтра и т. д.) и всевозможные дополнительные детали, необходимые для эффективного общения. по конкретному предложенному делу.

Во-вторых, кейс должен включать в себя минимальный перечень вспомогательных языковых или речевых материалов, которые можно или следует (в зависимости от уровня владения языком и способностей конкретного студента) использовать при работе над кейсом. К таким материалам относятся слова, фразеологизмы, готовые речевые обороты или словосочетания¹.

В-третьих, стажеры должны с самого начала знать, каков будет практический результат их работы. Это, как было отмечено выше, может быть газета, открытка, презентация, выступление или что-то другое. Важно уметь создать этот продукт в ходе и/или в результате организованного обсуждения или представить его на занятии с последующим его совместным обсуждением?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Если внимательно проанализировать структурные особенности и содержание падежей, то нетрудно заметить, что их использование в учебном процессе имеет как преимущества, так и недостатки (как для учителя, так и для ученика).

Преимущества кейс-метода для обучающегося:

1. Повышение мотивации и интереса к предмету.
2. Развитие самостоятельности и целеустремленности обучаемых; они учатся ставить реалистичные цели.

3. Расширяется уровень знаний обучаемых, широта их кругозора и глубина опыта.

4. Лучшее усвоение учебного материала.

Преимущества кейс-метода для учителя:

1. Обогащение творческого потенциала учителя в процессе поиска новых возможностей подачи материала.

2. Использование возможности непосредственной адаптации научного заблаговременного стопа к конкретным ситуациям и состояниям.

3. Интеграция учебного материала в рамках отдельного блока на разных уровнях (межпредметном, метапредметном и личностном), что позволяет одновременно решать несколько задач – обучающую, воспитательную, организаторскую и исследовательскую.

ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бондарь, Е.Н. (2015) Формирование универсальных учебных действий учащихся на уроках химии посредством решения ситуационных задач. Вестник научных конференций. 1–3. С. 24-25.

2. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. – М.: ЭТС, 2012. – 326 с.

3. Тошматов, О., Миргиязова, М., & Ёкубов, У. (2020). ВАЖНОСТЬ ОБУЧЕНИЯ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ЧЕРЕЗ ЧТЕНИЕ ДЛЯ СТУДЕНТОВ ЮРИСТОВ. Oriental Art and Culture, (V).

4. Mustafakulovich, R. M., Shokirovich, T. O., & Ishnazarovna, M. N. (2020). SIMULTANEOUS INTERPRETING AS A SPECIAL INTERPRETER ACTIVITY. PROS AND CONS OF SIMULTANEOUS INTERPRETING. Oriental Art and Culture, (V)

5. Polat E.S. New pedagogical and information technologies in the system of education///the textbook for students of pedagogical universities and the system of professional development of pedagogical staff. Moscow: Academia, 2010. pp. 272.

1 Polat E.S. New pedagogical and information technologies in the system of education///the textbook for students of pedagogical universities and the system of professional development of pedagogical staff. Moscow: Academia, 2010. pp. 272.

XORIJIY TIL DARSLARIDA OG'ZAKI NUTQ VA TINGLAB TUSHUNISH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA DIDAKTIK MATERIALLARNING VA INTERFAOL O'YINLARNING AHAMIYATI

Pirmonova Munajat Oktambojeva

Xorazm viloyati Shovot tumani 1-son
maktab Oliy toifali fransuz tili fani o'qituvchisi
Tel :+99-899-605-23-42

Annotatsiya :Maqolada xorijiy tillarni o'rgatishda didaktik materiallardan va interfaol o'yinlardan samarali foydalanish bo'yicha tavsiyalar va “Interaktiv ” ko'rgazmasi to'g'risida alohida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar :Til, metod, kommunikativ kompetensiyasini, “Interaktiv” ko'rgazma.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xorijiy tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi 2012-yil 10-dekabrda PQ-1875-sonli qarori biz o'qituvchilardan yosh avlodga xorijiy tillarni noan'anaviy uslublar, turli xil o'yinlar, har xil harakatlar orqali, shuningdek texnik vositalar yordamida o'rgatishimizni, darslarimizni samarali o'tkazishni ta'minlashimiz va ko'zlagan maqsadimizga erishishimizni talab qiladi.

O'zbekiston Respublikasida ta'limning barcha bosqichlarida xorijiy tillarni o'qitishning asosiy maqsadi o'rganuvchilarning ko'p madaniyatli dunyoda kundalik, ilmiy va kasbga oid sohalarida faoliyat olib borishi uchun xorijiy tilda kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishdan iboratdir.

Xorijiy til kommunikativ kompetensiyasi – o'rganilayotgan xorijiy til bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalarni muloqot jarayonida qo'llash qobiliyatidir.

Til- bu bizning eng muhim aloqa vositamizdir. Shunday ekan, biz yosh til o'rganuvchilarning miya ish faoliyatini turli xil mashqlar, uslublar va o'yinlar orqali rivojlantirishga o'z hissamizni qo'shamiz. Biz qanchalik o'quvchiga intensiv ravishda biror xorijiy tilni o'rgatmoqchi bo'lsak, shunchalik ularni til o'rganish kommunikatsiyasini, o'qish, yozish, eshitish va gapirish faoliyatlarini qiyinchiliklarsiz tez o'rgata olishimiz mumkin. Boshlang'ich sinflardan boshlab xorijiy tillarni o'rgatilishi o'quvchining eng muhim ijobiy shakllanishiga olib keladi. O'quvchilar yangi yangi o'rganayotgan tilidagi bilimlarini gapirish, eshitish, o'qish va yozish orqali rivojlantiradilar. Darhaqiqat, xorijiy tillarni o'rgatishda turli hil uslublar va o'yinlar, til o'rganuvchilarning tana a'zolarini faollashtiradi. So'ngi yillarda ta'lim tizimiga shiddat bilan kirib kelayotgan innovatsiyalar, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlarni ta'lim beruvchi tomonidan o'zlashtirilib va qo'llanilib borishini, o'qituvchining o'z ustida tinimsiz izlanishini talab qiladi. O'qituvchi dars jarayonida o'z o'quvchilarini fanga ijodkorlik nuqtai nazari bilan qarashlarini tashkil qilishi, ularda izlanuvchanlik xususiyatlarini shakllantirishi va albatta, yangi pedagogik texnologiyalar va metodlardan foydalangan holda darslarni tashkil etish kerak bo'ladi. Biror bir xorijiy tilni o'rganish o'ta murakkab jarayon bo'lib, bunda til o'rganuvchilardan diqqatning yuqori darajada jamlanishi va shu jamlangan diqqatning belgilangan qonun qoidalarini o'rganishga yo'naltirilishi talab qilinadi. Xorijiy til o'rganuvchilarning diqqatini bir joyga jamlashda xorijiy tili darslarini til o'rganish o'yinlarga va uslublarga asoslanib tashkil qilinishi ta'lim jarayoni samaradorligini oshiruvchi omillardan biri deb hisoblayman.

Xorijiy tili darslarda ta'lim samaradorligini ta'minlash maqsadida foydalanish mumkin bo'lgan o'z tajribalarimdan kelib chiqqan holda o'tilgan mavzularni va yangi mavzularni mustahkamlashda foydalanilish mumkin bo'lgan ijodiy ishlarimdan biri “Interaktiv” ko'rgazmasini taklif qilaman. Bu ko'rgazma o'rganilayotgan xorijiy tili fanidan kelib chiqib, istalgan xorijiy tili darslariga, jumladan, grammatikani o'rgatishda, matnlar bilan ishlashda, yangi so'zlarni takrorlash va mustahkamlashda, savol - javob mashqida joriy qilinishi va amaliyotda qo'llanilishi maqsadga muvofiqdir. Ushbu ko'rgazma o'quvchilarda fanga bo'lgan qiziqishlarini oshirish, chaqqonlik, topqirlik, tez fikrlash kabi qobiliyatlarini rivojlantirish, darsga e'tiborsiz o'quvchilarni esa diqqatini o'rganilayotgan mavzuga jalb qilishdan iboratdir. Ushbu ko'rgazmadan tinglab tushunish, o'qib tushunish, o'quvchilar bilan yakka tartibda va guruhlarda ishlashda, leksik va grammatik mashqlar, testlar bajarishda amaliyotda qo'llash mumkin.

“Интерактив” ko‘rgazmasi xorijiy tili fanining barcha barcha sinflar uchun o‘tiladigan mavzularda qo‘llashimiz mumkin. Ko‘rgazmada mavzuga oid rasmlar yoki matn ko‘rgazmaning rasmlar uchun moslangan joyiga qo‘yiladi, doiracha ichiga esa ularning javoblari joylashtiriladi. O‘quvchi matnni o‘qib tushungan holda, doiracha ichidan uning javobini tanlab belgilaydi va javobini to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanini bilish uchun yoritgich moslamasini bosadi. Agar javob ostidagi raqam bilan yoritgich ostidagi raqam bir hil bo‘lsa javob to‘g‘ri deb topiladi. O‘ylaymanki, bu ko‘rgazma boshlang‘ich sinflardan tortib, yuqori sinflarga ham joriy qilinishi mumkin. Albatta, sinf o‘quvchilari o‘rtasida o‘zaro do‘stona muhit yuzaga keladi. Bu holat esa o‘qituvchining o‘z oldiga qo‘ygan maqsadiga erishishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ta‘limning sifat va samaradorligini oshirishda o‘qituvchi o‘quvchilarga o‘rganilayotgan til materiallarni to‘liq o‘zlashtirishlariga yordam berishi kerak. Bu esa, o‘quvchilarni mehnat bozori va taraqqiyot talablariga tayyor holda barkamol shaxs sifatida shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. J.J. Jalolov : ”Uzluksiz ta‘lim tizimining chet tillar bo‘yicha davlat ta‘lim standarti va o‘quv dasturi” mavzusidagi qo‘llanmasi .
2. M.E.Musayeva:”Aniq va tabiiy fanlar ta‘limi jarayonida qo‘llaniladigan interfaol metodlar” mavzusidagi risolasi.

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ ТАДКИКОТЛАР: ДАВРИЙ АНЖУМАНЛАР: 7-ҚИСМ

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.05.2022

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000